

4th Alumni Research Conference on Linguistics, Literature, Didactics and Communication

BOOK OF PROCEEDINGS

November 1, 2025
@ AAB COLLEGE
Prishtina, Republic of Kosova

Organized by:

In partnership with:

4th Alumni Research Conference on Linguistics, Literature, Didactics and
Communication

01. 11. 2025

AAB COLLECE

Prishtina, Republic of Kosova

BOOK OF PROCEEDINGS

Organized by: AAB Colege

Faculty of Foreign Languages,
Faculty of Social Sciences,
Faculty of Public Administration
Faculty of Mass Communication

In partnership with:

University of Tirana – Faculty of Foreign Languages

University “Aleksander Moisiu”, Durrës – Faculty of Education

University of Gjakova - Faculty of Philology, Faculty of Education, Faculty of Social
Sciences

Univerity “Haxhi Zeka”, Pejë

Universiteti “Kadri Zeka”, Gjilan

Editorial

Writing a master's thesis is a challenging endeavor for young scholars. It requires not only intellectual rigor but also adherence to demanding academic standards. This process, often described as a pivotal but isolating "rite of passage" (Kumar & Stracke, 2011), plays a crucial role in shaping successful professionals and academics by fostering advanced research and critical thinking skills.

At AAB College, Kosovo's first non-public higher education institution and the largest in the region, numerous experts have across various fields. Today, AAB's alumni community consists of accomplished researchers and practitioners who actively contribute to society.

However, many of these graduates have not had the opportunity to revisit their research in a scholarly setting, to test their ideas against new developments, or to reflect deeply on how their academic work intersects with their professional experience. This gap represents a missed opportunity for "research socialization" (Jazvac-Martek, 2009), where graduates can transition from being consumers to ongoing contributors of knowledge. To address this, AAB College, through the Faculty of Foreign Languages, Faculty of Mass Communication, Faculty of Social Sciences, Faculty of Public Administration, organizes the Fourth Alumni Scientific Conference, focusing on Linguistics, Literature, Didactics, and Communication. This conference is designed for all young researchers as well as AAB alumni. It will provide a platform to present and discuss their master's theses and subsequent research within a critical and supportive academic community, creating what Wenger (1998) terms a "community of practice" We encourage young researchers from across Kosovo, the region, and beyond to participate and benefit from the exchange of ideas. This is essential for academic growth in a globalized world (Altbach & Knight, 2007). One of the primary goals is to strengthen the lasting connection between AAB College and its graduates. Such collaboration not only enriches individual research trajectories but also contributes to the creation of "knowledge networks" (Cranmer, 2006) at an international level.

Participants will engage in a wide range of topics, including (but not limited to):

- Linguistics (from phonetics to sociolinguistics)
- Literary studies and criticism
- Translation and interpretation studies
- Language teaching methodologies and Didactics
- Professional communication in various fields
- Media and business communication

- Internal and external organizational communication
- Political and government communication

Scientific Committee

Assist. Prof. Dr. Aida Alla

Assist. Prof. Dr. Mimoza Kamberi

Assist. Prof. Dr. Gazmend Abrashi

Assist. Prof. Dr. Vrullim Buja

Assist. Prof. Dr. Venera Lljunji

Assoc. Prof. Dr. Dr Mirvan Xhemali

Assoc. Prof. Dr. Marika Butskhrikidze

Assoc. Prof. Dr. Anida Kisi

Assoc. Prof. Dr. Daniela Hasa

Prof. Dr. Ilmi Hoxha

Prof. Dr. Sindorela Doli-Kryeziu

Assit Prof. Dr. Anita Muho

Organising Committee

Assist. Prof. Dr. Aida Alla

Assist. Prof. Dr. Mimoza Kamberi

Assist. Prof. Dr. Vrullim Buja

Phd. Cand. Niman Dreshaj

Assist. Prof. Dr. Gazmend Abrashi

Assoc. Prof. Dr. Hasan Saliu

Tabela e përmbajtjes

KEY ISSUES IN THE APPLICATION OF SDL TRADOS STUDIO IN TRANSLATION AGENCIES IN KOSOVA	7
Violeta Gecaj.....	7
GRAMMAR, LEXICON, AND ORTHOGRAPHY IN VARIATION: A COMPARATIVE PERSPECTIVE ON BRITISH AND AMERICAN ENGLISH.....	22
Erëza Rushiti.....	22
THE TRANSLATION OF POLITICAL DISCOURSE IN DAILY ONLINE NEWSPAPERS IN KOSOVA: WITH A FOCUS OF WAR IN UKRAINE	33
Lindi Gjikoçi.....	33
APPLIED LINGUISTICS IN THE 21ST CENTURY: INTERDISCIPLINARITY AND SCIENTIFIC AUTONOMY	47
Rovena Mera	47
THE PAST IN THE PRESENT: EXPLORING FLASHBACKS AS A NARRATIVE TECHNIQUE IN KAWAGUCHI'S "BEFORE THE COFFEE GETS COLD	54
Elsa Termkollari	54
IN THE SHADOW OF GHOSTS: THE PERVAIDING PRESENCE OF THE UNKNOWN OTHER IN VILLETTE.....	64
Ina Lamllari	64
PERSISTENT SERBIAN BORROWINGS UTILIZED IN ALBANIAN LANGUAGE IN KOSOVO: THE ROLE OF ENGLISH SHAPING LINGUISTIC PRACTICES.....	74
Grese Kuqi	74
RËNDËSIA E KËNGËVE EPIKE, BALADAVE SHQIPTARE DHE ANGLO-SAKSONE NË TRANSMETIMIN E KULTURËS SË NDERIT	85
Danela Kraja (Bala)	85
ROLI I TË FOLMES SË TË RINJVE NË FORMËSIMIN E IDENTITETIT SOCIAL DHE KULTUROR: NJË ANALIZË SOCIOLINGUISTIKE E SHQIPES URBANE	95
Donika Bakiu.....	95
QASJET BASHKËKOHORE NË METODOLOGJINË E MËSIMDHËNIES: SFIDA DHE PRAKTIKA NË KONTEKSTIN SHQIPTAR	100
Elda Shehi	100
E ARDHMJA E LETËRSISË SHQIPE: NGA LETËRSIA E BAZUAR NË MORALIN E SKLLAVIT DREJT LETËRSISË SË BAZUAR NË MORALIN E MJESHTRIT	110
Alesia Xhogu.....	110
IMAGOLOGJIA SI QASJE TEORIKE- KONCEPTET BAZË, RËNDËSIA DHE ZBATIMI I SAJ NË LETËRSINË ARBËRESHE.....	125

Kosovare Krasniqi.....	125
MËSIMDHËNIA E GJUHËVE DHE MULTIKULTURALIZMI, SFIDA NË BOTËN GLOBALE.....	135
Natalina Hoti.....	135
CULTURAL INCLUSION IN SECOND LANGUAGE TEACHING.....	150
Arsena Shkurti	150

KEY ISSUES IN THE APPLICATION OF SDL TRADOS STUDIO IN TRANSLATION AGENCIES IN KOSOVA

Violeta Gecaj

AAB College

violeta.geci@universitetiaab.com

Abstract

The Computer-Assisted Translation (CAT) tools rapid integration in the translation processes has reshaped the translation industry, yet their adoption in smaller markets like Kosova remains underexplored. This study examines how translation agencies and Englis-Albanian translators in Kosova apply SDL Trados Studio, focusing on efficiency, terminology management and translation quality. A mixed-method comparative approach was applied by combining surveys with translators, semi-structured interview with agency managers and a comparative translation quality assessment of translation produced by SDL Trados Studio and ChatGPT using Multidimensional Quality Metrics (MQM) framework. Findings show that SDL Trados Studio improves consistency and terminology management but its adoption is prevented by limited training and technical challnegs. Although Trados supports Albanian language, post editing remains necessary. Comparative analysis showed that SDL Trados provided fewer errors than ChatGPT, but Trados had more critical errors whereas ChatGPT produced more frequent but less severe issues. The study infers that effective integration of SDL Trados Studio in Kosova requires targeted training, improved institutional support and adaptation to local linguistic needs. The results provide practical recommendations for translation agencies in Kosova and similar markets, while also contributing to the global debate on optimizing CAT tools for diverse professional environments.

Keywords: *SDL Trados Studio, Computer Assisted Translation (CAT) tools, Machine Translation, Translation Memory (TM), Quality Assurance (QA)*

Introduction

Technological development has significantly transformed translation practice, shifting from fully human driven to increasingly relying on digital tools. SDL Trados Studio, reminds one of the most widely used used tools, offering efficiency, consistency and quality through Translation Memory (TM), Terminology Management and Quality Assurance (QA) features. According to the European Language Industry Association (ELIA 2018), over half of language professionals regularly use translation technologies, confirming their established role in the present translation environments. In Kosova, translation agencies and translators increasingly integrate SDL Trados Studio to increase efficiency and maintain consistency. However, its application in smaller multilingual markets presents challenges related to linguistic structures, technical infrastructure, user training and institutional support. These factors affect how effectively SDL Trados Studio supports

local translation workflow and determine its practical value in a context with limited resources and diverse language needs. This study investigates perceived advantages and limitations of SDL Trados Studio among translation agencies and translators in Kosova. It examines how global technological developments interact with local market conditions and identifies contextual factors influencing the operational effectiveness of the tool.

The Aim

The study aims to analyze the main challenges faced by translation agencies and translators in Kosova when applying SDL Trados Studio, with particular focus on language related issues, training gaps, technical difficulties and compatibility with operational workflows. It fills the research gaps on how CAT tools function in small multilingual markets.

Relevance and importance

The study provides insights into how technological limitations and linguistic constraints affect the CAT tool adoption in markets with limited resources, like Kosova. Understanding these factors can guide improvements in translator training, getting institutional support and may help CAT tool developers improve their solutions to better serve a variety of user types. The work could help enhance automated quality control and terminology management for a variety of languages by providing insights into how CAT programs handle the cultural distinctiveness of translations.

Objectives

The primary objective of this study is to analyze the key issues faced by translation agency in Kosova when applying SDL Trados Studio in their daily operations. The specific objectives include:

1. To understand the technological obstacles preventing SDL Trados Studio from being used effectively in Kosova.
2. To evaluate the impact of Kosova's language diversity on SDL Trados Studio's use.
3. To evaluate the degree of knowledge and proficiency that local project managers and translators have using SDL Trados Studio.
4. To assess how well SDL Trados Studio works with the larger operational environment of translation agencies in Kosova and Freelance Translators.

Research Questions

1. To achieve the objectives, the study will address the following research questions:
2. What technical problems do translation agencies in Kosova encounter when using SDL Trados Studio (software compatibility, licensing issues, and hardware limitations)?

3. How does the linguistic structure of the Albanian language affect the efficiency and quality of translations in SDL Trados Studio?
4. What is the level of expertise among local translators and project managers in using SDL Trados Studio, and how does this impact workflow efficiency?
5. How do the operational practices of translation agencies in Kosova and Translators align with the functionalities and workflows provided by SDL Trados Studio?

Hypothesis

The challenges of implementing SDL Trados Studio in Kosova's translation agencies and Translators stem from technical compatibility, linguistic mismatches, and limited training resources. Addressing these factors can significantly enhance adoption and efficiency.

Literature review

The increasing reliance on Computer- Assisted Translation (CAT) tools has generated substantial research on tool functionalities, adoption process and technical or linguistic challenges. Most studies focus on large markets with resources, leaving smaller contexts such as Kosovo under examined. This chapter synthesizes theoretical, empirical and contextual research relevant to SDL Trados Studio, focusing on technical issues, linguistic constrains, translators expertise and workflow integration. The study identifies gaps regarding how market size, institutional support, training availability and language structure affect the adoption of CAT tools in smaller translation markets.

The literature on Computer-Assisted Translation (CAT) tools highlights the evolving role of technology in translation workflows, particularly within large-scale institutions like the European Union. An important resource in this field is the publication “Translation Tools and Workflow” 2016 by Directorate-General for Translation (DG Translation) of European Commission.

General Context

The adoptions of Computer-Assisted Translation (CAT) tools, particularly SDL Trados Studio, have reshaped translation practices worldwide, improving consistency, speed, and quality. While many studies document high adoption rates in larger markets like (European Union “Translation Tools and Workflow” 2016 by Directorate-General for Translation of European Commission and in other countries around the world, these findings cannot be directly transferred to Kosova, where the translation industry operates with fragmented infrastructure, limited training programs and with no institutional funding. In Addition, dominant language pairs (e.g. Albanian – English) influence how translation memories and terminology bases are created, resulting in different patterns from those used in larger markets. Understanding these contextual factors is essential before generalizing findings from other regions to Kosovo.

Theoretical Context

This study builds upon the work of previous scholars in Translation Studies by introducing a new perspective on the interplay between translation technology, terminology management and human-computer interplay in the translation process. The EMT Competence (European Commission, 2022 p.7-9) emphasizes the MT literacy and digital competence as core professional skills. Garcia (2005, 2009) point out that CAT tools increase and efficiency but may encounter difficulties with morphologically rich languages. Bowker (2015) on the other hand argues that while translation memory systems improve efficiency, software complexity can prevent their effective use, particularly in smaller markets. Roger's (2003) Diffusion of Innovation Model and Davis' (1989) Technology Acceptance Model (TAM) explain resistance to new technologies, pointing out perceived usefulness, ease of use, training needs and economic constraints. Quality Assurance (QA) models in translation as discussed by Moujaes (2016) play a crucial role in this research since they provide understanding on how SDL Trados facilitates high translation standards Bowker (2015) presents a contrasting view that the complexity of the software can prevent its effective use, especially in smaller translation markets. Borucinsky, Mirjana & Kegalj, Jana & Vukalović, Nino. (2022) investigated the use of Computer-Assisted Translation (CAT) tools among Croatian translators, examining the types of tools used, how extensively they are used, and their impact on the translation process. The study by Kaba, Flavia & Gjinali, Aida (2023) investigates advancement and effect of translation technology such as Machine Translation (MT) and Computer-Assisted Translation (CAT) on professional translators. Research by Cui, Y., Liu, X., & Cheng, Y. (2023) present the efficiency gains of integrating MT and post-editing. However, despite the extensive research in global context, there is no comprehensive model explaining how technical, linguistic and human factors influence SDL Trados adoption in smaller markets like Kosova. Moreover, most of the studies focus on individual translators and not in institutionalized policies and processes (European Commission, 2019). These dimensions are especially relevant in Kosova, where market fragmentation limits the effective integration of the tool.

Empirical Context

Empirical studies on the use of SDL Trados consistently highlighted both the advantages and limitations of these technologies. In the Quick Start Guide of SDL Trados (2019) describes the tools as a full project management and CAT platform, offering large TM capacity, file format compatibilities, large number of language pairs and automated consistency checks. Despite the advantages, high licensing costs, large installation files and the lack of technical support present obstacles for freelancers and smaller agencies. Global studies show the widespread of CAT tool use. The European Language Industry Association's (ELIA 2018) survey found that over half of translation professionals use CAT tools regularly and SDL Trados being the main tool. In the EU, DG Translation

integrates Translation Memory ^{TM}, terminology database (IATE), MT systems and workflow tools (ManDesk, Euramis), showing how CAT tools support large multilingual ecosystems (European Commission, 2016). Researches in various regions emphasize both advantages and challenges of SDL Trados Studio. Studies show the widespread adoption, as seen in Croatia where translators frequently use Trados pointing out that beginners encounter difficulties (Vukalović, 2021) and in Saudi Arabia where translators value efficiency but criticize the auto-segmentation and the complexity of navigating multiple windows (Al Qahtani, 2023). Studies from Bulgaria show that successful implementation depends on substantial staff training, which leads to more structured workflow and reduced project completion times (Ilieva & Kancheva, 2019). Many translators struggle to apply advanced features effectively (Aluthman, 2024) and user feedback from ProZ indicates that translators value the tools' handling repetitive text while noting the high cost and steep learning curve (Mustafa, G. Ö. N., & Ersoy, H., 2023). The research also underlines the importance of integrating SDL Trados in academic programs as an essential step for preparing competitive future translators (Popova, E. N., Bobrova, S. E., & Maltzagov, I. D., 2021; Alotaibi, 2014). Technical dimensions are also documented and show that SDL Trados offers strong terminology management (Edo Marzá, 2011), still its adoption is often prevented by compatibility issues, underuse of collaborative TM workflows (Kornacki, 2018). Governmental institutions face challenges related to linguistic complexity, especially when working with morphologically rich languages (Walpen, 2011). Studies further show that the effectiveness of CAT tools depends on the text type and user experience, more experienced translators reporting higher efficiency (Gamal, 2020) and that if machine translation is combined with post-editing it improves productivity, although specialized fields such as legal translation require additional training (Cui et al., 2023). Although SDL Trados does not translate autonomously, workflow analyses confirm that it significantly boosts TM retrieval, concordance searching and project management within the translation process (Polo, 2013; Firouzi, 2021). The study by Tunuzliu, A., & Spahiu, I. (2018) emphasize the importance of CAT tools in improving the translation process. According to the data collected through survey 45% reported using the CAT tools, 55% relied on traditional word processing software. The results show that those who use the CAT tools experience greater efficiency and consistency in their work, so CAT tools not only speed up the translation process but also increase the quality and reduce terminological inconsistencies. However, the study points out that effectiveness of these tools are closely linked with translators training and proper use of technology as well as specific context of their application. Very few empirical studies exist on the use of CAT tools in Kosova. While Tunuzliu & Spahiu, I. (2018) and Klosi & Bexhani (2024) provide useful starting points, they do not offer a full picture on agency policies, training curricula or institutional initiatives and educational integration. Although institutions such as AAB College have incorporated SDL Trados training into their Master's program, only few studies have evaluated how such initiatives influence the adoption. This empirical gap

emphasizes the need for local data studies on the use of CAT tools in translation industry in Kosova.

Research Gap

Previous researches have predominantly focused on the integration of CAT tools such as SDL Trados Studio translation markets in the developed countries, often overlooking translators challenges in smaller markets like Kosova where several critical gaps remain. Despite numerous studies on the adoption of SDL Trados Studio all over the world, limited research has been conducted on the specific challenges of SDL Trados Studio adoption in the context of Kosova and there are no comprehensive up-to date data on how CAT tools are being used (or not), is there a training and what are the experiences and attitudes of local translators and translation agencies in small markets like Kosova with SDL Trados application. This literature review identifies three dominant gaps: technological adoption and infrastructure gap, translator training and competence gap and level of institutional support and workflow gap.

Tunuzliu and Spahiu (2018) and Klosi and Bezhani (2024) point out the challenges faced and the needs in the regions like Kosova where application and the use of CAT tools like SDL Trados is limited. Another perspective is given in the contrast to this localization by Al Qahtani (2023) and Alotaibi (2014) who explore experiences of translators and students in Saudi Arabia by emphasizing the advantages and initial resistance to CAT tools. Studies by Bowker (2015), Garcia (2009), and Mustafa & Ersoy (2023) strengthen the focus on quality and the constrained settings. However, limited attention has been given to successful integration, sufficient training, institutional support and awareness. Additionally, much of the existing work relies on theoretical, empirical and descriptive approach, which may not fully capture complexity of the regional, cultural and linguistic specific context, lack of fully integrating SDL Trados in their workflow, or not using their full capacity. Furthermore, most of the research papers reviewed apply practical, empirical approaches rather than relying on explicit theoretical frameworks. However, several studies examine attitudes toward SDL Trados in educational and professional context (Alotaibi, 2014; Al Qahtani, 2023). Translation studies and translator competence models, reflecting frameworks like the European Master's in Translation (EMT), focusing on workflow and tool integration (Aluthman, 2024). In the Kosova context applicability of these theories remains underexplored. Some of the theories offer useful perspectives as they can help analyze translators' attitudes, perceived usefulness and ease of use regarding SDL Trados. They can clarify whether the refusal to accept comes from lack of awareness, training or practical limitations such as cost. Further it is relevant understanding how technological tools like SDL Trados interplay with human workflow, agency and local market demands. The EMT framework provides pedagogical perspective to evaluate whether translators have developed necessary technical and digital skills to effectively use SDL Trados. This study seeks to address these gaps by collecting data from translation

agencies operating in Kosova. A mixed-methods approach, combining surveys, interviews, case studies, and a test method will provide both quantitative and qualitative insights into the experiences of local translators and project managers on the current use, perceptions and challenges regarding SDL Trados application, exploring to what extent translators in Kosova use SDL Trados, current training practices and how SDL Trados is integrated into the daily workflow of Translation Agencies and Translators in Kosova. By systematically analyzing these empirical aspects, the study aims to provide recommendations based on evidence for improving the adoption and implementation of SDL Trados Studio in Kosova.

Summary

The reviewed literature shows that CAT tools such as SDL Trados have been widely studied in larger translation markets but there is lack of studies in particularly smaller translation markets like Kosova. Previous research examined technical, linguistic, human and organizational factors in larger contexts, offering limited applicability to local conditions. Moreover, no attention is paid to interaction between translators and technology, management support, training and workflow coordination. In the context of Kosova, these challenges are more intensive and limited by lack of resources and training, no institutional support and linguistic complexity of Albanian language. Therefore, this study address these theoretical and empirical gaps by proposing an integrated framework and generating evidence which are specific to the Kosova context on the adoption and use of SDL Trados Studio in translation agencies in Kosova.

Methodology

This study aims to address a practical problem by exploring the use of SDL Trados Studio in translation agencies in Kosova. The focus is on understanding its effectiveness, challenges and limitations of its applications on a daily work routine. The research adopted a mixed-methods comparative study where we compared different groups (Trados users and non-Trados users) using quantitative (surveys), qualitative (interviews, case studies) data and a test to understand how SDL Trados performs compared to ChatGPT in Translation Quality Assessment when measured with MQM. This method was chosen to answer the research questions and prove the hypothesis. Research questions cover the technical, operational, linguistic and human aspect of SDL Trados implementation and the hypothesis combines all these aspects by indicating that technical issues, linguistic inconsistencies and limited training resources are the main challenges to SDL Trados implementation.

Research Design

This study employed a mixed method comparative design to investigate the use of SDL Trados Studio in Translation Agencies in Kosova. The mixed method approach integrates both quantitative and qualitative data to gain a broader overview on adoption, user

experiences and performance results. The comparative nature of the study aimed to compare Translation Agencies Using SDL Trados vs. Translation Agencies not using it. The comparison was focused on performance and outcomes emphasizing the potential advantages and disadvantages of adopting CAT tools.

Participants and Sampling

The targets of this study were certified English- Albanian translators of two Translation Agencies, one Governmental and one private Agency. A minimum sample size of 28 survey respondents and 1 interview with the manager of the agency.

Questionnaire -An online questionnaire administered via Google Forms and email was used to collect the data. Questionnaire consisted of six parts: background, expertise, technical issues, linguistic impact, efficiency, workflow and features used.

Interviews-Semi-structured interview was conducted with manager of a translation agency to explore training, workflow alignment and practical challenges.

In order to demonstrate whether, and to what extent, SDL Trados offers support to Translation Quality Assessment (TQA) tasks a method of testing is used to facilitate the comprehensive analysis of translation quality in the Agency that uses SDL Trados and in the Agency that does not use SDL Trados but uses ChatGPT and compare the actual results with the use of Standard Model Metrics such as MQM (Marin, D 2017) and Puppel, M. (2024).

Conclusions and recommendation

Based on the results from the questionnaire, interview and comparison between two tools, this chapter summarizes the key findings of the study and offers recommendations for translation agencies, translators, policy makers and CAT tools developers.

This study highlights both benefits and challenges faced by agencies and translators using SDL Trados. Although SDL Trados increases consistency, terminology management and efficiency in translation agencies in Kosova its adoption is limited due to technical difficulties, insufficient training and partial workflow integration. The comparative analysis between SDL Trados and ChatGPT showed that SDL Trados produced less errors but more severe, whereas ChatGPT produced more errors regarding terminology but the outputs were stylistically fluent. This indicates that both tools cannot guarantee translation quality alone without human interaction. They both have strengths that complement each other and that can be utilized in the translation workflow. The study also shows how translation technologies are being utilized in smaller markets such as Kosova, how they interact with local linguistic and professional context. It also emphasizes the importance of

training, institutional support and infrastructure in order to use the full potential of CAT tools.

Recommendations

Looking ahead, the future perspectives for translation agencies in Kosova adopting SDL Trados Studio are promising. The advancement of technology such as Artificial Intelligence, MT and CAT tools, are reshaping the translation market. These innovations can boost the capabilities of SDL Trados Studio and improving efficiency and accuracy in translations. Translation agencies are recommended to adopt these technologies in order to gain competitive advantage, meet the growing demands of clients who are demanding faster and more accurate services. To benefit from these trends, agencies should invest in ongoing training programs, covering basic and advanced features, especially to senior translators who are less familiar with digital tools, will be an advantage that will keep translators updated on new features and functionalities of SDL Trados Studio. This will allow them to use the software to its full potential, improving productivity and translation quality.

Translator can also engage in online training, workshops and translation communities to develop digital competence. Local translator networks can help in knowledge exchange and problem solving for the use of CAT tools.

Universities and training institutions should include CAT tools in translation education programs. Also, provide assistance with licenses in order to make SDL Trados available to small agencies and freelancers, funding projects whose aim will be improving CAT tool performance for Albanian language.

Developers of CAT tools should optimize the capacity of SDL Trados for morphologically rich languages, reduce the installation fee and complexity, make the tool more user-friendly to accommodate smaller markets and develop a combination of CAT and AI features to balance consistency and fluency.

Driven by increasing globalization and the need for multilingualism, the translation market in Kosova has a great potential for growth. Agencies by integrating new technologies and that adapt to client demands will be in a good position in this expanding market. Translation agencies, by focusing on new technology and human expertise can create a better approach that meets client and market expectations and ensure a successful future in the competitive market. These proactive strategies will improve service delivery and also support the overall growth of the translation sector in Kosova.

References

Advantages and disadvantages of SDL Trados and Wordfast. (2012). *Translation Artwork*. Retrieved February 3, 2026, from <http://www.translationartwork.com/advantages-and-disadvantages-of-SDL-trados-and-wordfast/>

Al Qahtani, M. M. (2023). Utilizing computer-aided translation tools in Saudi translation agencies. *Arab World English Journal for Translation & Literary Studies*, 7(3), 87–98. <https://doi.org/10.24093/awejtls/vol7no3.6>

Alotaibi, H. M. (2014). Teaching CAT Tools to translation students: An examination of their experiences and attitudes. *Arab World English Journal*, 5(3), 65–74.

Aluthman, E. (2024). Technology-based platforms in the translation workflow: An investigation of the use of CAT tools among Saudi professional translators. *The International Journal of Communication and Linguistic Studies*, 23(1), 43–55.

Borucinsky, M., Kegalj, J., & Vukalović, N. (2022). A review of computer-assisted translation (CAT) tools used by Croatian translators. *Hieronymus: Časopis za istraživanja prevodenja i terminologije*, (9), 83–105. <https://doi.org/10.17234/Hieronymus.9.4>

Bowker, L. (2015). *Productivity vs quality: A pilot study on the impact of translation memory systems* [Research report]. Library of Congress. <http://www.loc.gov/catdir/enhancement/fy1505/2015416809-d.html>

Cui, Y., Liu, X., & Cheng, Y. (2023). A comparative study on the effort of human translation and post-editing in relation to text types: An eye-tracking and key-logging experiment. *SAGE Open*, 13(1). <https://doi.org/10.1177/21582440231155849>

Edo Marzá, N. (2011). Terminology management systems for the development of (specialized) dictionaries: A focus on WordSmith Tools and Termstar XV. *Language Value*, 3, 162–173.

- European Commission, Directorate-General for Translation. (2012). *Përkthimi dhe shumëgjuhësia*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2871/6987>
- European Commission, Directorate-General for Translation. (2016). *Translation tools and workflow*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2782/703257>
- European Commission, Directorate-General for Translation. (2016). *#TranslatingEurope forum 2016: Focus on translation technologies*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2782/175019>
- European Commission, Directorate-General for Translation. (2016). *DGT translation tools and workflow*. Publications Office. <https://op.europa.eu/publication-detail/-/publication/00e51a8e-9c50-11e6-868c-01aa75ed71a1>
- European Language Industry Association (ELIA), EUATC, FIT Europe, GALA, & LINDWeb. (2018). *2018 European language industry survey*. <https://euatc.org/industry-surveys/2018-european-language-survey-results-announced/>
- European Master's in Translation (EMT). (2022). *EMT competence framework*. European Commission. Retrieved February 3, 2026, from https://commission.europa.eu/news/updated-version-emt-competence-framework-now-available-2022-10-21_en
- Firouzi, A. (2021). *SDL Trados Studio at a glance*. Independently published.
- Gamal, S. (2020). The memory of knowledge: An analytical study on translators' perceptions and assessment of CAT tools with regard to text genre. *International Journal of Linguistics and Translation Studies*, 1(2), 1–18. <https://doi.org/10.36892/ijlts.v1i2.47>
- Garcia, I. (2005). Long term memories: Trados and TM turn 20. *The Journal of Specialized Translation*, (4), 18–31.
- Garcia, I. (2009). Beyond translation memory: Computers and the professional translator. *The Journal of Specialized Translation*, (12), 199–214.

Gjyqësori, R. K. (n.d.). *Lista e ekspertëve gjyqësor përkthyesve gjyqësor*. Retrieved February 3, 2026, from <https://www.gjyqesori-rks.org/lista-e-eksperteve-gjyqesor-perkthyesve-gjyqesor/>

Ilieva, M., & Kancheva, M. (2019). The success story of Mitra Translations. In *Proceedings of the Human-Informed Translation and Interpreting Technology Workshop (HiT-IT 2019)* (pp. 129–133). Incoma Ltd.

Kaba, F., & Gjinali, A. (2023). Professional translators and translation technology. *Journal of Educational and Social Research*, 13(1), 217–227. <https://doi.org/10.36941/jesr-2023-0045>

Klosi, I., & Bezhani, E. (2024). The need for comparable corpora in translation teaching and learning. *Anglisticum. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 13(1), 35–40.

Kornacki, M. (2018). Computer-assisted translation (CAT) tools in the translator training process. In Ł. Bogucki & M. Kornacki (Eds.), *Training translators and interpreters in the new millennium* (pp. 87–104). Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b14783>

Mariana, V., Cox, T., & Melby, A. (2015). The multidimensional quality metrics (MQM) framework: A new framework for translation quality assessment. *The Journal of Specialised Translation*, (24), 137–161. <https://doi.org/10.26034/cm.jostrans.2015.343>

Marín, D. (2017). *Translation quality assessment in computer-assisted translation tools* [Doctoral dissertation, University of Limerick]. <https://hdl.handle.net/10344/8184>

Moujaes, M. (2016). *A comparative study of the Quality Assurance feature in SDL Trados and Multitrans in the context of the World Intellectual Property Organization* [Master's thesis, University of Geneva].

MQM. (2023). *MQM-Core and scorecard design*. Retrieved November 6, 2023, from https://themqm.org/error-types-2/1_scorecards/design/

MQM. (2024a). *Decision tree*. Retrieved February 26, 2024, from <https://themqm.org/error-types-2/decisiontree/>

- MQM. (2024b). *Detailed process*. Retrieved April 4, 2024, from https://themqm.org/error-types-2/1_scorecards/detailed-process/
- MQM. (2024c). *Repeated errors*. Retrieved March 27, 2024, from <https://themqm.org/resources/repeatederrors/>
- Munday, J. (2016). *Introducing translation studies: Theories and applications* (4th ed.). Routledge.
- Mustafa, G. Ö. N., & Ersoy, H. (2023). Translators' perceptions on open source translation tools: Trados and OmegaT. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 6(5), 132–144.
- Nord, C. (1997). Defining translation functions: The translation brief as a guideline for the trainee translator. *Ilha do Desterro*, (33), 41–55.
- Overview: Screen layout and functionality. (2010). *SDL Trados Studio Help*. SDL. Retrieved February 3, 2026, from http://producthelp.sdl.com/sdl%20trados%20studio/client_en/sdl_trados_studio_help.htm
- Parra, M. F. (2010). The workflow of computer-assisted translation tools in specialized translation. In *Proceedings of the XVII European LSP Symposium*.
- Polo, L. (2013). Managing the translation workflow with a computer assisted translation tool: SDL Trados 2011. *Language Value*, 5(1), 161–174.
- Popova, E. N., Bobrova, S. E., & Maltzagov, I. D. (2021). Development of the competency and culture of using automatic translation tools in future translators (on the example of mastering the use of CAT Tools). *EntreLinguas*, 7(5), 5.
- Popović, M. (2018). Error classification and analysis for machine translation quality assessment. In J. Moorkens, S. Castilho, F. Gaspari, & S. Doherty (Eds.), *Translation quality assessment: From principles to practice* (pp. 129–158). Springer.

- Puppel, M. (2024). *A comparative study of technical and creative text translation: Evaluating the performance of ChatGPT* [Master's thesis, University of Malta].
- Reiss, K. (1981). Type, kind and individuality of text: Decision making in translation. *Poetics Today*, 2(4), 121–131.
- RWS. (2024). *Riding the AI shockwave*. RWS. Retrieved February 3, 2026, from <https://www.rws.com/about/riding-the-ai-shockwave/>
- Samuelsson-Brown, G. (2010). *A practical guide for translators* (5th ed.). Multilingual Matters.
- Sin-wai, C. (2023). Computer-aided translation. In C. Sin-wai (Ed.), *Routledge encyclopedia of translation technology* (2nd ed., pp. 42–67). Routledge.
- SDL Trados. (2024). What's new in Trados Studio 2024 SR1. *SDL Trados Blog*. Retrieved February 3, 2026, from <https://www.trados.com/blog/whats-new-in-trados-studio-2024-sr1/>
- Tunuzliu, A., & Spahiu, I. (2018). *The impact of translation memory tools on the quality of translated texts* [Faculty research paper, University of Tirana].
- Vilar, D., Freitag, M., Cherry, C., Luo, J., Ratnakar, V., & Foster, G. (2022). Prompting PaLM for translation: Assessing strategies and performance. *arXiv*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2211.09102>
- Vukalović, N. (2021). *An analysis of computer-assisted translation (CAT) tools* [Doctoral dissertation, University of Rijeka].
- Walpen, N. (2011). *Translation technology for the Federal Chancellery – The usefulness of a translation memory system for the German section of the Central Language Services* [Master's thesis, University of Geneva].

Way, A. (2018). Quality expectations of machine translation. In J. Moorkens, S. Castilho, F. Gaspari, & S. Doherty (Eds.), *Translation quality assessment: From principles to practice* (pp. 159–178). Springer.

What is a computer-assisted translation tool (CAT)? (2014). *Pangeanic*. Retrieved February 3, 2026, from http://www.pangeanic.com/knowledge_center/computer-assisted-translation-tool-cat/

GRAMMAR, LEXICON, AND ORTHOGRAPHY IN VARIATION: A COMPARATIVE PERSPECTIVE ON BRITISH AND AMERICAN ENGLISH

Erëza Rushiti

South-East European University, Tetovo, North Macedonia

er32358@seeu.edu.mk

Abstract

Learners frequently encounter challenges distinguishing between American and British English due to subtle yet significant linguistic differences. Although both varieties are mutually intelligible, adopting American or British English becomes increasingly relevant as learners advance. This paper systematically analyses the distinctions between these varieties, focusing on grammar, vocabulary, and spelling, and illustrates these aspects through examples, particularly those that highlight unique British expressions. The study explores how consistency in using a single variety can enhance clarity, especially for language learners, and discusses implications for both native speakers and English learners. Additionally, this research examines the historical evolution of American and British English, tracing their development and divergences. Through a comprehensive comparison, this study offers insights into the linguistic, cultural, and practical considerations surrounding American and British English, contributing valuable guidance for educators and learners.

Keywords: *American English, British English, grammar, vocabulary, spelling*

Introduction

American English, predominantly spoken in the United States, and British English, used in the United Kingdom, are two of the most influential varieties of the English language. Both have played pivotal roles in the global spread of English, establishing them as the primary options in ESL/EFL programs worldwide. Although both varieties are mutually intelligible, learners often face challenges maintaining consistency and understanding nuanced differences. The choice between adopting British or American English becomes particularly relevant at advanced proficiency levels, where linguistic accuracy and clarity are emphasised. Ensuring consistency in pronunciation, spelling, and usage is especially critical for English learners and educators to avoid miscommunication and enhance comprehension.

The historical evolution of British and American English traces back to the early British settlers in America between the 16th and 17th centuries, when English lacked standardised spelling. Over time, influential works such as Noah Webster's dictionary sought to establish American English as distinct from its British counterpart, symbolising the United

States' cultural independence (Beare, 2019). This divergence created specific terms and expressions, known as Briticisms, unique to British culture and language. Despite their common origins, American and British English have evolved independently, with each variety preserving certain linguistic features now absent in the other. Consequently, it is incorrect to consider present-day British English as the ancestor of all English dialects (Beare, 2019; British Council, n.d.).

The debate on the extent of divergence between British and American English has produced contrasting perspectives. Mencken (1919) argued that these varieties differ so significantly that they represent “two separate, though related, languages” (as cited in Kövecses, 2000, p. 9). According to Di Carlo (2013), while spoken American and British English are generally mutually intelligible, there are enough differences to potentially cause misunderstandings or even complete communication breakdowns. On the other hand, Marckwardt and Quirk (1964) suggest that these differences, although linguistically interesting, do not significantly hinder mutual comprehension between speakers of the two varieties.

This study examines the distinctions in pronunciation, vocabulary, and grammar between British and American English, providing a systematic analysis with practical examples to address challenges faced by learners and educators.

Literature Review

American English, predominantly spoken in the United States, and British English, primarily used in the United Kingdom, are among the most widely recognised and influential English varieties worldwide. American English also includes Canadian English, which shares several linguistic features (Kirkpatrick, 2007; Nordquist, 2020a). The global reach of these varieties is influenced by factors such as the United States' prominent role in international politics, media, and technological advancements. On the other hand, British English holds a unique status as the language's origin (Kirkpatrick, 2007). In English as a Second Language (ESL) and English as a Foreign Language (EFL) programs, the importance of these two varieties lies in their mutual intelligibility alongside their distinct cultural identities, posing an opportunity for teachers and students to understand and adapt to these differences.

British settlers brought English to America in the 16th and 17th centuries, when English was not yet standardised. Over time, distinctive linguistic forms developed within the United States, with notable figures like Noah Webster advocating for changes that set American English apart from its British counterpart. Webster's spelling reforms, such as “color” instead of “colour,” reflected his desire for a unique American linguistic identity that was phonetically simpler (Beare, 2019). Such distinctions, exemplified by variations in spelling, present learners with the challenge of choosing and consistently following one

convention, a practice that supports language proficiency and clarity in communication. British English is particularly notable for its regional accents and vocabulary unique to the UK, including “Britishisms,” or expressions specific to British English (Nordquist, 2020b). For example, words like “rubber,” which means “eraser” in British English, may imply something different in American contexts, highlighting the importance of contextual awareness (Wolfram & Schilling-Estes, 2006). These differences emphasise the value of providing learners with region-specific terms, helping them anticipate and navigate possible misunderstandings in diverse linguistic settings.

In grammar, American and British English show subtle yet important distinctions. American English often opts for simplified structures, such as standardised verb endings (e.g., “burned” instead of “burnt”) and the inclusion of auxiliary verbs in questions (e.g., “Do you have...?” rather than “Have you...?”). In contrast, in British English, it is more common to encounter formal expressions such as “shall” in contexts where American English would typically use “will.” While these grammatical differences are rarely an obstacle to comprehension, they become relevant for advanced learners who seek to understand and apply formal or colloquial expressions appropriately. Educators can use these differences to illustrate the variety of registers and styles within English. Pronunciation also varies significantly between the two, with American English generally characterised by more uniform vowel sounds and relaxed intonation, while British English showcases a variety of regional accents shaped by historical linguistic evolution (Crystal, 2010). For language learners, these differences may present challenges in achieving pronunciation consistency, particularly when deciding between General American and Received Pronunciation. By discussing these options in the classroom, instructors can help learners make informed choices, enhancing their spoken confidence and clarity.

The key distinctions between American and British English can be outlined across four main areas: 1. Spelling differences, such as “color” in American English and “colour” in British English, which stem from Noah Webster’s 18th-century efforts to simplify and standardise American orthography (Webster, 1786); 2. Grammar variations are evident, with American English favouring simplified verb forms and auxiliary usage, whereas British English maintains certain traditional structures; 3. Pronunciation divergences appear in vowel articulation, consonant sounds, and intonation patterns (Crystal, 2003); and 4. Vocabulary differs significantly, with variations in frequently used terms, including nouns, verbs, and slang, reflecting cultural and regional influences (McArthur, 1992).

Differences in vocabulary between American and British English can occasionally lead to confusion, especially when identical words carry distinct meanings. For example, while the term “pants” in American English refers to “trousers,” in British English, it denotes “underwear” (Trudgill & Hannah, 2017). These distinctions highlight the importance of cultural awareness for language learners, helping them to avoid potential misinterpretations. Additionally, vocabulary variations reveal a preference in American

English for shorter forms (e.g., “math” instead of “maths”) and practical terminology (e.g., “hood” versus “bonnet” for car parts), reflecting cultural tendencies toward efficiency in American society.

Methods

This research compares grammatical, lexical, orthographic, and pronunciation differences between American English (AmE) and British English (BrE). Its primary objective is to identify areas of divergence and points of overlap, assessing how these may impact mutual understanding. This study is grounded in a qualitative research approach, employing descriptive and analytical methods to explore the topic comprehensively. This methodology enables an investigation into the structural, lexical, and orthographic characteristics that separate American

and British English. Through comparative linguistic analysis, the study presents an overview of distinctive grammar structures, vocabulary choices, and spelling patterns across these varieties. Using a cross-sectional design, this study examines data gathered from credible sources, including grammar books, online articles, and academic publications. Examples throughout this analysis are primarily drawn and adapted from “Practical English Usage (4th ed.)” by Michael Swan, and “A Communicative Grammar of English (3rd ed.)” by Leech and Svartvik. The research process involves a) The data collection, where linguistic data are collected through a review of scholarly journals, reference texts, and recognised dictionaries, b) The comparative analysis examined the collected information to identify specific divergences and commonalities between AmE and BrE; and c) The impact assessment, where the study assessed how these linguistic differences might affect communication and the understanding between American and British English speakers, paying particular attention to areas that might cause confusion or require additional explanation. This systematic methodology ensures a robust comparative framework for examining American and British English, with findings that offer theoretical insights and practical benefits for language learners and educators. The approach aims to provide a balanced view of the mutual intelligibility of AmE and BrE, underscoring essential linguistic characteristics that may influence comprehension and application.

Results and Discussions

This analysis presents a comparison between American English (AmE) and British English (BrE), concentrating on key aspects such as grammar, vocabulary, and spelling. It underscores the specific features that differentiate AmE from BrE while also identifying areas of commonality, creating an overview of the similarities and distinctions between these two varieties of English. By exploring the unique and shared linguistic traits, this

discussion seeks to enhance our understanding of how these differences affect communication and language use in various English-speaking contexts.

Grammar Differences

Grammar differences, though often subtler, can significantly impact mutual comprehension. AmE and BrE distinctions in grammar frequently arise from historical influences and grammatical trends in each region, creating variations in sentence structure and word usage.

One notable difference is in the use of the present perfect tense. American English often uses the past simple tense in contexts where British English employs the present perfect. For instance, an American might say, “I already ate,” whereas a Brit would more commonly say, “I’ve already eaten.” Although these differences may seem minor, this distinction can lead to misunderstandings, particularly for learners unfamiliar with these contextual preferences and grammatical rules. In another example, American English uses the phrase “Did you eat lunch?” while British English prompts the question “Have you had your lunch?” Understanding these variations is essential for learners aiming for fluency and accuracy in both spoken and written English.

Another significant area of divergence is the treatment of collective nouns. In American English, collective nouns are typically treated as singular entities. For example, a speaker might say, “The team is winning,” emphasising the group as a unified whole. In contrast, British English allows the collective noun to be treated as plural, as illustrated by the sentence “The team are winning,” emphasising the group’s members. This reflects a broader tendency in BrE to consider groups as collections of separate individuals. Other examples include phrases such as “The government has decided” in AmE versus “The government have decided” in BrE, further showcasing this grammatical distinction.

Variations in auxiliary verbs are another area where American English and British English diverge. For example, American English prefers constructions like “I will go,” while British English might employ “I shall go” in formal contexts. Similarly, the future perfect tense might be expressed as “I will have finished” in American English, while British English often uses “I shall have finished” in formal situations. These variations may seem subtle but can significantly influence the tone and formality of communication, requiring learners to be aware of the context in which they speak or write.

Although these grammatical differences exist, the analysis indicates that they do not substantially hinder mutual understanding. Many of these variations are minor and can typically be interpreted through context. However, grasping these nuances is crucial for learners, particularly when interacting with speakers from various English-speaking regions. Educators should highlight these distinctions during grammar lessons, offering clear examples and contextual explanations to assist learners in avoiding potential

misunderstandings. By doing so, teachers can prepare students to adjust their language use based on the specific variant of English they encounter, whether in writing or conversation. This comprehension facilitates communication and boosts learners' confidence when engaging in English across a range of contexts.

Vocabulary Variations

The vocabulary differences between American English (AmE) and British English (BrE) are extensive and can often lead to misunderstandings for native speakers and English language learners. These variations stem from historical and cultural developments, resulting in different terms for common objects or concepts, and differing meanings for certain shared words. For instance, in AmE, “pants” refers to “trousers,” while in BrE, it denotes “underwear.” This

divergence can confuse learners unfamiliar with the nuances of each dialect. Numerous examples highlight the lexical variations in daily vocabulary across AmE and BrE, affecting practical usage and comprehension. In American English, “apartment” refers to a residential unit within a building while in British English the equivalent term is “flat.” Likewise, “elevator” in AmE is known as “lift” in BrE, and “truck” in AmE contrasts with “lorry” in BrE. Additional everyday items reflect similar distinctions, such as “diaper” (AmE) versus “nappy” (BrE). Teachers can effectively incorporate these variations in lessons, employing visual aids to associate each term with its context, enhancing learners' cultural and linguistic fluency.

AmE and BrE differ significantly in vocabulary related to clothing and food, which can impact learners' comprehension in real-world interactions. For instance, “jumper” in BrE means what Americans call a “sweater.” Similarly, “crisps” in British English are called “potato chips” in American English, while “biscuits” in BrE equate to “cookies” in AmE. Given these distinctions, educators could include exercises that feature typical American and British clothing and food terms to enhance learners' ability to navigate diverse materials, such as international textbooks or cross-cultural dialogues. Awareness of these variations aids learners in adapting their language use according to context, fostering confidence when communicating in either dialect.

Vocabulary variations between AmE and BrE underscore the importance of context in cross-dialectal comprehension and effective communication. English learners benefit from understanding how these terms differ and interpreting context clues when encountering unfamiliar vocabulary. For example, understanding that “pants” in British English means “underwear” can prevent misunderstandings in social situations. Educators can support this learning by designing role-play activities or vocabulary-matching exercises that encourage students to use both dialects appropriately. For instance, a shopping scenario could help

students practice requesting a “lift” in a British setting or asking for the “elevator” in an American one.

These vocabulary variations reveal broader cultural influences, with American English often preferring more straightforward terms, reflecting a trend toward efficiency, while British English retains terms with historical significance. For example, “subway” in AmE corresponds to “tube” in BrE for underground trains in London. In American English, a “drugstore” refers to a pharmacy, but in British English, the same establishment is a “chemist’s.” Exploring these

distinctions in the classroom allows educators to discuss how language mirrors cultural preferences, providing learners with insights into the socio-cultural aspects of language. Teachers should integrate contextual practice in vocabulary lessons to support learners in achieving linguistic adaptability. Suggested activities include vocabulary matching exercises that pair American terms with their British counterparts, followed by conversation practice where students apply these words in scenarios. For instance, students might practice ordering food in an American or British context, adjusting their vocabulary to order “French fries” (AmE) or “chips” (BrE). These exercises enhance linguistic accuracy and foster adaptability and cultural awareness, vital skills for students who may encounter either dialect in their academic or professional lives.

Spelling Differences

One of the most recognisable differences in spelling between American English (AmE) and British English (BrE) lies in the use of different spelling conventions. For example, the word “color” in American English contrasts with “colour” in British English, with the latter retaining the “u” found in older English and French spelling conventions. Similarly, “honor” in AmE becomes “honour” in BrE, and “neighbor” becomes “neighbour.” These differences stem from British English’s retention of traditional spelling forms, while American English underwent simplifications intended to match pronunciation more closely.

Suffix changes in verbs also illustrate this divergence. Words ending in “-ize” in American English often appear as “-ise” in British English, such as “organize” (AmE) and “organise” (BrE). Additional examples include “realize” (AmE) versus “realise” (BrE) and “apologize” (AmE) versus “apologise” (BrE). These variations can be challenging for English learners who may find it confusing to alternate between forms. Educators can introduce these differences through exercises that contrast spelling rules for suffixes, helping students identify patterns that will aid in distinguishing the two varieties.

Another distinction is in word endings, such as “-er” in AmE versus “-re” in BrE. For instance, “theater” and “center” in American English become “theatre” and “centre” in British English. Similarly, “meter” in AmE is spelt “metre” in BrE. Educators could

highlight this distinction by using visual aids or examples from academic and cultural texts to illustrate these patterns, assisting learners in recognising spelling conventions specific to each dialect. Words ending in “-se” versus “-ce” also vary, as seen in “defense” (AmE) and “defence” (BrE) or “license” (AmE) versus “licence” (BrE). This distinction can impact learners’ written comprehension, particularly in academic or formal settings where British English may be more common. Teachers might encourage students to engage with texts written in both dialects, allowing them to practice recognising and adapting to these spelling conventions based on context. American English spelling reforms have simplified words by removing redundant letters, and aligning spelling more closely with pronunciation. Examples include “smolder” (AmE) versus “smoulder” (BrE) and “plow” (AmE) versus “plough” (BrE). Additionally, American English prefers “catalog” over the British “catalogue” and “dialog” over “dialogue.” These streamlined forms reduce extra letters, which can aid learners in reading fluency but may present challenges in cross-dialect writing accuracy.

Further differences include the spelling of words like “gray” in AmE, as opposed to “grey” in BrE, and “jewelry” in AmE versus “jewellery” in BrE. The omission of certain letters in American English—intended to simplify spelling and align with phonetic pronunciation—may initially confuse learners. However, by familiarising students with both forms, teachers can promote adaptability, helping learners understand that these variations do not typically hinder overall comprehension.

Pronunciation Differences

Pronunciation is a prominent divergence between American English (AmE) and British English (BrE), reflecting historical evolution and social identity. One of the most notable distinctions is the rhotic versus non-rhotic accent. The rhotic accent, characterised by the pronounced “r” sound in all positions, was prevalent among early American settlers and continues to define American English today. For instance, words like “car,” “hard,” and “far” feature a clearly articulated “r” in AmE. In contrast, the British upper classes developed a non-rhotic accent, in which the “r” is often softened or omitted in words that are not followed by a vowel, especially in the context of Received Pronunciation (RP). For example, in BrE, the word “car” is pronounced more like “cah,” and “hard” becomes “hahd.” This non-rhotic pronunciation became the norm in southern England, solidifying its presence in British English and creating a distinct phonological identity. The analysis of these accents underscores the social and regional dynamics that shaped linguistic evolution. The non-rhotic accent in Britain became associated with class distinction; it emerged as a marker of the upper classes who sought to differentiate themselves socially. This phenomenon illustrates how pronunciation can serve as an indicator of social identity and status. In contrast, the persistence of the rhotic accent in American English reflects a different sociolinguistic context. Early American settlers, including those from various English regions, maintained the pronunciation of their native accents, leading to a less rigid

social stratification in spoken language. The rhotic pronunciation suggests a more egalitarian approach to accent and dialect in the U.S., where regional accents may vary widely but are less tied to social class distinctions.

Beyond the rhotic and non-rhotic distinctions, American and British English exhibit regional pronunciation variations that further complicate the landscape. In the United States, accents vary dramatically from region to region, such as the Southern drawl, characterised by vowel elongation, as in “pen” pronounced as “pin,” or the New York accent, where the “r” sound can be heavily pronounced or dropped altogether, leading to pronunciations like “cawfee” instead of “coffee.” Similarly, within the UK, various regional accents showcase their unique characteristics. For instance, the Cockney accent from East London features the dropping of the “h” sound, leading to “house” pronounced as “ouse,” while the Geordie accent from Newcastle is known for its distinctive vowel sounds, such as “cat” pronounced as “cot.”

Communication and Comprehension

The analysis indicates that any potential confusion arising from linguistic variations is typically resolved through context. For example, when a British speaker refers to “football,” an American listener might initially think of “soccer” due to differing meanings. However, contextual clues within the conversation can clarify the intent. Similarly, when an American mentions “fall” in the context of the changing seasons, a British listener can easily infer that they are speaking about “autumn” because of the context surrounding the discussion. Such instances highlight that, while differences exist, effective communication is often maintained through contextual cues.

The mutual intelligibility between American and British English remains robust, with speakers generally able to comprehend one another despite the variations. For instance, terms like “elevator” in AmE and “lift” in BrE may differ. However, the purpose and function remain clear in context, allowing speakers to engage in conversations without significant barriers. This understanding is supported by the shared cultural references in literature and popular media, such as films and television shows, where characters frequently navigate between the two varieties. In addition to contextual comprehension, American and British English share numerous linguistic elements that facilitate communication. Although sometimes employed differently, common grammatical structures, such as using the present perfect tense, remain recognisable across varieties. For instance, while an American might say, “I already ate,” a Brit might say, “I’ve already eaten,” yet both convey the same meaning effectively.

The prevalence of English-language media plays a significant role in bridging the gap between the two varieties. Television shows like “Friends,” which originated in the United States, have become popular in the UK, exposing British audiences to American slang and

expressions. Conversely, British shows such as “The Office” have gained traction in America, allowing viewers to familiarise themselves with British vernacular. This cross-cultural interaction not only promotes understanding but also enriches the vocabulary of both dialects. For instance, terms like “lorry” from BrE may be encountered by American audiences through British media, and while they may not use it commonly, the context often helps them understand its meaning as “truck.”

Conclusions

This analysis highlights the diverse distinctions between British English (BrE) and American English (AmE) in terms of grammar, vocabulary, spelling, and pronunciation. Grammar variations are evident, particularly in tense and preposition usage. For instance, American English often employs a more direct grammatical style, whereas British English may retain traditional forms, like the present perfect tense, which can impact learners’ understanding and practical usage across different scenarios. Vocabulary differences further underscore cultural nuances, as in “lift” for BrE versus “elevator” for AmE, showing how word choice reflects regional and cultural factors. These distinctions are essential for clear communication, especially in international contexts. Spelling discrepancies, such as AmE’s tendency toward simplified forms versus BrE’s traditional spellings, introduce additional challenges for learners, who need to grasp suffix, prefix, and ending differences influenced by historical evolution. Pronunciation is perhaps the most noticeable divergence, with differences like rhotic versus non-rhotic accents reflecting broader regional and social characteristics. Such phonological contrasts may challenge comprehension, though context often aids mutual understanding.

References:

Beare, K. (2019). Differences between American and British English. ThoughtCo. Retrieved February 3, 2026, from <https://www.thoughtco.com/differences-between-american-and-british-english-1212216>

British Council. (n.d.). Differences between British and American English. British Council Foundation. Retrieved February 3, 2026, from <https://www.britishcouncilfoundation.id/en/english/articles/british-and-american-english>

Crystal, D. (2003). *English as a global language* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Crystal, D. (2010). Language developments in British English. In M. Higgins, C. Smith, & J. Storey (Eds.), *The Cambridge companion to modern British culture* (pp. 26–41).

Cambridge University Press. <https://www.davidcrystal.com/Files/BooksAndArticles/-4073.pdf>

Di Carlo, G. S. (2013). Lexical differences between American and British English: A survey study. *Language Design*, 15, 61–75. https://ddd.uab.cat/pub/landes/landes_a2013v15/landes_a2013v15p61.pdf

Kirkpatrick, A. (2007). *World Englishes: Implications for international communication and English language teaching*. Cambridge University Press.

Kövecses, Z. (2000). *American English: An introduction*. Broadview Press.

Leech, G., & Svartvik, J. (2002). *A communicative grammar of English* (3rd ed.). Pearson Education.

Marckwardt, A. H., & Quirk, R. (1964). *A common language: British and American English*. British Broadcasting Corporation.

McArthur, T. (1992). *The Oxford companion to the English language*. Oxford University Press.

Mencken, H. L. (1919). *The American language: An inquiry into the development of English in the United States*. Cosimo, Inc.

Nordquist, R. (2020). What is American English (AME)? ThoughtCo. <https://www.thoughtco.com/american-english-ame-1688982>

Nordquist, R. (2020, December 8). What is British English (BRE)? ThoughtCo. <https://www.thoughtco.com/british-english-bre-1689039>

Swan, M. (2016). *Practical English usage* (4th ed.). Oxford University Press.

Trudgill, P., & Hannah, J. (2017). *International English: A guide to the varieties of standard English* (6th ed.). Routledge.

Webster, N. (1786). *A grammatical institute of the English language* (Part II). Hudson & Goodwin.

Wolfram, W., & Schilling-Estes, N. (2006). *American English: Dialects and variation* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

THE TRANSLATION OF POLITICAL DISCOURSE IN DAILY ONLINE NEWSPAPERS IN KOSOVA: WITH A FOCUS OF WAR IN UKRAINE

Lindi Gjiko

Lindi.gjikolli@aab-edu.net

Kolegji AAB

Abstract

This paper examines the translation of political discourse from English into Albanian, with a particular focus on news coverage related to the War in Ukraine. The study investigates how political narratives are linguistically and culturally transferred, and to what extent the process of translation influences the accuracy, tone, and ideological positioning of the original text. By analyzing selected English-language news articles and their Albanian translations, the research identifies various linguistic adjustments, semantic shifts, and abridgements made by translators when adapting political content for Albanian audiences.

A comparative qualitative approach was employed to highlight differences in lexical choices, sentence structures, and cultural framing. The analysis demonstrates that while translators generally aim to preserve the integrity of the source text, subtle modifications often occur as a result of linguistic constraints, cultural adaptation, or editorial practices within Albanian media. These shifts can alter the perceived stance or emotional charge of the message, ultimately affecting how political events are interpreted by readers.

The findings underscore the translator's dual role as both a linguistic mediator and an interpreter of political discourse. In translating politically sensitive material, the translator must balance faithfulness to the original text with the communicative norms of the target language. The paper concludes that translation is not a mere linguistic transfer, but an act of intercultural negotiation that significantly shapes public understanding of global political events.

Keywords: *translation, political discourse, linguistic adjustments, Ukraine, Russia, war, abridgement*

Introduction

Translation has existed for centuries and continues to play an essential role in various fields, including politics, journalism, law, medicine, and everyday communication. In political contexts, translation is particularly complex due to the ambiguous and reflexive nature of political discourse, which may refer either to discourse that is inherently political or to the analysis of language used within political contexts. As Ghazala (1995) states, translation is a mental activity through which meaning is transferred from one language to another.

Research questions:

1. Why are the adjustments made in these articles?
2. Why are the adjustments needed when you translate?
3. Why the abridgements are made in online newspapers?

Hypothesis:

1. Adjustments are made in these articles because literal translation would distort or reduce the intended meaning.
2. Adjustments are necessary in translation when direct lexical equivalence between the source and target language is unavailable.
3. Abridgements in online newspaper translations are primarily made to meet the needs of time-constrained readers.

The aim of this study is to show that the whole news or the whole meaning of the title, and some parts of the articles can be changed from the adjustments that are made in these articles, or let us say the needed adjustments. These adjustments can include also not translating some words, and the purpose most of the time is not known, maybe to give a different meaning, to not translate the whole article, or to make it more interesting to the readers.

Literature Review

Translation is essential in political discourse and news reporting, where meaning must be conveyed accurately across linguistic and cultural boundaries. In the context of political communication, translators often face challenges that require adjustments in order to preserve meaning and communicative intent rather than relying on literal translation.

Translation Studies has long examined political discourse, particularly as politics increasingly takes place in international and supranational contexts (Bednarova-Gibova, 2012). As a result, translators have assumed the role of mediators in political communication and conflicts. Wadensjö's (1998) Conduit Theory, discussed by Palmer, highlights the complex role of translators and journalists in conflict situations, demonstrating how literal translation may lead to misinformation if broader contextual meaning is not conveyed.

Tang (2007) emphasizes the cultural positioning of translators working between English and Chinese, arguing that translators often mediate and reduce cultural and political tensions. Similarly, Schäffner (1998), drawing on Lakoff's (1973) concept of hedges, examines how vagueness and indeterminacy function in European political discourse and how such features pose challenges for translation.

Hernández Guerrero (2010) analyzes foreign-language interviews published in the Spanish newspaper *El Mundo* and shows that translated political texts often undergo rewriting to meet the expectations of local readerships. This supports the view that translation in political journalism is shaped not only by linguistic factors but also by cultural and ideological considerations. Translators' historical and cultural backgrounds further influence how political events and actors are represented in target texts, thereby shaping readers' perceptions.

Finally, Orwell was among the first to draw attention to the political power of language, highlighting how linguistic manipulation and ambiguity can influence political thought. His work continues to inform contemporary studies of political discourse and translation.

What is Translation?

Translation is the rendering meaning from one language into another language. Different languages use different terms for translation, such as: “translatione” from Latin, “traductere” from Romanian, “traduction” in from French, “Übersetzung” from German, “translation” from English, “perkthim” from Albanian, etc. The terms hereby seem to give us a frame that they are transmitting something to us, a message from another language, an information about something, etc. It is clear that translation in fact is a communicating form. We translate in form to transmit what we say when we speak with someone who does not speak our language. Translation was important back in time, and it is more important now, as the languages evolved, times has change, and we need translation now more than ever before.

Types of translations:

In fact, there are many types and forms of translations, but the two of most important types of translation are the Human Translation and Machine Translation, and these two types of translation are further divided in different sub-types of translation.

Online Newspapers

An online newspaper is the digital version of a traditional newspaper, either as a stand-alone publication or as the online counterpart of a printed periodical. The concept dates back to 1974, when Bruce Parrello created an online-only newspaper on the PLATO system at the University of Illinois. Later, on September 27, 1979, CompuServe introduced a dual-service platform that helped distribute some of the earliest online newspapers, playing a key role in the development of online communication.

There are two main types of online newspapers: E-editions and Web editions. E-editions replicate the layout of printed newspapers, including photographs, illustrations, and advertisements, and are typically published daily or weekly as both digital and hard copy

versions. Web editions, in contrast, exist exclusively online, with a distinct style separate from print editions, often featuring shorter news stories, photos, and multimedia content.

One key advantage of online newspapers is reader interaction. Audiences can comment, view videos or slideshows, and even contribute their own opinions or articles. As online newspapers become increasingly common, publishers have an opportunity to leverage digital platforms, reduce printing costs, and potentially invest more in journalism and media development.

Political meetings and press conferences translation

Political meetings and political press conferences are typical discursive events in the domain of politics, and these events usually lead to policy statements, political reports, and letters as examples of political discourse. In an increasingly globalized world, politics too is increasingly international in nature (Schaffner 2012). Communicating across national borders involves across languages, which also means that very frequently translation and interpreting play a significant role in political settings. Schaffner takes as example the extracts from the joint press conference of Nicolas Sarkozy, who was the president of France, and Angela Merkel, the Chancellor of Germany, whom where shown on BBC with a voice over for their statements made in their personal languages, in French and in German. UK mass media then reported on the following day for their meeting and press conference on the following day, and presented it in English. The joint letter that they sent to van Rompuy, was available in German, French and English. In the comparison of the three versions of the letter, Schafnner noted some interesting features and gave three illustrative cases: differences in the use of metaphorical expressions, of interpersonal relationships, and of EU-specific terminology.

War in Ukraine

The Russia-Ukraine War began in February 2014 with the covert invasion of Crimea by Russian troops. On February 27, armed forces—dubbed “little green men” by locals due to their lack of insignia—seized government buildings in Simferopol. Initially denied by the Kremlin, these troops were later confirmed as Russian personnel.

Between October and November 2021, Russia amassed troops and military equipment along Ukraine’s border and later deployed additional forces to Belarus for joint exercises, to Transnistria in Moldova, and to Russian-occupied Crimea. By February 2022, Western analysts estimated around 190,000 Russian troops surrounding Ukraine, warning of an imminent invasion. Putin dismissed these claims, attributing naval movements in the Black Sea to scheduled exercises.

As of February 2024, the war has entered its third year. Despite numerous meetings, agreements, and prisoner exchanges, the conflict shows no clear end in sight.

Skopos Theory

Skopos Theory, introduced by Hans Josef Vermeer in *Lebende Sprachen* in 1978, marked a shift from formalist translation approaches to ones emphasizing functionality and cultural context. It argues that translations should reflect the values, expectations, and cultural norms of the target audience, prioritizing the intended purpose and impact of the source text over literal wording or style.

The theory emphasizes creating a target text aligned with a specific purpose, or "skopos," positioning the translator as both mediator and author who adapts content to the needs, culture, and context of the audience. Focus shifts from strict fidelity to the source text toward meeting client requirements and audience expectations—a process known as “audience design.” Translators are encouraged to adapt content for accessibility and relevance rather than rigidly following the original text.

For English as a Foreign Language teachers, understanding Skopos Theory helps guide students to consider both purpose and audience in translation. The theory has evolved through contributions from scholars like Vermeer and Katharina Reiss, integrating Reiss’s Functional Category model alongside general Skopos principles.

Skopos Theory underscores the importance of reflecting the client’s aim, while allowing translators flexibility when briefs are unclear. Translators must consider cultural and societal contexts, choosing language and strategies that best communicate meaning. As societies evolve, the theory grants translator’s greater responsibility, requiring cultural knowledge, linguistic skill, and adaptive judgment to produce effective translations.

Professional Translation

Professional Translation is the process in which a professional human linguist translates a project into another language/s while following provided context cues and getting help from assistive technologies.

In Professional Translation, translators translate the materials provided using tools as glossaries, style guides, translation notes and context screenshots. These translations are automatically approved and ready to be used in the project as soon as they are produced. However, they can be professionally proofread to ensure its quality using Professional Proofreading services.

What are the different types of Professional Translation Services?

There are a variety of professional translation services available throughout the industry, and not all of them mean the same thing depending on where in the world you are contracting translation. One such example would be Sworn Translations which are common in European countries, but which do not formally exist in the United States.

The three main types of Professional Translation are:

- Industry Specific Translations
- Certified Translations
- Notarized Translations

Industry Specific Translations

Industry-specific translations are professional services tailored to a particular sector, addressing terminology and concepts unique to that field.

For instance, legal translations are required when documents are used as evidence in court or for filing intellectual property claims and immigration processes. These translations must comply with the laws and regulations of the jurisdiction where they will be used.

Journalistic Translation

Journalistic translation involves rendering articles and media content into another language, a necessity in modern media and increasingly common in translation agencies. The rapid circulation of news online and competitive pressures require journalists to have translation skills to publish content in multiple languages.

It covers content created for print, digital, and audiovisual media, including newspapers, magazines, news agencies, online publications, television, and radio. Common materials for translation include articles, web content, interviews, short news items, press releases, editorials, reports of political or social events, opinion pieces, and coverage of sports or international events.

Journalistic texts often have a strong cultural dimension, featuring idioms, metaphors, wordplay, figures of speech, allusions, and other stylistic devices. Translation can span various sectors, such as sports, culture (cinema, art, literature), music, lifestyle, economics, politics, culinary arts, science, investigative reporting, and medical journalism.

.The difficulties of journalistic translation

Unlike other types of translation, journalistic translation often must be completed quickly while maintaining the style and tone of the original publication. For online content, translators may need to consider multilingual platforms like Google Translate, while printed publications require attention to page layout and character limits.

A major challenge is cultural adaptation. Translators must creatively convey the original meaning and cultural nuance, producing clear, intelligible texts that avoid reader confusion or misinterpretation.

To meet these demands, journalistic translators require specific skills, including:

- Strong creativity
- Avoidance of ambiguity that could alter information accuracy
- Solid general cultural knowledge
- Responsiveness and the ability to work under pressure
- Understanding of the target country's habits and customs
- Research skills to identify reliable sources
- Adaptability to translate diverse materials at appropriate language levels

What skills does a journalistic translator must have?

As journalistic texts often deal with current affairs and specialist topics, finding a translator who is well informed of topical issues will contribute to the translation's success. Having a good overall culture will also facilitate translation work, and make the translating better. In addition of the fluency in both languages, journalistic translators also need to have an in-depth understanding of syntax and terminology specific to the industry if they are to produce translated content that is not only grammatically correct and readable, but also impactful for the target language audience. They will have to use a special vocabulary if they are addressing a targeted audience for example, if they are translating scientific, financial or medical articles, that is because each and every field has different vocabulary, and if you do not have knowledge in these fields, vocabularies should be used in order to make a proper translation for the intended field.

Journalistic translation in fact is one of the most accessible forms of translation, although it requires the use of clear and concise language.

What is Machine Translation in General?

Gone are the days when translating required a bilingual dictionary. Today, online platforms provide instant translations—this is machine translation (MT), an automated process that converts text from one language to another. Google Translate, for example, translates over 100 billion words daily.

Beyond personal use, MT helps businesses reach global audiences, expanding into international markets and making information accessible to previously marginalized groups. Its advantages over human translation include speed and lower cost, often delivering translations in a fraction of the time and expense. However, MT is generally not considered a full substitute for human translation, especially for nuanced or specialized content.

Machine translation works by comparing large amounts of source and target language data through a translation engine. There are four main types:

1. Rule-Based MT (RBMT): Uses grammar rules and dictionaries, often customized for specific topics or industries.
2. Statistical MT (SMT): Learns translation patterns from large corpora of existing human translations, without relying on linguistic rules.
3. Neural MT (NMT): Uses large neural networks to self-learn translation patterns; increasingly popular for improved results across language pairs.
4. Hybrid MT (HMT): Combines SMT and RBMT, often leveraging translation memory to enhance quality.

But what are the benefits of Machine Translation?

Despite ongoing debates about reliability and quality, machine translation offers undeniable benefits. Its primary advantage is speed: MT can translate large volumes of text far faster than human translators. While it may lack the nuanced accuracy of human translation, MT excels in efficiency and can memorize and reuse terms consistently.

Translators are a limited resource, and by reducing the time spent on repetitive tasks, MT allows them to focus on more complex assignments. In some cases, MT can boost translator productivity three- to fivefold, enabling more content to be localized in less time. This increased efficiency lowers costs and allows companies to translate more content into more languages, expanding their global reach.

Methodology

This diploma thesis primarily employed desk research, drawing on studies and articles from online sources, independent translators' websites, and academic books on translation. English-language articles were gathered from various sources, while Albanian-language materials came from three online newspapers: Telegrafi.com, Albanian Post, and REL (Radio Evropa e Lirë). Informal discussions with translators provided additional insights into common translation practices.

The study focused on how translations are abridged and why. In Albania, readers often skim online articles, typically reading only the first few paragraphs. Translators condense content to convey the main idea quickly, catering to these short attention spans—a practice common across Albanian and Kosovan online media to attract clicks and views.

Analysis of Translated Articles

This section presents a comparative analysis of eight news articles translated from English-language sources into Albanian by various online media in Kosovo. The analysis identifies key patterns in translation strategies, focusing on adjustments (semantic, syntactic, or stylistic changes) and abridgements (omissions of content). The findings illustrate how

translators navigate linguistic, cultural, and journalistic conventions to tailor content for the target audience.

Condemns Russian Aggression

- **Source:** CNN. **Translation:** Albanian Post.
- **Context:** Reports on a G7 virtual meeting condemning Russia's invasion of Ukraine.

The title translation is direct, omitting only the quotation marks from the English original. Within the body text, strategic adjustments enhance readability in Albanian. For instance, "re-introduced war" is translated not literally as "e ri-prezantoi luftën" but as "e ka rifitur luftën" (has reignited war), a more idiomatic and forceful choice. Similarly, "the leaders wrote" becomes "thanë udhëheqësit" (the leaders said), which is more appropriate for a statement issued after a video meeting.

A notable abridgement occurs in reporting the meeting's duration. The original specifies it ran "9:17 a.m. to 10:27 a.m. ET." The translation simplifies this to "zgjati më shumë se një orë" (lasted more than an hour), omitting the precise timing and time zone. This suggests a prioritization of the core fact over granular detail for an audience for whom Eastern Time is less relevant.

Ukraine's Appeal to NATO

- **Source:** Reuters. **Translation:** REL (Radio Evropa e Lirë).
- **Context:** Covers Ukraine's push for a decisive NATO commitment at the Washington summit.

While the title is translated directly, the lead paragraph shows subtle abridgement. The phrase "wants to see a 'strong' decision" is rendered as "dëshiron që... të marrë vendim të fuqishëm" (wants [NATO] to make a strong decision), omitting the verb "see." This streamlines the sentence without altering its meaning. Furthermore, the Reuters source citation is deferred to the second paragraph in the translation.

More significant restructuring appears later. A sentence on President Zelenskyy's lobbying efforts is syntactically rearranged in Albanian, placing the outcome (the failed 2023 invitation) before the current objective. Another sentence is divided into two paragraphs in the translation, and the final four paragraphs of the original article are omitted entirely, resulting in a concise, focused piece.

First Use of U.S. Cluster Munitions

- **Source:** Newsweek. **Translation:** [Telegrafi.com](https://www.telegafi.com).

- Context: Reports on video evidence of Ukraine's first use of U.S.-supplied cluster munitions via HIMARS.

The title undergoes a significant adjustment. The English "Video Shows Kyiv's First Upgraded HIMARS Cluster Strike" is translated as "Ukrainasit përdorin për herë të parë raketat e veçanta amerikane... lansohen nga HIMARS-I". This shifts focus from the "video evidence" to the "first use," and replaces the technical term "cluster" with "e veçanta" (special). This pattern continues in the article body, where "cluster munition rockets" is consistently translated as "raketa të veçanta," a generalization that omits the specific weapon type.

Multiple abridgements occur. Details about the video's source on social media platform X, the number of views, and direct quotes from the Ukraine Battle Map account are omitted. The translation also ends abruptly, excluding the final three paragraphs of the Newsweek article, which provided additional context and commentary.

Lukashenko's Nuclear Warning

- Source: Al Jazeera. Translation: [Telegrafi.com](https://www.telegrafi.com).
- Context: Features Belarusian President Lukashenko warning against escalation to nuclear war.

A key adjustment is made in the title for clarity. The original "nuclear 'abyss'" is translated as "humnera e luftës bërthamore" (the abyss of nuclear war), explicitly adding "war" to avoid potential misinterpretation. Lukashenko's name is also moved to the beginning of the headline, a common stylistic preference in Albanian journalism.

Within the quoted speech, a sentence-ending line, "There's no need to go there," is translated literally ("Nuk ka nevojë të shkojmë atje"). While faithful, omitting this rhetorically redundant phrase could have made the Albanian more concise. The translation is also heavily abridged, ending after the fifth paragraph and excluding substantial portions of the original interview.

Speculation on Ukraine-Russia Talks

- Source: Reuters. Translation: [Telegrafi.com](https://www.telegrafi.com).
- Context: Reports on a Ukrainian intelligence official's statement on the inevitability of future negotiations.

The most striking adjustment is in the headline. The declarative "Ukraine may have talks eventually with Russia" is transformed into a question: "A po shkojnë Ukraina dhe Rusia drejt bisedimeve?" (Are Ukraine and Russia moving towards talks?). This likely aims to engage reader curiosity.

The translation exhibits selective abridgement, omitting context deemed peripheral for the target audience. This includes the 2022 decree that made talks with Russia "impossible," the description of pushing back Russian forces as an "increasingly distant prospect," and the rationale for not inviting Russia to the Swiss peace summit. The omission of several paragraphs containing the intelligence official's direct reasoning and Kremlin comments significantly condenses and alters the nuance of the original report.

NATO Chief on North Korean Troop Deployment

- Source: Euro News. Translation: [Telegrafi.com](https://www.telegafi.com).
- Context: Covers NATO Secretary-General Mark Rutte's confirmation of North Korean troops in Russia.

The headline is reworked, replacing the specific location ("Kursk") and direct quote structure with a more general framing: "Zgjerim i rrezikshëm i konfliktit": Shefi i NATO-s konfirmon dislokimin... This adjustment simplifies the focus for the reader.

Within the text, minor syntactic adjustments are made, such as adding "Bëhet e ditur se..." (It is understood that...) to begin a paragraph. Content abridgements include removing mentions of "weapons and industrial manpower" provided by North Korea and the acronym "DPRK." The translation also adds conjunctions like "Ndryshe" (Meanwhile) to improve textual flow, a common feature in Albanian journalistic style not present in the source text.

First Military Clash with North Korean Troops

- Source: Fox News. Translation: [Telegrafi.com](https://www.telegafi.com).
- Context: Announces the first battlefield engagement between Ukrainian and North Korean troops.

The title adjusts punctuation, replacing the comma with the conjunction "dhe" (and), and places the word "përplasen" (clash) in quotation marks, perhaps to signal the reported nature of the event.

In the body, the military term "engaged" is consistently translated as "përplasur/përplasjes", which is more colloquial and dramatic than a literal translation. Several details are abridged: the timing of Zelenskyy's address ("Tuesday in a nightly address"), a detail about North Korean uniforms, and multiple entire paragraphs from the latter half of the Fox News article. This results in a much shorter, more summarized version of events.

Trump Jr. Mocks Zelenskyy

- Source: Sky News. Translation: [Telegrafi.com](https://www.telegafi.com).

- Context: Reports on Donald Trump Jr.'s 嘲讽性的 remarks about U.S. aid to Ukraine.

The headline is adapted to incorporate a key detail from the article body ("38 days"), making it more specific and attention-grabbing in Albanian. The term "allowance" is translated as "ndihma" (aid), which is more politically accurate than a literal translation.

Stylistic adjustments are made to conform to Albanian journalistic norms. The formal "Mr. Trump" is rendered as "Trump" or replaced with "republikani" (the Republican). Similarly, "the Ukrainian leader" is specified as "Zelenskyn". These changes reflect a less formal titling convention and prioritize immediate clarity for the reader over the source text's formal register.

Conclusion

Translation is as ancient as human communication itself, and the translation of political discourse has existed for as long as politics—evidenced in the diplomatic, administrative, and literary practices of Ancient Greece, Rome, and Egypt. Over time, this practice has evolved into a distinct field of study, with extensive linguistic research dedicated to both translation in general and the specific challenges of political discourse.

In analyzing English-to-Albanian translations, as undertaken in this thesis, two broad approaches emerge: literal translation and professional translation. Literal, word-for-word translation often fails to convey the intended meaning of the source text, leaving the target reader confused. In contrast, professional translation frequently requires thoughtful adjustments to ensure the translated article delivers the same message and impact as the original.

The articles examined in this study demonstrate a spectrum of such adjustments. In some cases, significant modifications were necessary to preserve meaning and cultural relevance. In others, only minor tweaks were required, while certain segments needed no alteration at all. A common strategy involved lexical substitution, where source-language terms with no direct Albanian equivalent were replaced with appropriate near-synonyms or culturally resonant phrases.

Effective translation, especially in specialized fields like politics and journalism, demands careful attention to word order, grammar, and stylistic conventions. The translator must interpret entire sentences or ideas rather than translating isolated words, ensuring the output is both accurate and idiomatic in the target language.

Abridgement is another key feature of journalistic translation, driven by the audience's tendency to engage primarily with the opening paragraphs of an article. While omitting redundant or peripheral details can make a text more concise and accessible, such edits must be applied judiciously to avoid distorting the core message or context of the original report. The analysis confirms that adjustments and abridgements are standard practice in translating international news for Albanian-language media in Kosovo. Adjustments occur at both lexical (e.g., “allowance” → “ndihma”) and syntactic levels, enhancing readability and aligning with local stylistic norms. Abridgements range from omitting minor details (specific times, social media references) to excluding entire paragraphs of background information. Together, these strategies condense content, sharpen the narrative focus, and tailor the material to the expectations of the target audience. The prevailing editorial assumption appears to be that local readers prefer concise, direct reporting over extensive contextual detail.

REFERENCES:

Globalization and Localization Association. (n.d.). About the language services industry. Retrieved Month Day, Year, from <https://www.gala-global.org/knowledge-center/about-the-industry/language-services>

Racoma, B. (2018, November 7). The history of translation. Day Translations. Retrieved Month Day, Year, from <https://www.daytranslations.com/blog/history-of-translation/>

Kwintessential. (n.d.). The history of translation. Retrieved Month Day, Year, from <https://www.kwintessential.co.uk/blog/general-interest/the-history-of-translation>

Gërmizaj, S. (2005). Translation theory in the classroom (pp. 27, 37). [Unpublished manuscript or teaching material].

Bánhegyi, M. (2015, March). Translation and political discourse. ResearchGate. Retrieved Month Day, Year, from https://www.researchgate.net/publication/276511482_Translation_and_Political_Discourse

Schäffner, C. (2012). Unknown agents in translated political discourse. Aston University. Retrieved Month Day, Year, from https://publications.aston.ac.uk/id/eprint/20353/1/Unknown_agents_in_translated_political_discourse.pdf

Wilson, J. (n.d.). [Title unavailable from source]. Blackwell Publishing. Retrieved Month Day, Year, from http://www.blackwellpublishing.com/content/BPL/Images/Content_store/WWW_Content/9780631205951/020.pdf

Shedden, D. (2014, September 24). Today in media history: CompuServe and the first online newspapers. Poynter. Retrieved Month Day, Year, from <https://www.poynter.org/reporting-editing/2014/today-in-media-history-compuserve-and-the-first-online-newspapers/>

Cooper, K. (2011, September 23). Online newspaper growth: The pros and cons. Cision. Retrieved Month Day, Year, from <https://www.cision.com/2011/09/online-newspaper-growth-the-pros-and-cons/>

Sunil. (2021, February 24). Online newspaper: What you need to know. Quintype. Retrieved Month Day, Year, from <https://www.quintype.com/blog/industry/online-newspaper-what-you-need-to-know>

CNN. (2022, February 24). Russia invades Ukraine: Live updates. Retrieved Month Day, Year, from <https://www.cnn.com/europe/live-news/ukraine-russia-news-02-24-22-intl>

Albanian Post. (2022, February). Udhëheqësit e G7 dënojnë Putinin.... Retrieved Month Day, Year, from <https://albanianpost.com/...>

Reuters. (2024, June 25). Ukraine urges strong decision at NATO Washington summit. Retrieved Month Day, Year, from <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-urges-strong-decision-nato-washington-summit-2024-06-25/>

Radio Evropa e Lirë. (2024, June). Ukraina kërkon vendim nga NATO.... Retrieved Month Day, Year, from <https://www.evropaelire.org/...>

Newsweek. (2024, June 24). Russia-Ukraine HIMARS story. Retrieved Month Day, Year, from <https://www.newsweek.com/...>

Telegrafi. (2024, June). Ukrainasit përdorin raketat amerikane.... Retrieved Month Day, Year, from <https://telegrafi.com/...>

Al Jazeera. (2022, July 21). Ukraine war must end to prevent nuclear abyss. Retrieved

APPLIED LINGUISTICS IN THE 21ST CENTURY: INTERDISCIPLINARITY AND SCIENTIFIC AUTONOMY

Rovena Mera

Aldent University, Tirana, Albania

rovena.mera@ual.edu.al

Abstract

The scope and boundaries of Applied Linguistics (AL) remain debated. Since its emergence in the post-World War II era, the field has evolved from a service-oriented “application of linguistics” to a multidisciplinary domain with its own scientific autonomy. Yet, debates persist over its research objects, methods, and interdisciplinary scope.

This conceptual paper traces the historical evolution of Applied Linguistics, highlighting how growing interdisciplinarity has fostered methodological and scientific autonomy. It also examines contemporary subfields and research agendas.

A qualitative narrative review of peer-reviewed literature was conducted. Sources were drawn from Scopus-indexed journals, academic monographs, and major publishers to synthesize historical developments, thematic trends, and methodological approaches. Applied Linguistics today operates as a bridge between linguistic theory and social practice. Interdisciplinary contributions from sociology, psychology, anthropology, education, and philosophy have enabled independent research agendas. Subfields such as sociolinguistics, discourse analysis, translation studies, second language acquisition, and multilingualism exemplify the field’s autonomy.

Scientific autonomy in Applied Linguistics derives from methodological pluralism and interdisciplinary collaboration. Maintaining a balance between theoretical rigor and applied relevance ensures the field addresses contemporary language challenges in both global and local contexts. Applied Linguistics in Albania is growing, particularly in higher education.

Keywords: *applied linguistics, interdisciplinarity, scientific autonomy, historical evolution, methodological autonomy*

Introduction

Applied Linguistics (AL) emerged as a recognizable field in the aftermath of World War II, driven by urgent practical needs such as effective foreign language instruction for diplomats and soldiers, reliable translation, and testing systems for refugees and international organizations (Spolsky, 1978). Initially, Applied Linguistics was defined as the direct application of linguistic theory to solve language-related problems (Di Pietro, 1971). Phonology, syntax, and semantics were used as neutral scientific tools transferred to classrooms and testing laboratories.

By the 1960s and 1970s, the limitations of a purely linguistic approach became evident. Educational contexts varied widely, social and cultural factors influenced language learning outcomes, and language planning demanded interdisciplinary insights from sociology, psychology, and anthropology (Davies & Elder, 2004; Van Lier, 1994). Consequently, Applied Linguistics began to define its own research agenda, addressing questions about language acquisition, multilingual communication, discourse in institutions, and social identity.

Since then, the field has diversified, encompassing second language acquisition (SLA), bilingual education, language policy, sociolinguistics, discourse analysis, translation studies, and speech-language pathology. This diversification reflects Applied Linguistics' commitment to understanding language as a social practice embedded in real-world contexts rather than a self-contained system (Pennycook, 2022; Wodak & Meyer, 2016).

The present paper examines the historical evolution of Applied Linguistics with a focus on interdisciplinarity and scientific autonomy, tracing how these developments have shaped contemporary research and teaching practices globally and in Albania.

Literature Review

Early Definitions

Initial definitions of Applied Linguistics cast it as a purely instrumental discipline, applying linguistic theory directly to practical problems (Di Pietro, 1971; Spolsky, 1978). Critics argued that this framework limited the field's autonomy, tethering it to mainstream linguistics rather than enabling independent inquiry. Early debates centered on whether Applied Linguistics should remain a service discipline or evolve as a field with its own research questions and methodologies (Van Lier, 1994; Davies & Elder, 2004).

Expansion and Diversification

From the 1980s onwards, Applied Linguistics expanded to incorporate SLA, bilingual education, and language policy. This diversification reflected sociopolitical shifts, including mass migration, the spread of global English, and growing awareness of minority language rights (Pennycook, 2022; Plangarica, 2017). Critical approaches emphasized the ideological nature of language practices, highlighting identity, power, and inequality. Applied Linguistics began addressing not only how language works but also how it is used to reproduce or challenge social structures.

Table 1. Historical Overview of Applied Linguistics

Chronological Phase	Research Focus	Theoretical Orientation	Disciplinary Status
1960s-1970s	Language teaching, testing, contrastive analysis, structural description	Structural and generative linguistics; direct theory application	Service discipline; "linguistics applied"
1980s-1990s	Second language acquisition, bilingual education, language policy, ideology in language use	Critical approaches, sociolinguistics, psycholinguistics; independent research questions	Emerging autonomy; field-specific research agenda
2000s-present	Discourse analysis, sociolinguistics, translation studies, speech pathology, digital communication, translanguaging	Psychological, sociological, anthropological, philosophical perspectives; methodological pluralism	Consolidated multidisciplinary science; independent scientific authority

Contemporary subfields include:

- Sociolinguistics and variation studies: examining how language reflects social, regional, and temporal factors (Plangarica, 2017; Coupland, 2007).
- Discourse analysis: connecting micro-level linguistic features to macro-level social structures and institutional practices (Angermuller et al., 2005; Wodak & Meyer, 2016).
- Translation and corpus studies: using multilingual corpora to inform translation accuracy, language pedagogy, and cross-cultural communication (Baker, 2018; Gile, 2009).
- Language education and SLA: integrating pedagogical theory with applied research in classroom and digital contexts (Ellis, 2015; Van Lier, 1994).
- Heritage and minority language research: emphasizing maintenance, revitalization, and social inclusion (Fishman, 1991; Cenoz & Gorter, 2021).

Interdisciplinarity

- Applied Linguistics' evolution toward scientific autonomy is inseparable from its interdisciplinarity. Research draws from:

- Psychology: for models of language acquisition and cognitive processing (Pinker & Bloom, 1990).
- Sociology: for frameworks of social identity and stratification (Heller, 2010).
- Anthropology: for ethnographic insights into language in cultural context (Duranti, 1997).
- Education: for curriculum design, pedagogy, and assessment (Karaj, 2005).
- Philosophy of language: for foundational questions about meaning and use (Searle, 1969).

This intellectual pluralism allows Applied Linguistics to combine experimental methods, ethnography, critical discourse analysis, and corpus research, providing methodological flexibility without sacrificing rigor (Carruthers, 2020; Green et al., 2006).

Discourse and Sociolinguistic Variation

Two particularly influential strands illustrate the payoff of interdisciplinarity.

Discourse analysis connects micro-level linguistic features to macro-level social structures, showing how institutions, ideologies, and power relations are enacted in everyday talk and text (Angermuller et al., 2005; Wodak & Meyer, 2016).

Sociolinguistic variation studies, examining diatopic (geographical), diastratic (social), and diachronic (temporal) dimensions, illuminate how language reflects and shapes communities over time (Plangarica, 2017). Together these lines of inquiry underscore applied linguistics' commitment to understanding language as a social practice embedded in context rather than an abstract system.

Digital Communication

While Applied Linguistics remains focused on human-centered research, minor attention to technology is relevant in areas like digital communication, multimodal literacy, and corpus-driven analysis (Crystal, 2006; Tagliamonte, 2016). These approaches demonstrate that Applied Linguistics can incorporate digital tools as instruments to study language use rather than centralize technology in its agenda.

Methods

This conceptual paper employs a qualitative narrative review, synthesizing literature spanning 1960–2025. Purposeful sampling captured the evolution of Applied Linguistics, its interdisciplinary influences, and contemporary subfields. Peer-reviewed journal articles, monographs, and handbooks were coded thematically for:

1. Historical phases of Applied Linguistics
2. Interdisciplinary contributions
3. Research autonomy and methodological pluralism
4. Contemporary applications and emerging trends

No empirical data were collected; findings derive from synthesizing themes across multiple scholarly works.

Discussion

The evolution of Applied Linguistics demonstrates that scientific autonomy arises from the ability to integrate diverse disciplinary perspectives and methodological approaches. Interdisciplinarity enhances analytical rigor, enabling researchers to address complex social, cognitive, and educational questions (Carruthers, 2020; Heller, 2010).

Applied Linguistics' relevance in the 21st century lies in its capacity to address practical problems while maintaining theoretical sophistication. Topics such as translanguaging, digital communication, sociolinguistic variation, and heritage language preservation illustrate the field's engagement with real-world language issues.

In Albania, Applied Linguistics is emerging as an independent domain, influenced by global trends but grounded in local linguistic and educational needs. Challenges include limited resources, the need for teacher training, and corpus development for minority languages, but opportunities exist to shape inclusive and socially responsive research agendas.

Conclusions

Applied Linguistics has evolved from a service-oriented application of linguistics to a scientifically autonomous, multidisciplinary field.

Interdisciplinarity, incorporating psychology, sociology, anthropology, education, and philosophy, is crucial for methodological and conceptual independence.

Contemporary Applied Linguistics encompasses subfields including discourse analysis, sociolinguistics, translation, SLA, and heritage language studies.

Emerging themes such as translanguaging and digital communication illustrate the field's ongoing adaptation to social and technological realities.

In Albania, Applied Linguistics is growing within higher education, integrating global trends while addressing local linguistic and pedagogical challenges.

Methodological pluralism ensures flexibility, rigor, and relevance, supporting research that bridges theory and practice.

Scientific autonomy in Applied Linguistics is sustained through interdisciplinary collaboration, critical reflection, and responsiveness to societal needs.

References:

Angermuller, J., Maingueneau, D., & Wodak, R. (Eds.). (2005). *The discourse studies reader*. John Benjamins.

Baker, M. (2018). *In other words: A coursebook on translation* (3rd ed.). Routledge.

Carruthers, J. (2020). Interdisciplinary approaches in applied linguistics. *Journal of Language Research*, 12(3), 45–62.

Cenoz, J., & Gorter, D. (2021). *Pedagogical translanguaging*. Cambridge University Press.

Coupland, N. (2007). *Style: Language variation and identity*. Cambridge University Press.

Crystal, D. (2006). *Language and the Internet* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Davies, A., & Elder, C. (Eds.). (2004). *The handbook of applied linguistics*. Blackwell.

Di Pietro, R. J. (1971). *Language structures in contrast*. Newbury House.

Duranti, A. (1997). *Linguistic anthropology*. Cambridge University Press.

Ellis, R. (2015). *Understanding second language acquisition* (2nd ed.). Oxford University Press.

Fishman, J. A. (1991). *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Multilingual Matters.

Gile, D. (2009). *Basic concepts and models for interpreter and translator training* (2nd ed.). John Benjamins.

Green, B. N., Johnson, C. D., & Adams, A. (2006). Writing narrative literature reviews. *Journal of Chiropractic Medicine*, 5(3), 101–117.

Heller, M. (2010). *Bilingualism: A social approach*. Palgrave Macmillan.

Karaj, Th. (2005). Educational theory and language pedagogy. *Albanian Journal of Education*, 7(2), 23–37.

Kelmendi, R. (2021). Multilingual education in Albanian higher education institutions. *Journal of Balkan Education*, 10(2), 12–27.

Pennycook, A. (2022). *Critical applied linguistics* (2nd ed.). Routledge.

Pinker, S., & Bloom, P. (1990). Natural language and natural selection. *Behavioral and Brain Sciences*, 13(4), 707–727.

Plangarica, T. (2017). The linguistic variation as a part of the speech sciences studies: Discourse analysis as a complementary topic in sociolinguistic studies. *CEEOL Journal of Linguistic Studies*, 5(1), 55–72.

Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press.

Spolsky, B. (1978). *Educational linguistics*. Newbury House.

Tagliamonte, S. A. (2016). *Analysing sociolinguistic variation*. Cambridge University Press.

Van Lier, L. (1994). *Educational linguistics: Field and project*. Georgetown University Press.

Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.). (2016). *Methods of critical discourse studies* (3rd ed.). Sage.

THE PAST IN THE PRESENT: EXPLORING FLASHBACKS AS A NARRATIVE TECHNIQUE IN KAWAGUCHI'S "BEFORE THE COFFEE GETS COLD"

Elsa Termkolli

AAB college

elsa.termkolli@universitetaab.com

Abstract

This thesis delves into the use of flashbacks as a central narrative device in the novel "Before the Coffee Gets Cold" by Toshikazu Kawaguchi. The story set in a small café in Tokyo, where customers can go back to the past. The café itself behaves as a liminal space between the past and the present, between the memory and reality, even between the life and the death. The novel uses a unique time structure that connects the past and the present through flashbacks. The research examines how non—linear moments contribute to emotions, character development, and themes of time, memory, and regret. As the primary methodology this qualitative research adopt close textual analysis. The primary source of data is the novel "Before the Coffee Gets Cold". The focus is on narrative, time, emotions. Through close textual analysis, this research shows that flashbacks are not just used to explain the story, but also play an important role in telling the story and blending the memories with reality. In this research, there are four flashbacks which are studied. Each of the flashbacks depicts character's past actions and emotions. This study highlights how Kawaguchi uses flashbacks in the novel to help readers reflect on the present by looking back at the past, even though it cannot be changed.

Keywords: *flashbacks, flashforward, memory, time, narrative technique, emotions*

Introduction

One powerful technique that writers often employ to enhance their narrative is the use of flashbacks. A flashback is a literary device that presents a scene or event from the past within the current timeline of a story. It is a way for writers to provide context, reveal character motivations, and create a multi—layered narrative. (Britannica, 1998).

"Before the Coffee Gets Cold" by Toshikazu Kawaguchi is a Japanese novel. It was first published in 2015 by Sunmark Publishing. The novel originated as a stage play in 2010 before being adapted into a novel. The English translation, by Geoffrey Truousselot, was first published in the UK by Picador in September 2019. The novel was quite impactful because it made readers reflect on life, love, and regret. It is rooted in the central idea of time to travel in the past. The story is centered around a small café in Tokyo which is called Funiculi Funicula where customers are given the chance to travel back in time for a short moment, just long enough for their coffee to stay warm. However, there are strict rules, and the visit to the past cannot change the present. By allowing the customers to time travel,

within his narrative, Kawaguchi splits the four time—travelers into four different interconnected stories. (Nurzaima,2023). But these journeys raise the poignant questions: what would you do if you could travel back in time? Who would you want to meet- maybe for one last time? And most importantly, would it be worth the pain to relive that moment, knowing it won't change the future?

This study analyzes flashbacks not only as a narrative technique but also as a conceptual lens through which to explore the philosophical relationship between matter and memories. As a narrative tool matter and memory constructs that shape the structure and meaning of the text. Flashbacks don't just tell a story— they show how memory and reality are deeply connected. Drawing on Henri Bergson's philosophy, memory is seen as more than just stored information, it exists in a virtual state and it is recalled when needed. Bergson believed that the world is made up of images, and that our bodies are just one image among many. Our perception is not passive but shaped by how we interact with the world. Thus, memory and perception are active processes that help structure both experience and understanding.

“To settle the matter, we must first find a common ground where combatants may meet; and since on both side it is agreed that we can only grasp things in the form of images, we must state the problem in terms of images, and of images alone”. (Bergson, 1991, p.26). So, to analyze perception, memory, reality itself, we must work entirely with the concept of image. That means we should not start with beliefs about whether the world is purely material or purely mental — so we should focus more on how things will appear to us as images, accessible through perception and memory.

This research focuses on the flashback narrative technique as a literary device. It will investigate how flashback will function within the frameworks of time travel; the relationship between flashbacks and character development in how they express hidden motivations and past conflicts. This research helps us to appreciate how literary techniques contribute not just artistic purposes, but also emotional ones— showing how stories about the past can help us better understanding the present.

Research objectives:

- 1) To analyze the narrative function of flashbacks in “Before the Coffee Gets Cold” and their impact on the flow of the story;
- 2) To examine how flashbacks contribute to the emotional development of the characters, particularly in terms of unresolved pasts and personal growth;
- 3) To investigate how flashbacks contribute to key themes such as reconciliation, loss, and the passage of time.

Research questions:

- 1) How do flashbacks in “Before the Coffee Gets Cold” affect the overall narrative structure and pacing of the novel?
- 2) In what ways do flashbacks deepen our understanding of the characters’ emotional struggles and motivations?
- 3) How do the flashbacks in the novel contribute to themes of memory, regret, and personal redemption?

Significance of the Study

This study is significant because it explores the use of the flashbacks as a narrative technique in “Before the Coffee Gets Cold”, a novel that uniquely blends elements of magical realism with deep emotional introspection. As non—linear storytelling becomes more common in modern literature, to understand how this technique impacts character development and emotional depth is essential. By focusing on the flashbacks, this research will explore the themes of time, memory, and regret. To study the flashback in narrative technique is very important because it deepens our understanding of how stories are structured and how meaning is developed. Flashbacks provide context the “why” behind the character’s actions. Whether subtle or dramatic, flashbacks are a powerful lens through which stories echo the way we think, remember, and heal.

Background of the Study

Flashbacks as a narrative technique are used in literature, psychology, and films. Flashbacks allow writers to tell events that happened before the main story begin. Flashback can be memory and or a backstory told by a character in narrative. (Study Smarter, 2019). Sometimes flashbacks can reveal something absolutely critical to understanding a character’s development. (Poem Analysis, 2025).

Motivation of the study

The aim of this study is to understand of how flashbacks are used as a narrative technique in the literary, also how they are used as memories. Thus, it engages the readers emotionally and cognitively. It helps readers to understand what characters go through, both with emotional and physical development.

About the book “Before the Coffee Gets Cold”

“Before the Coffee Gets Cold” by Toshikazu Kawaguchi, in brief, explores the lives of four different people and their reasons for wanting to temporarily travel back in time, whether to amend a wrong, find closure or address a regret. The four—time travelers each had their own experiences and motivations for time travelling—some held on to the belief that they could change the past to change the present, which did not work. The characters of the novel are: The woman in the white dress— a ghost who is always sitting in the

special seat which is used to travel back in time, she reads quietly and she leaves that seat once a day to go to the toilet, she gets angry if someone bothers her; Kumi Hirai— is the younger sister of Yaeko, she runs the family inn, even though she didn't want to at first; Yaeko Hirai—she is the older sister of Kumi, she runs a snack bar, her parents disowned her when she left home because she refused to take over the inn; Ms. Kohtake— is a nurse and a regular at the café, she travels back in time to receive the letter from her husband; Mr. Fusagi— he is Ms. Kohtake's husband, he suffers from early onset Alzheimer's disease. Before his condition worsened, he wrote her a letter but he never managed to deliver it to her; Nagare Tokita— is the café's owner and a cousin to Kazu, he is married to Kei and he is nearly two meters tall; Kei Tokita— Nagare's wife, she has a heart condition that makes her pregnancy especially dangerous; Kazu Tokita— Nagare's cousin, she works as a waitress at the Café Funiculi Funicula. She is responsible for serving the coffee that enables customers to travel back in time; Fumiko Kiyokawa— she broke up recently with her boyfriend, Goro Katada, after he decided to move to America for work; Goro Katada— is Fumiko's boyfriend, now living and working in America. (Kawaguchi, 2019). This novel is a different mix of genres. It has real life situations, magical moments, and little bit of science fictions. By blending these genres, Kawaguchi tells a powerful story about memories, emotions, regrets, and second chances.

At its core, the book is about human connections and the weight of words left unsaid. Each character's journey is a testament to the power of communication and the importance of seizing moments before they slip away. Hirai's story delves into the family emotional bond, regrets, and the longing for forgiveness. Her decision to revisit the past and to meet her sister for the last time shows both emotional and healing side, capturing the novel's key idea— that the finding closure can be more meaningful without trying to change the past. (Bookclb.2024, September 20).

Literature Review: Definition and importance of flashbacks

Flashbacks are a writing technique often used in novels and short stories to show the events that happened before the main story begins. It is used by writers to help readers to understand better the story and the characters. A flashback can be a memory or a dream that gives us important information about the past. Flashbacks embody pure memory. Flashbacks are used in modernist and postmodernist literature, where writers explore thoughts, feelings, and how time can feel broken or out of order. Flashbacks let the past and present happen together in the story.

Flashbacks in literary tradition

A flashback is used in the events before the main story begins when the narrative shifts to an earlier time. It is a memory or a back story told by a character in narrative. There are different types of flashbacks: Dream sequences: dreams can serve as effective flashbacks,

revealing subconscious desires, fears, or memories. (Brainly, 2024). Narrative Interruptions: Sometimes, a character may interrupt the current narrative to reminisce about a past event. It can be used to highlight the significance of the memory. Letter or Diary Entries: Using letters or a diary entry in a story is a good way to show flashbacks. Those personal writings help to reveal a character's past experiences and feelings in a clear and direct way. Triggered memories: Certain events or experience can trigger memories in a character, leading to a flashback. This type of flashback helps showing the emotional impact of past events. To understand better the use of flashbacks in literature, there are some examples. In Emily Brontë's "Wuthering Heights", the character Nelly Dean narrates the story and recounts past events involving the passionate relationship between Catherine Earnshaw and Heathcliff. Through Nelly's flashback, readers gain deeper understanding of the intense love and obsession that fuel the narrative. (StudySmarter, 2019). This novel is a very powerful exploration of passion, pride, and the destructive nature of unfulfilled love. Another important flashback example is Harper Lee's "To kill a Mockingbird", the character of Scout narrates the story, and through her childhood memories reveal the deep—routed racism in Maycomb County and show how it influences the events unfolding in the present. The novel was praised for its sensitive treatment of a child's awakening to racism and prejudice in the American South. (Fecommandi, A. 2024).

Theoretical framework on Flashbacks

Narrative time is a double temporal sequence. There is the time of the thing told and the time of narrative (Genette, 1980, p.33). It means that narrative always involves two kinds of time — the time of the story— what happens and when it happens and the time of the telling — how the events are presented in the narrative. This double structure helps authors to play with time — for example, summarizing two years of a character's life. Understanding written literary narrative is tricky when it comes to time. You can play a film in reverse, shot by shot, but you cannot read a book backwards letter by letter, or words by words, without stopping being a readable story. Books are a little more constrained than people sometimes say they are by the celebrated linearity of the linguistic signifier, which is easier to deny in theory than eliminate in fact. (Genette, 1980, p.34). Narrative anachrony is when a story does not follow the right order. Instead, it jumps back to the past (flashback) or forwards to the future (flashforward) to help explain things or show what a character is thinking. It reveals important information, or shows how characters remember things. This point of reference is more hypothetical than real. That means that the story is told in the exact order events actually happened. In the context of Genette, an anachrony can cover a longer or shorter span of story time, which is referred to as its extent. One common type of narrative is analepsis or a flashback. This is when the story shifts back to an earlier event. There are two types of analepsis. External analepsis: is the event that occurs before the main story begins. Internal analepsis: refers to earlier events within the story's timeline. These time shifts can affect the story's duration, which is the relationship between how

long the events take in the story and how much time the narrator spends narrating them. Frequency is about how often an event is told — once or several times in the story.

Flashbacks in “Before the Coffee Gets Cold”

In “Before the Coffee Gets Cold” by Toshikazu Kawaguchi, flashbacks play a subtle yet central role in the narrative, though not in the traditional literary sense. Characters physically go back in time by sitting in a special seat at the café. They can go back in time just enough for their coffee to stay warm. These flashbacks aren’t meant to change the past but to help characters to understand their feelings and emotions, and to find their closure. The café is the space between the past and the present, even between the life and the death. The story uses magical elements in a quiet, everyday setting, making the unusual feel believable. (Super Summary, 2015).

Memories in literature

Memory is the ability of our mind to capture information, to store it, and later to restore it, as memories, abilities, or facts we have learned. (Cherry, 2024). Our past shapes our memory, how we remember things help us to understand the present and prepare for the future. Memory is a powerful theme in literature. It refers to how characters remember, forget, or misremember past events— shaping their identities, decisions, and relationships. It also describes how authors use narrative techniques to capture their experience or structure of memories. Memories come from the historical past but are also formed by social, political, and religious events in the lives of literary characters. (bookworm, 2012). Based on Bergson’s ideas, memory blends the past and the present in a seamless stream, shaping the experience of life moment by moment. It is tied to instinct, and the way we grow through the experience. Time is not just measured by clocks but also it is lived through our decisions, changes, and experiences. Bergson begins by distinguishing two types of memory: The first one is spontaneous— it recalls an event occurring at a given time. The second is habit—a form of motor memory, meaning that when an action is repeated many times, it becomes less conscious and more automatic. (Mensch, n.d). Habit lives in the body and is a form of embodied memory. “As a rule, when we desire to go back along the course of the past and discover the known, localized, personal memory— image that is related to the present, an effort is necessary, whereby we draw back from the act to which perception inclines us: the latter would urge us toward the future: we have to go backwards into the past”. (Bergson, 1991, p.95). Bergson states that the effort to remember something is the fact that we contradict the motor tendency of perception. Hearing a sound can remind us of a past moment, and that memory can bring back the thoughts, feelings and emotions linked to it.

Conclusion

Flashbacks are a writing technique that writers use to show events that happened before the main story begin. A flashback can be a memory or a dream that gives us important information about the past. There are different types of flashbacks: Dream sequences, narrative interruptions, letter or diary entries, and triggered emotions. Narrative always involves two kinds of time — the time of the story— what happens and when it happens and the time of the telling — how the events are presented in the narrative. To understand the narrative in literary is tricky, because you can play a film in reverse but you cannot read a book backwards. In the novel flashbacks are important. Characters go back in time physically by sitting in a special seat at the café. The café is the space between the past and the present, even between the life and the death.

Our past shapes our memory, how we remember things help us to understand the present and prepare for the future. Based on Bergson’s ideas, memory blends the past and the present in a seamless stream, shaping the experience of life moment by moment. It is tied to instinct, and the way we grow through the experience. Time is not just measured by clocks but also it is lived through our decisions, changes, and experiences.

Methodology

This study adopts a qualitative research design to explore Flashbacks in the novel “Before the Coffee Gets Cold”. Qualitative research is appropriate for the study as it allows in—depth examination of texts and the meanings embedded within them.

Research methods

The primary method used is textual analysis, focusing on the narrative structure, temporal shifts, and character development. How the story is organized and unfolds, including the use of the café setting and repeating events is the narrative structure. Temporal shifts refer to how the story moves through the time, often jumping between the past and the present. This movement reflect character’s emotions, memories, and the attempts to make sense of their experiences.

Data source

The primary data source is the novel “Before the Coffee Gets Cold” by Toshikazu Kawaguchi. This novel was chosen due to its unique narrative approach, which blends elements of magical realism with deeply human and emotional themes. This is especially relevant to the topic because the novel uses time travel — not as a science fiction device, but as a means for character to revisit the memories and unresolved emotions. The novel explores universal themes such as regret, forgiveness, love and the desire for second chances. Also, this book has gained popularity around the world.

Theoretical framework

The analysis is guided by Gerard Genette's narratology, his theory is based on three elements like the order of the events, how much time is spent on each part of the story, and how often things are repeated. Also, it explains who is telling the story and from whose point of view we see the events. This framework helps to understand time travel and the changes in time in the novel.

Data collection and analysis

By reading the novel carefully, textual analysis is presented in this chapter. The data was collected and divided into five main categories: Time markers, tense shifts, narration and point of view, sentimental words and transitions of place and time. Time markers play a significant role in the novel. Throughout the novel, time markers such as: "again", "suddenly", "ago", "for the last time", are used frequently. These markers shows that the change is possible, but only with the strict time limits. This highlights how time in the story is limited and repeats in a cycle. Kawaguchi uses tense shifts between the past and the present, often within the same paragraph, it reflects how the characters shift between the memory and the reality in their minds. This reflects how the characters shift between memory and reality in their minds. The novel uses a narrative style that shifts between the narrator's voice and the inner thoughts of the characters, marking who is speaking or thinking at different points. The use of sentimental words such as: "I remember", "If only I had", "Used to", these expressions highlight the character's deep feelings of longing, loss and missed opportunity, while emphasizing themes of personal healing and emotions. At the same time, the story's movements through space and time reinforces these themes. The café setting acts as a liminal space, where time is temporarily suspended, and past events are relived. From this central setting, the narrative transitions to other locations— such as character's homes or the hospital — marking spatial shifts that parallel with characters' emotional journey.

Research limitations

This research has a few limitations. It only analyzes the novel, that means the finding may not apply to other texts. The method is based on close reading and interpretation, the study does not include interviews, surveys or other perspectives from readers, which could offer more insight into how the story is understood by others.

Conclusion

In the novel "Before the Coffee Gets Cold" by Toshikazu Kawaguchi, flashbacks play a crucial role, they do not just tell the story, so they represent the emotional growth of the characters and bring out the deeper message of the novel. While the story makes clear that the past cannot be changed, it emphasizes the emotional closer and understanding better the situations. Even the café plays an important role in the novel. It acts as a liminal space between the past and the present, between the memory and reality, even between the life

and the death. It offers a meaningful opportunity for reconciliation and reflection. Even though the rules of the café are strict, they create a structured environment where emotional transformation can safely take place. Ultimately the novel has a powerful message about the nature of healing and emotions. The novel suggests that the healing does not start with the control, but with the acceptance of the missed opportunity, of the loss, of the one's past. Within the acceptance, the characters are able to move forward. In the face of separation, grief, and uncertainty, it is not change that brings peace, but understanding it. Kawaguchi invites readers not to just see the time as an enemy, but as a companion in the journey of the healing process— one cup of coffee at a time. Through the rules of the novel such as: drinking coffee before it gets cold, going back to the past, time travel, the characters can heal their self, and continue with their life.

Referemnces

Bergson, H. (1991). *Matter and memory* (N. M. Paul & W. S. Palmer, Trans.). Zone Books. (Original work published 1896)

Bookclb. (2024, September 20). *Before the coffee gets cold* by Toshikazu Kawaguchi. Bookclubs. Retrieved January 30, 2025, from <https://bookclubs.com/discussion-guides/before-the-coffee-gets-cold>

Bookworm. (2012, August 20). Literary memory. Literary Articles. Retrieved January 30, 2025, from <https://literacle.com/literary-memory/>

Brainly. (2024). Flashback. Retrieved January 30, 2025, from <https://brainly.com/topic/english/flashback>

Cherry, K. (2024). What is memory? Verywell Mind. Retrieved January 30, 2025, from <https://www.verywellmind.com/what-is-memory-2795006>

Fecommandi, A. (2024, February 1). Flashback examples in narrative: What is it and how to use. Bibisco. Retrieved January 30, 2025, from <https://bibisco.com/blog/flashback-examples-narrative-how-to-use/>

Flashback. (2025). Flashback. Poem Analysis. Retrieved January 30, 2025, from <https://poemanalysis.com/literary-device/flashback>

Genette, G. (1980). *Narrative discourse: An essay in method* (J. E. Lewin, Trans.). Cornell University Press. (Original work published 1972)

Kawaguchi, T. (2019). *Before the coffee gets cold* (G. Geffrey, Trans.). Picador. (Original work published 2015)

Mensch, J. (n.d.). *Bergson, Matter and memory: Summary*. [Academia.edu](https://www.academia.edu/38333585/Bergson_Matter_and_Memory_Summary_doc). Retrieved January 30, 2025, from https://www.academia.edu/38333585/Bergson_Matter_and_Memory_Summary_doc

StudySmarter UK. (2019). Flashback: Meaning & types, examples, quotes. Retrieved January 30, 2025, from <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/english-literature/literary-devices/flashback/>

SuperSummary. (2015). *Before the coffee gets cold* themes. Retrieved January 30, 2025, from <https://www.supersummary.com/before-the-coffee-gets-cold/themes/>

IN THE SHADOW OF GHOSTS: THE PERVADING PRESENCE OF THE UNKNOWN OTHER IN VILLETTE

Ina Lamllari

Universiteti Katolik “Zoja e Këshillit të Mirë”

i.lamllari@unizkm.al

Abstract

The last novel published during Charlotte Brontë’s lifetime, *Villette* (1853) presents a rich and multifaceted material for an exploration of ‘Otherness’. Incorporating autobiographical elements, the book narrates the journey of its protagonist Lucy Snowe, as she moves from her home country of Britain to the city of Labassecour, a stand-in for real-world Brussels, to work as governess. The study focuses on the novel as a lens through which 19th century British perceptions of continental Europe, and vice versa, are examined. National and religious identity are particularly emphasized. For clarity, the paper has been thematically divided into two main sections, Setting and Characters. The comparison between British and continental locales, the continent depicted as alienating, and the use and subversion of Gothic conventions, tied to anti-Catholic themes, constitute the core of the analysis dealing with ‘Setting’. The second section addresses the ‘Other’-ing the characters are subjected to, both British and continental, and the dynamics of assimilation and resistance to it. The existence of shared alienation is brought to the forefront, as while *Villette* critiques and questions continental—particularly Catholic—Europe, it also presents alienation as a universal human experience that transcends cultural divides. The novel’s portrayal of displacement serves both as a personal narrative, and a commentary on 19th century cross-cultural encounters.

Keywords: *Otherness, identity, displacement, Gothic conventions, transnationalism*

Introduction

The eldest of the Brontë sisters was far from unfamiliar with writing about imaginary lands. Like the invented Angria of her juvenilia, the setting of many stories written during Charlotte Brontë’s youth, the names of Labassecour and Villette cannot be found stamped on any real-world map. Unlike it, they do exist, just about a stone’s throw from the author’s home country. The labels used in secondary literature attempting to pigeonhole *Villette* are numerous—autobiographical, gothic, anti-Catholic—all terms that, while not precisely wrong, ultimately fail in capturing the essence of such a layered work. The town of Villette, often read as being a stand-in for Brussels, provides fertile soil for a plethora of interpretations concerning the contact between 19th century Britain and the continent, which is also the main subject of this study. The analysis of the novel has been thematically separated for greater clarity into two sections, dealing with ‘Setting’ and ‘Characters’ respectively. In the first section I shall go into more detail regarding the representation of locales, whether this representation is experienced positively or negatively by the narrator; the use and subversion of Gothic conventions, and an application of a broader interpretation

of Villette as Europe rather than merely Brussels, as well as of the protagonist's travels as archetype of the British journey towards the continent. The next section contains an analysis of the casting as the "Other" of the various characters inhabiting the pages of the novel, and whether this "Other"-ing is always associated with negative connotations; furthermore, it provides a commentary on the possibility of assimilation. The contrast between insular Britain and continental Belgium, concentrating in particular in the way in which national and religious identity have helped shape that contrast, is the common thread weaving the two sections together.

The Geography of Otherness: Setting as Cultural and Temporal Journey

The settings of Villette do not merely depict the movement of its protagonist, Lucy Snowe, through space, but also in a broader perspective, represent the development of the British experience through time. At the beginning of the novel, Lucy Snowe is initially living with her godmother in the "clean and ancient town of Bretton" (Brontë, 2005, chapter 1). Besides the word choice for the description of the town, the name itself incites evocations. Phonetically it might remind readers of Britain, and reviewing briefly the historical context, Breton is linguistically an insular Celtic language; although the region it belongs to is Brittany in northwestern France, it was brought there by migrants from the isles of Britain (Denez, 2013). While Brontë herself may not have intended such a deep reading of her naming choice, it is interesting to consider the implications this interpretation brings. Buzard (2005) poses certain questions pertaining to the novel, regarding whether Celtic culture is assimilated, or whether it can perhaps occupy a liminal space, belonging firmly to both Britain and the continent, expressing thus the preoccupation of British expats losing their home and being "swallowed up by the continent" (p. 258). Replacing "Celtic" with "British" in this case, I would argue that British culture fights to remain a separate entity, particularly when faced with the continental Other. Just as her ancestors did centuries before her time, Lucy Snowe will also move towards continental Europe, with her Britishness in tow as the lens through which she thoroughly judges her experience in Labassecour. There are no hints of her struggling with her identity in the novel—she emerges and remains, firmly British and Protestant in her worldview, even when she speaks French or goes to a Catholic church. Thus, setting the opening scenes of the novel in the town of Bretton, Villette has its beginnings in a simple, rustic England; primeval even. When the protagonist must leave the English countryside after the death of Miss Marchmont, the elderly woman she acted as caregiver for, she takes the next natural step. For it is natural if we are to consider it from a historical perspective, as human civilization moves from the village to urban development. A voice within Lucy urges her to "[I]eave this wilderness" (Brontë, 2005, chapter 5). Consequently, she moves on to the metropolis.

Yet the first encounter the protagonist has with cosmopolitan London is described as another, wholly different sort of wilderness. Lucy arrives on a late, rainy night, “in a Babylon” (Brontë, 2005, chapter 5) which is decidedly not welcoming to her with its strange speech and the threatening images it evokes in the mind of the reader. This experience of London is however quickly over. The next day spring has arrived (literally, as it is the first of March) and sunlight is shining, or inasmuch as the sunlight can shine through the overcast and foggy skies of London. Lucy experiences a sort of rebirth, with “[her] inner self moved” and with “a sudden feeling as if [she], who had never yet truly lived, were at last about to taste life” (Brontë, 2005, chapter 6). The next passages in the novel continue in the same vein—the reader is treated to joyful descriptions of London, painting the picture of a lively city bustling with life. Lucy herself emerges as bustling with life, an animation unusual for her, who is quite withdrawn throughout the whole novel; the passages also reinforce the idea of British women being independent—she is walking alone in the streets without a chaperone, and this is not damaging to her reputation (Mathieson, 2017, p. 531). Independence is a characteristic widely used by the continental characters to “other” Lucy, as it will be discussed later in this paper.

Although London is experienced positively, and it is a setting in which Lucy seems to thrive psychologically, leave she must, for employment and better opportunities, the plight after all of many immigrants. Brontë does not drop the reader directly into Villette—she rather takes the time to describe the channel crossing. After her ship leaves Margate, the protagonist uses delightful terms to narrate the trip; the continent beyond the waters is “like a dream-land” in the horizon, shining golden from the sunlight, “soft with tints of enchant”, “an arch of hope” (Brontë, 2005, chapter 6). However she becomes seasick and can no longer afford to daydream. The beauty of the scene is shattered, marking a shift from the reveries experienced in London, towards the uncertainty expecting her on the continent (Mathieson, 2017, p. 532), which can also be interpreted as foreshadowing of tribulations to come in her initial days in Villette. Without even yet having stepped foot on continental soil, the contrast between what is to come on the continent, and what the experience in Britain has been up to this moment, is large.

There have been critical readings of the text in which the Labassecour of Villette does not serve as representation of real-world Belgium, but merely as foil to England (Longmuir, 2009, p. 163). Explaining the concept further, read thus it would mean that Villette is not necessarily Brussels, and it could be replaced with any other continental city, serving narratively and thematically the same purpose. I would like to contrast this interpretation and tie it to an imagological consideration of Villette. While the city already goes beyond being merely a “concentrated microcosm of the nation” (Leerssen, 2016, p. 28), as besides its French-speaking Labassecour characters and the native Flemish, we have the presence of the Parisienne St. Pierre, the Catalonian Dolores, and the diaspora of the “nice English families” (Brontë, 2005, chapter 6) as mentioned by Ginevra Fanshawe, in Leerssen’s

(2016) terms it is “more than just a proxy for the country” (p. 28) since it encompasses ethnicities from beyond its own borders. The boarding school in which Lucy Snowe resides and teaches, has pupils from “almost every European nation” (Brontë, 2005, chapter 9). It is quite interesting to consider how Labassecour society is not entirely Catholic. Villette boasts of three Protestant chapels, however its religious plurality is easily overlooked (Wong, 2013, p. 8). Connecting this interpretation to the criticism analyzed by Longmuir, Villette and subsequently Labassecour could thus be a proxy for the whole of continental Europe. Nonetheless, would replacing Villette with Paris make truly no difference at all for the novel? They speak French in Paris, so let us move on further geographically—how about Milan? Or even better, how about Berlin? I would argue that Villette may be replaced with any continental city, as long as that continental city is (mostly) Catholic. The themes of Catholicism and Protestantism in contrast to it are intrinsic parts of the novel. Strip that away and place Lucy Snowe in Protestant Germany, and the novel would not look anything like Villette at all by that point. Consequently, this interpretation supports the view that British identity arises as firmly tied to Protestantism, contrasting a continental, Catholic Other (Colley, 2009, p. 6). While Villette may certainly be more than a mere proxy of Labassecour, it does not encapsulate the whole of continental Europe.

Returning to our protagonist, she finally sets foot on the continent, on what is the last step of her journey. At the beginning of this section I made mention of Lucy Snowe’s travels being not only through space, but also through time. Villette is the finish line, and in this aspect Lucy’s travels would represent the development of British society, leaving at last the shores of their own small island, towards the wide world (the colonial implications arising here are beyond the scope of this paper). The first scenes in Villette are both similar and dissimilar to that other cosmopolitan city. Lucy Snowe once more experiences a sort of wilderness, one which includes misadventures with her precious luggage, a language barrier that in this case alienates her completely, and being wholly unprepared for what she will be faced with. Villette however differs from her experience in London in one crucial aspect—she discovers how unsafe it is to walk in the streets alone, when she is followed by two men (Mathieson, 2017, p. 532-533). She arrives purely by chance at Madame Beck’s boarding school, which used to be a convent. Naturally enough, the building is also associated to a ghost story. A nun haunts the grounds, her bones resting in a vault beneath the soil of the gardens, since when she was buried alive in the Middle Ages (harkening back to the Middle Ages is a device often used in Gothic fiction—I would mention here Walpole’s *The Castle of Otranto*—and also often associated to early 19th century Romanticism). The pragmatic Lucy calls the legend “romantic rubbish” (Brontë, 2005, chapter 12). Many of the plot elements and tropes are borrowed from the gothic. Brontë uses the conventional narrative devices of a literary genre which has traditionally been considered anti-Catholic; she does so, not merely to illustrate the backwardness and superstition of Catholicism, but to subvert them with the intention of highlighting the key disparities between the two faiths represented in the novel (Clarke, 2011, p. 975). The

protagonist is able to find pleasure in Villetta when she leaves the oppressive building and goes into “that old garden [which] had its charms” (Brontë, 2005, chapter 12), where she could be alone, enjoying both her solitude and the nature around her. To summarize, the setting emerges as an important element, as the locations go beyond being mere representations of Lucy Snowe’s personal experience, instead furnishing a larger view of how British society has advanced and progressively moved towards the continent; an encounter which has been colored by religion and national identity.

The Faces of the Other: Character, Identity, and Assimilation

The novel’s characters originate both from insular Britain and continental Europe, and throughout the book they are constantly comparing and being compared to each other, resulting thus in the peculiarities associated with their national identities being put under the spotlight. To begin with, this section shall firstly analyze the expected “Other”: as the protagonist also fulfills the role of narrator, thus the Other is naturally composed of the continental characters. The first mention of Villetta comes from Ginevra Fanshawe, another Englishwoman who immediately separates the society of Labassecour into “us vs. them”. She describes the natives as being “vulgar”, and the English families as nice (Brontë, 2005, chapter 6). Madame Beck, as owner and headmistress of the boarding school, is perhaps most important, since she holds the reins of Lucy’s fate, being the one to provide her employment. Her portrayal is a study in contradictions and peculiarities. She is controlling and overbearing, reaching the point in which she will inspect other people’s belongings without their consent; yet she is intelligent and runs a successful boarding school, and she loves her children. The girls in the boarding school are compared by Madame Beck to English schoolgirls, telling Lucy before her first effort as a teacher, that “these are not quiet, decorous English girls” (Brontë, 2005, chapter 8). Until now, we have a depiction of the women of Labassecour being portrayed as distrustful, cunning, and disrespectful (unless that respect is earned, as Lucy does throughout the novel in multiple occasions). Nevertheless, they are also highly democratic: the pupils vary in rank, yet they stand equal. Lucy Snowe narrates of how at the “establishment the young countess and the young bourgeoisie sat side by side”, and she characterizes the aristocratic characters as being more insolent and dishonest due to their French blood (Brontë, 2005, chapter 9). Here national identity emerges as a stronger characterizing element than any other, this being an identity closely related to the French one. The novel interestingly makes mention of a native population, in this manner providing not only a contrast between the populations that make up the society of Villetta, but in the process also categorizing as “Other” part of this society, showing its inherent divisions. Regarding the native girls at the boarding school, the protagonist describes them as more honest than the aristocratic French pupils, and while they might show themselves in particular instances as hypocritical, it is “of a coarse order, such as could deceive few” (Brontë, 2005, chapter 9). They lack the

sophistication and carelessness of their fellow students. If Labassecour is Belgium, then the natives are the Flemish, who are considered as the “Other” not only by the ruling class, but also by the newly arrived immigrants such as Lucy.

The men in Labassecour emerge more clearly defined by their religious affinity, rather than just national identity. M. Paul Emanuel is a teacher at the boarding school and ultimately Lucy Snowe’s love interest. Catholicism institutes a large part of M. Paul Emanuel’s character and personality, flaring throughout multiple parts of the novel; he is irascible, quick to anger, and mercurial, and actively participates in the process of categorizing Lucy as the “Other” due to her Protestantism. Another male character is the Catholic priest Père Silas, who is very obviously defined by his relation to religion due to his vocation; he is described in positive terms by the protagonist during his first appearance, playing initially the role of a warm and friendly confessor, with his depiction changing then during the course of the novel towards a more negative representation. He is the Catholic church, and the verdict given by Lucy Snowe is, “God is not with Rome” (Brontë, 2005, chapter 36). Lucy’s view of Catholicism is perfectly shown when she describes the Church advising believers to look after their bodies and be as happy and unbothered as possible, as the Church would look after their souls; yet to her it seems that Lucifer offers the same terms (Brontë, 2005, chapter 14), thus immediately placing Catholicism in an inferior position by subtly underlining its perceived hypocrisy. The last character I would like to consider is Count Alfred de Hamal, interesting for being described in excessively feminine terms, an aspect that “Others” him in particular because he is being compared to Ginevra Fanshawe’s other suitor, the manly (and British) Dr. John Graham Bretton, who in Lucy’s opinion ranks superior. De Hamal’s case is doubly interesting, as not only is he physically effeminate, but he also dons the nun’s robes in order to freely conduct his affair with Ginevra within the boarding school—cross-dressing provides an easy solution for the realization of his desires, and in its revelation, it also shatters the whole legend of the spectral nun, providing a rational explanation to the gothic device. The population of Vilette then shows characteristics of the “Other” through Lucy’s description, both through national identity and religion, but not always associated to one another.

There are two other instances of the continental “Other” which I would like to mention, and consider how these are represented as negative depictions of that “Other”. The first one is Dolores, a pupil from Catalonia at the boarding school. A Southern European, she is described as being a “character at once dreaded and hated by all her associates” (Brontë, 2005, chapter 8). She is an outsider who appears only once in the novel—she serves her role for Lucy to establish her authority as teacher, and then is done away with. The next character is Zélie de St. Pierre, referred to throughout the novel as the Parisienne, is “always in debt; her salary being anticipated, not only in dress, but in perfumes, cosmetics, confectionary and condiments”, and the narrator’s dislike reaches the point of comparing her to a snake (Brontë, 2005, chapter 14). Interestingly enough, I would argue that her

depiction is very similar to the stereotype of the decadent Parisian woman. Hence, continental characters, when crossing the borders of their own nations, are considered as an unwelcome “Other”.

The British Abroad: Resistance, Assimilation, and Gendered Otherness

The insular characters also fall victim to this sort of scrutiny. Firstly, the Brettons. There is no doubt to their Britishness, as their toponymic surname attests to that, implying their association with Britain, and in their description, presenting the family as the nation in miniature (Kent, 2010, p. 328). While Madame Bretton is described in appearance as being “dark for an Englishwoman”, her son has a Celtic character (Brontë, 2005, chapter 1). If in the first section of the paper I interpreted Lucy as a British character who remains such throughout her experiences in Labassecour, the same can be maintained of the Brettons, who bring their furniture from England in their house in Villette. In this manner, they resist assimilation. While they may physically be in another country, they are still surrounded by what defines them.

Moreover, John Graham Bretton marries Polly Home, rather than Ginevra Fanshawe, who is firmly associated with continental and (corrupt) French values. As with regards to her religious views, Ginevra is quite flippant and careless, “[she] [has] quite forgotten [her] religion; they call [her] a Protestant,” and she is unsure of this because she is ignorant of “the difference between Romanism and Protestantism”; nor does she care (Brontë, 2005, chapter 6). Polly’s father, who becomes Count de Bassompierre, is another interesting case—he seems to have one foot on British soil and one foot on continental Europe, due to his French and Scottish origins. His distaste for England has led him to make a choice between the two. Notwithstanding, when Lucy and John Graham Bretton meet father and daughter years later, he is described by our narrator expressing “his obligations to Graham with as much earnestness as was befitting an Englishman addressing one who has served him” (Brontë, 2005, chapter 23). It seems as even though his desire is to dissociate himself from the island, he remains British nevertheless; it is also worth noting how despite his Scottish origins (and distinctly Scottish looks as physically described in the novel) he is an “Englishman” rather than a Brit. Here one might be reminded of Morgan’s (2001) description of how in some travel handbooks and journals of Victorian Britain, “‘English’ and ‘British’ were interchangeable terms of collective identity used as if they were synonyms from a Thesaurus” (p. 205). Bretton’s marriage to Polly, seems additionally to suggest that in an era of travel and mobility, “Home” might now be anywhere at all (Buzard, 2005, p. 257). As we may consider from this brief analysis, some of the British characters such as Ginevra and Mr. Home appear to seek assimilation into the continent, with varying degrees of success; while other characters remain firmly entrenched in their insular identity.

It is however the protagonist of *Villette* who is the main point of contrast between the Continent and Britain, both participating in the process of identifying European characters as the “Other”, and in being the “Other” herself when considered from their continental perspective. This happens on three levels for her: due to her national identity, her womanhood, and her religion. Womanhood and national identity are intrinsically knit together in the case of Lucy; her Britishness is always gendered whenever it is commented upon, even when it is she the one doing the commenting. “Foreigners say that it is only English girls who can thus be trusted to travel alone, and deep is their wonder at the daring confidence of English parents and guardians,” (Brontë, 2005, chapter 6) Lucy narrates on the previously mentioned independence of the English woman, and then when she is first breaking her fast on the continent, unexpectedly finding herself in a room full of men, she says that whatever strangeness there might have been in the situation, the continental men “accounted for it by [the] word ‘Anglaise!’” (Brontë, 2005, chapter 7). Being an Englishwoman is then entrenched in daring and eccentricity, qualities not evaluated in a negative light by Lucy in her narration.

In addition, a sort of shamelessness is attached to these attributes, particularly when Madame Beck, listening to Lucy describe how she left England for *Villette* in order to work and earn her living, states that only Englishwomen would undertake such enterprises. This perspective of hers is entirely positive in its affirmations; Lucy narrates later on of Madame Beck having respect for the English and England, trusting only Englishwomen around her children. Until now I have analyzed instances of positive “Other”-ing. Yet the novel has a very strong element of negative alienation towards the English woman, emerging in the behavior and dialogues between M. Paul Emanuel and Lucy Snowe. He is often remarking on her English peculiarities, which due to his character at times take quite an aggressive stance when expressed. One particular instance would be in chapter XIX in which he meets her at the museum. Lucy is accompanied only by Dr. Bretton without his mother as a chaperone, and moreover is looking at the painting of Cleopatra, a work of art described in quite explicit terms in the novel and perhaps not completely appropriate for the disposition of the fragile 19th century woman. As he is often wont to do, M. Paul Emanuel associates her brazenness not only to her identity as a Brit, but also with her being Protestant.

Nonetheless, the proud professor finds himself in a position in which he needs Lucy’s help, when they have to stage a play for a fête and one of the actresses abandons them at the last moment. “I apply to an Englishwoman to rescue me”, he states in chapter 14, yet he does not (or cannot) keep himself from disparaging her identity in that same chapter even in times of crisis: “Englishwomen are either the best or the worst of their sex.” (Brontë 2005). During their interactions, Lucy never rebels against his belittling of England, her womanhood (or the womanhood of all English women for that matter), or her religion. Instead she keeps her cool and not even when narrating her inner thoughts does she appear to feel affronted from his remarks. There is but one particular instance only, when M. Paul

Emanuel rails not only against English women, but also the nation-state of Britain and its symbols, and it is then that Lucy feels the sting of insult; implying in this case a loyalty to Britain rather than merely England (Longmuir, 2009, p. 173). As touched upon in the beginning of this paper, Lucy Snowe resists any sort of assimilation—till the end of the novel, she remains British and perhaps most importantly, Protestant. She does not sway under external influences; her identity never wavers. Even in the cases in which she is emphasized as the “Other”, this is not always considered in a negative perspective, particularly from the viewpoint of the narrator herself. In brief, both continental and British characters play the role of the “Other”. The influence of either national identity or religion, may be accentuated or downplayed depending on the occasion, and while the “Other” carries negative connotations, at times this facet of being distinctly different is transformed into a positive evaluation instead.

Conclusion

In conclusion, *Villette* was firstly analyzed in this study regarding its various settings, and how while the British environments of Bretton and London are portrayed as noticeably positive, the continental setting never quite reaches the same levels, remaining firmly entrenched in unfamiliarity. While *Villette* may be a substitute for continental Europe, it may act as such only for the Catholic part of it—that Catholicism which is also knit together with the Gothic, whose conventions, in being deconstructed by the author, underscore the differences between the two predominant religions in the novel. As Lucy Snowe journeys towards the continent, through a path recalling a whole cultural and societal move, she persists in being both British and Protestant, wherever she may land, in spite of undergoing the process of being “Other”-ed. This a shared experience with both the other British, and the continental characters. She is similar to the continental characters, who may be labelled as the “Other” either due to their national identity or religion; meanwhile the comparison with her own countrymen (and women) lies in the degree of assimilation by the Continent, or the resistance to it. Lastly, as enmeshed as the book is in a very specific cultural context, the one human element in the novel which comes to light as a shared, universal experience, beyond ethnicity, race, or religion, is the sense of alienation and displacement in a foreign country—the answer as to how one might deal with it, provides then the narrative skeleton of *Villette*.

Bibliography

- Brontë, C. (2005) *Villette*. www.gutenberg.org/cache/epub/9182/pg9182-images.html.
- Buzard, J. (2005). *Disorienting Fiction: The Autoethnographic Work of Nineteenth-Century British Novels*. New Jersey: Princeton University Press.

Clarke, M. M. (2011). Charlotte Brontë's Villetta, Mid-Victorian Anti-Catholicism, and the Turn to Secularism. *ELH*, Vol. no. 78, (issue no. 4), 967-989. Doi: <https://doi.org/10.1353/elh.2011.0030>.

Colley, L. (2009) **Britons: Forging the Nation, 1707-1837**. 3rd ed. New Haven: Yale University Press. Doi: <https://doi.org/10.12987/9780300177206>.

Denez, P. (2013). Breton language. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Breton-language>.

Kent, J. D. (2010). "Making the Prude" in Charlotte Brontë's Villetta. *Partial Answers: Journal of Literature and the History of Ideas*, Vol. no. 8, (issue no. 2), 325-339. Doi: <https://doi.org/10.1353/pan.0.0185>.

Leerssen, J. (2016). Imagology: On Using Ethnicity to Make Sense of the World. *Iberic@1*, Vol. No. 10, 13-31. <https://hal.science/hal-03815416v1>

Longmuir, A. (2009). 'Reader, Perhaps You Were Never in Belgium?': Negotiating British Identity in Charlotte Brontë's *The Professor* and *Villetta*. *Nineteenth-Century Literature*, Vol. no. 64, (issue no. 2), 163–88. Doi: <https://doi.org/10.1525/ncl.2009.64.2.163>.

Mathieson, C. (2017). 'A Still Ecstasy of Freedom and Enjoyment': Walking the City in Charlotte Brontë's Villetta. *Journal of Victorian Culture*, Vol. No. 22, (issue no. 4), 521–35, Doi: <https://doi.org/10.1080/13555502.2017.1336470>.

Morgan, M. (2001). *National Identities and Travel in Victorian Britain*. London: Palgrave Macmillan.

Wong, D. (2013). Charlotte Brontë's Villetta and the Possibilities of a Postsecular Cosmopolitan Critique. *Journal of Victorian Culture*, Vol. no. 18, (issue no. 1), 1–16, Doi: <https://doi.org/10.1080/13555502.2013.765807>.

PERSISTENT SERBIAN BORROWINGS UTILIZED IN ALBANIAN LANGUAGE IN KOSOVO: THE ROLE OF ENGLISH SHAPING LINGUISTIC PRACTICES

Grese Kuqi

AAB College

gresakuqi5@gmail.com

Abstract

Throughout this thesis is explored the persistent presence of Serbian borrowings in the Albanian language as spoken in Kosovo, with a particular focus on how English has gradually influenced and reshaped linguistic practices in recent decades. Despite the fact that Kosovo has been in continuous conflict with Serbia (1998-1999) it has still reached the point where English started to be utilized in Kosovo no matter the low development it has been through. Drawing from qualitative methodologies, including naturalistic observation, structured interviews, and personal experiences within educational and familial environments, the study investigates generational differences in language use and the sociopolitical factors underlying these shifts. The results of the findings reveal that Serbian borrowings remain deeply rooted among older generations, often unconsciously embedded in everyday vocabulary, particularly in rural or domestic contexts where indexicality is more shown. However, younger generations, shaped by post-war globalization, education reforms, and the widespread influence of technology, increasingly adopt English terms, sometimes even in adapted Albanian forms. This linguistic evolution is not merely practical but symbolic, reflecting a broader societal transition from historical trauma and cultural imposition toward modernization and global integration. The research concludes that while Serbian influences are fading, especially among youth, they still serve as markers of identity and history. In contrast, English has emerged as a tool of progress, offering access to opportunity, international discourse, and a new linguistic identity for contemporary Kosovo, being involved in education system as well, it is a good source to use as a career maker and integration in society.

Keywords: *language shift, english, serbian, borrowings, conflicts, globalization*

Introduction

Language is one of the main features that presents a country. It makes communication possible among people of a country and people around different countries. Being able to communicate in a shared language is very important, especially in a country where people come from different regions or backgrounds. Every country worldwide usually has at least one official language that most of the population understands and uses it in everyday life. This main language often represents the identity of the country. However, it's rarely the only language spoken. In many places, there are multiple languages in use some people might speak a second language fluently, while others might use a foreign language, especially for work, education, or international communication, whatever their purposes

are. The way people communicate often depends a lot on the country's history. Over time, past events like colonization, migration, or political changes, leave behind traces of old languages. These influences can still be heard today in the way people speak. Sometimes, older languages continue to be spoken in specific regions. In other cases, they blend into the main language through borrowed words, phrases, or expressions, creating a mix that's no longer completely pure but still meaningful. In some situations, language use becomes split half of it shaped by tradition, and the other half influenced by modern life and global trends. All of this shows how language keeps changing and adapting over time.

The Case of Language in Kosovo During the War (1998–1999)

Language contact has been an important element of linguistic development in Kosovo, shaped by a complex historical, political, and cultural background. The long coexistence of Albanian and Serbian, particularly during the Yugoslav era, left a lasting impact on the variety of Albanian spoken in Kosovo. This influence became especially evident during and after the 1998–1999 war, with Serbian-origin borrowings persisting mainly in informal spoken Albanian. After the end of conflict, in 1999 with NATO's intervention, marking a crucial turning point for Kosovo. NATO's arrival was widely welcomed and symbolized hope, unity, and the beginning of a path toward independence. This moment also initiated a broader cultural shift, opening Kosovo to international influence. Although English was not widely spoken at the time, its presence increased during the post-war reconstruction period. Gradually, English became associated with progress, global connection, and change, a development that began with the events of June 1999.

English Shaped in Kosovo through Globalization and Development

English has become a global language, key for communication, progress, and opportunities. In Kosovo, it was initially known only by a few who studied abroad or worked with international organizations. After the NATO intervention and international presence, English spread widely, becoming essential for education, work, and connecting with the world. Post-war reconstruction prioritized English in schools and higher education, making it a crucial skill for students. Many textbooks, courses, and programs, especially in fields like business, technology, and international relations, are now offered in English, linking students to global knowledge. Technology and digital media further reinforced English in daily life, through smartphones, social media, entertainment, and professional communication. As English gained dominance, older Serbian borrowings began to fade, particularly among younger generations. These words, tied to a painful past, are increasingly replaced by Albanian or English terms. Today, English in Kosovo symbolizes modernization, progress, and global connection, while the decline of Serbian borrowings reflects both linguistic change and historical distancing.

This shift raises research questions about how English adoption and Serbian decline shape language use from early childhood to adulthood.

Research Questions

1. Are Serbian borrowings still used in Kosovo today?
2. Are Serbian borrowings replaced by English borrowings?
3. What are the socio-political, cultural and linguistic factors that have resulted in this shift?

Hypotheses

1. Kosovo is still an area of Serbian being a second-language in this country and this reason and many more contribute in Serbian borrowings remaining to be used in Kosovo but little in number and in context.
2. Serbian borrowings are being replaced in Kosovo mostly by new modern terms such as those in pure Albanian and English as well.
3. The replacement is happening by new generations which are contributing into fading Serbian borrowings away and using a modernized vocabulary.
4. This shift from Serbian borrowings to the ones in English is mainly happening because of conflicts and war (1998-1999), globalization and politics which is changing every day.

Literature Review

Language's impact in a country is often tied to its historical roots. Populations can be influenced by languages spoken during periods of conflict or occupation, which may be acquired unconsciously. Even as times change, certain languages and cultures persist, passed down through generations.

Theories of Language Shifts and Change

Language Shift

Various countries are categorized with at least one language that categorizes that specific country. There is always one language that dominates throughout the whole country, however, there is the possibility to be included more than one, up to two or even three. This comes as the result of the history of any specific country. It can either cause a country to even change the use of a language completely for another one, all of this depending on historical, political factors. Language shift is this whole process when a language gets substituted with another one usually one that is in higher standards than the previous language. Looking back at language shifting in Kosovo, here I would not say there was a complete language shift, however, considering the usage of Serbian borrowings comparing

to English ones nowadays, there is a severe change. These days, young people, institutions, and society in general are using English more often whether it's words, slang, or even adapting them to sound like they're part of the Albanian language. Because of the country's difficult past, many in the younger generations avoid using Serbian words and instead feel more connected to English. The same shift can be seen in the way the country is run. In politics and government, English terms are often preferred over Serbian or even Albanian ones because English is more widely understood and feels more neutral or familiar to many people. Before 1999, the most impactful language in Kosovo was Serbian, when Kosovo reached freedom, there started the involvement of the new system language, English. According to Cipuri (2005, p. 250-263), the influence of English has increased mainly in the last two decades when many words of English origin started to be used overwhelmingly due to global integration processes. This fact was highlighted by the researcher in the field of military terminology and the previous mentioned author's dictionary. Cipuri adds that loaning of English terms increased especially in the period of NATO influence. Haziri, S. (2020). Foreign languages' influence on Albanian police lexicon. *East European Journal of Psycholinguistics*, 7(2), 56–65. There also many words where language has been through a shift from Albanian to English and are used as Albanian now for instance in media, politics, news and any other standard source of information. However, there are slight changes in their spelling when being used as Albanian.

Table1. English borrowings used as Albanian adjusted to sound Albanian

English	Albanian	English words used as Albanian now
Confidence	Vetbesim	Konfidence
Support	Mbeshtetje	Suport/Suportim
Crucial	E rendesishme	Kruciale
Chaos	Rremuje	Kaos
Install	Me vendos	Me instalu
Upload	Ngarkoj	Uploadoj
Comment	Mendim	Koment
Connect	Lidh	Konektoje
Print	Shtyp	Printoj

English as a World Language

English, despite being relatively young, has become a global lingua franca and a core part of education worldwide. Kosovo, especially after 1999, increasingly incorporated English into daily life due to modernization and technology, influencing all age groups and sectors.

The History of Kosovo with Serbia

Kosovo is still a young country, and like many new nations, it continues to develop and shape its identity. After the events before 1999, it is natural that progress has taken time. As a state in its early stages, Kosovo has been influenced by more developed countries and continues to learn from them.

History has left a strong and lasting mark on Kosovo, particularly through the war with Serbia. This conflict has deeply affected Kosovo's society and culture, and its impact is still visible today, especially in language. Over time, elements of the Serbian language have blended into the Albanian spoken in Kosovo, becoming part of everyday communication. Kosovo can therefore be considered a multilingual country. Areas such as Gračanica and North Mitrovica still have Serbian communities, contributing to linguistic diversity. In societies shaped by conflict and political change, language often reflects deeper historical and social tensions, and Kosovo is no exception. In addition to Serbian, English has become increasingly present in Kosovo. While it remains a foreign language, its use has expanded significantly, particularly after the involvement of the United States and NATO during the war. Over the past decade, English has become part of daily life, largely due to the influence of the internet, technology, and social media, where English dominates global communication. The historical relationship between Kosovo and Serbia helps explain the presence of Serbian linguistic elements in Albanian. Kosovo has long been a contested territory, valued for its strategic and economic importance. After World War II, Kosovo became a province of Serbia with limited autonomy. During this period, Serbian authorities and populations were widespread, and Albanians were often forced to communicate in Serbian, as it was the only accepted language in official and public interactions. As a result, prolonged exposure led to the unconscious acquisition of Serbian, traces of which remain in language use today, though to a lesser extent.

NATO's Interference in Kosovo against the Serbian Government

Kosovo's development depended on international support. NATO airstrikes in 1999, led by the US, forced Serbian withdrawal and paved the way for freedom (Alshidhani, 2018; Valentin, 2014). Public communication and international interaction during this period exposed many Kosovars to English, fostering its growing use. Celebrations of NATO's arrival involved expressions in English, reflecting gratitude and the symbolic role of the language (Hamza, 2009; Jennings, 2009).

The Use of English in Kosovo's Education System During the 1990s and Post-War (1998–1999)

English gained significance in Kosovo's education amid political disruption. Post-1999 reforms introduced new curricula, teaching methods, textbooks, and professional development to integrate English from grade 1 (Gashi, 2021). Universities had previously focused on Russian and French, but the 1970s saw English departments emerge,

modernizing teaching approaches (Rexhaj & Saqipi, n.d.). English became more accessible due to media exposure, simpler grammar, and available resources, motivating learners for global communication and career opportunities.

Understanding Kosovo's history is crucial for contextualizing English adoption. Post-war independence (2008) and development initiatives by organizations like UNMIK facilitated education reform and integration of English in schools (Sommers & Buckland, 2004; Eryjola, 2018; Blue Europe, 2024). Education, as a key area of growth, enabled Kosovars to connect internationally, overcoming prior isolation during Serbian occupation.

Methodology

This study explores the continued use of Serbian borrowings in Albanian in Kosovo and the growing influence of English. A qualitative approach was used, combining natural observation, interviews, personal experiences, and a word-choice test to examine how these languages interact across generations.

Observation Phase: The relatives I chose to visit are family members I regularly meet, ensuring the visits were natural rather than contrived. The first stop was my maternal grandmother's house, where my mother and I stay every two weeks. This frequent contact allowed me to be observant and create topics that could reveal Serbian borrowings in their speech. Other participants included my aunts: one with children aged 17, 13, and 11, and another with children aged 8 and 4—the youngest contributed less but occasionally used English-Albanian mixed vocabulary, without Serbian borrowings. Another aunt attended with her 26-year-old daughter. I observed and initiated conversations over four weekends, staying from Saturday afternoon to Sunday evening, which allowed for detailed research conducted anonymously for honest responses.

I focused on key points:

Which age groups use Serbian borrowings more and why.

Circumstances under which youth use Serbian borrowings.

Contexts and objects for which borrowings are used.

Youth awareness of meaning or origin of borrowings.

English influence in modern Albanian vocabulary and across ages.

Consistency in using Serbian versus Albanian terms.

I used a notebook to record details and extracted helpful insights afterward. I participated actively in conversations or observed attentively. I already knew some Serbian terms and often initiated topics like:

Cars – A predictable topic, since I am a new driver and my aunts are experienced drivers. They explained parts and terms I didn't know, allowing me to ask questions naturally while sharing my experiences. This helped me blend into conversation without seeming intrusive.

Assisting my grandmother – Occasionally, I didn't understand her terms for items, prompting clarification. Her explanations revealed the origins of certain words.

Talking with different ages – Conversations with my aunts (40–50 years old) and grandmother (74) revealed more Serbian borrowings, while my younger cousins used more English. This also allowed me to see whether they recognized Serbian origins or perceived them as Albanian.

This methodology spanned three to four months, requiring focus and detailed note-taking. The anonymity helped me observe Serbian borrowings and English influence closely, showing how modern usage interacts with traditional language forms.

Interviews: Six relatives (ages 16-68) were interviewed with prepared questions about language use, awareness of Serbian borrowings, and English knowledge. Locations varied family homes and coffee shops to ensure comfort and honesty. Interviews highlighted generational differences: older participants maintained Serbian-influenced vocabulary, while younger ones preferred English in education and digital communication but sometimes used Serbian words unconsciously.

Table2. Questions asked to certain participants

No.	Interview Question
1	How do you feel when mixing Serbian borrowings with Albanian while speaking?
2	Do you notice yourself when you use them?
3	How were Serbian borrowings implied in your vocabulary?
4	In what kind of topics do you use them more?
5	Do you think it is important to use the Albanian version in order to remove them? If yes, are you working on that?
6	What is your English knowledge?
7	Which foreign language are you more surrounded by now?
8	Are you aware whether certain words are Serbian or originally Albanian?
9	Do you keep using them when you are aware of their meaning?
10	Which language would you use better, Serbian or English, if you had to?

Professional Experience: Because this research topic is specific and somewhat limited in methodology, I found it necessary to go beyond family interviews and observations. I also drew on my personal and professional experiences, reflecting on institutions I had been part of, especially where language use was central. I asked questions like: What language was most common? Were Serbian borrowings used? Or did people favor English? These reflections added another layer to my research, examining language use in more modern or educational settings.

I first consider two English courses where I worked as a teacher: Mindbulb Education and Cambridge School. Both were private English institutions, but with different environments, providing useful comparisons.

Mindbulb Education was a new institution founded by young people (around 26) who studied abroad. The atmosphere was youthful and innovative, with staff mostly aged 20–35. English dominated professional communication. However, outside work, casual conversations included occasional Serbian borrowings, especially when joking or sharing stories. These words were natural in informal speech, used unconsciously despite the strong presence of English online and at work. This showed that older linguistic influences remain active even in English-focused, internationally-minded environments.

Cambridge School had a more diverse staff, from early 20s to 50s. During work-related discussions, language was formal or semi-formal—mainly Albanian, sometimes mixed with English. Informal conversations, however, occasionally included Serbian borrowings. Interestingly, older staff members, despite their Yugoslav-era experiences, often avoided Serbian terms, reflecting years of professional and educational influence. English functioned as a neutral, inclusive language, symbolizing modernity and cultural shift. This highlighted how environment, education, and norms shape language across generations.

Practical example: My personal experience on learning how to drive illustrated how Serbian borrowings are embedded in daily life. Car-related vocabulary is often inherited from older family members. During driving lessons, Albanian terms were introduced formally, but Serbian terms were naturally reinforced because they were more familiar. English had little influence in this context, showing that certain technical categories retain strong generational linguistic habits. This demonstrates that language use is not always a conscious choice but is shaped by upbringing and environment.

Driving lessons revealed that car-related vocabulary is strongly influenced by Serbian, passed down by older family members, while English has minimal impact in this domain.

Word-Choice Test: Fourteen participants (7 under 25, 7 over 25) circled preferred terms for 11 daily words in Albanian, Serbian, and English for informal and formal contexts.

Results confirmed that Serbian borrowings persist in casual speech, especially among older participants, while English dominates professional, educational, and digital contexts.

Table3. 11 Most common words used in daily basis in three versions, Albanian, Serbian and English

11 MOST COMMON WORDS USED IN DAILY BASIS IN THREE VERSIONS			
ALBANIAN		SERBIAN	ENGLISH
1	Gote	Gastare	Glass
2	Ajke	Pavllak	Cream
3	Friksion	Kfaqille	Clutch
4	Mjedra	Maline	Raspberry
5	Frigorifer	Frizhider	Fridge
6	Sirtar	Fioke	Drawer
7	Llampe/Poc	Sijalice	Lamp/Lightbulb
8	Dhome	Sobe	Room
9	Muri	Zidi	Wall
10	Rubinet	Cezme	Tap
11	E perzier	Meshavine	Mixed

In the table above, I took the most daily and basic words that could be used in order to get the answers I am looking for and I can also find myself in using these words in Serbian sometimes. I have also encountered different ages and different usage of these words in Serbian and collected answers while also asking them personally for the knowledge on the derivation of this words and they got it into their vocabulary, it was from their prior family members, whether they are aware of the meaning and whether they used it after they found out where it came from.

To sum up, through a combination of interviews, informal conversations, personal experiences, and everyday observations, this research explored the ongoing presence of Serbian borrowings in Albanian speech, particularly within Kosovo. What became clear across all these settings whether inside family homes, at language schools, or even during driving lessons is that Serbian-influenced words continue to exist naturally in daily communication, especially among older generations who were shaped by the Yugoslav era. However, even younger people, raised in a post-war and more globalized environment, still carry these borrowings sometimes unconsciously as part of their inherited vocabulary.

While English is becoming more dominant in education and media, it hasn't replaced Serbian borrowings entirely. Instead, people seem to switch between languages depending

on the context, topic, and who they are speaking with. Borrowings from Serbian often appear in casual, familiar conversations especially in topics like car parts or everyday phrases while English tends to dominate in more modern, digital, or professional settings. Overall, language use remains deeply connected to history, identity, and environment, and this study highlights just how much our linguistic habits are shaped not only by education, but also by family, memory, and lived experience.

Conclusion

This research aimed to explore the continued presence of Serbian borrowings in Albanian as spoken in Kosovo, while also examining the growing influence of English, particularly among younger generations exposed to global media and digital communication. To understand these evolving patterns, the study incorporated historical context and a diverse set of qualitative methods, including in-depth interviews, naturalistic observations, personal reflections from educational and professional settings, and a word-choice test. This multifaceted approach revealed how languages interact, influence one another, and gradually shift within broader historical, social, and cultural contexts.

The methodology was challenging, as the natural shift from Serbian borrowings to English dominance required careful techniques for data collection. Qualitative methods were essential, with quantitative tools providing supportive statistics. The findings show that Serbian-origin words remain embedded in informal speech, especially among individuals over 40 who grew up during the Yugoslav era. These borrowings persist mainly in simple, everyday contexts—household items, food, and car parts—but are largely absent in formal settings such as workplaces, schools, or public institutions. Their use is habitual rather than intentional, inherited through family and community interactions, reflecting cultural familiarity and routine.

Younger participants, particularly under 25, showed a strong preference for English borrowings, used across formal and informal contexts, including schools, workplaces, and social media. English is seen as neutral, modern, and globally relevant, unlike Serbian, which carries historical and emotional associations. Technology and globalization have reinforced English use, especially among youth who encounter it constantly in digital spaces and peer interactions.

Context strongly shapes language choice. Across all ages, Serbian borrowings are used primarily in informal, familiar settings, while standard Albanian or English dominates formal situations. This pattern reflects an intuitive awareness of social norms and demonstrates linguistic adaptability. Certain technical domains, like driving and car terminology, resist change: Serbian-origin terms continue to dominate due to long-standing practical utility, familial transmission, and reinforcement by instructors in driving schools. These words function as inherited linguistic tools, bridging past and present.

Overall, the study highlights a clear generational shift. Serbian borrowings, while still present, are gradually diminishing, especially among younger speakers who increasingly favor Albanian and English terms. This trend reflects broader social, cultural, and political transformations in Kosovo. Language serves both as a tool for communication and as a symbol of collective identity and historical memory. The Albanian language in Kosovo remains dynamic, with Serbian borrowings fading and English emerging as a significant component of modern expression. This ongoing linguistic transition underscores the adaptability and resilience of Albanian speakers, balancing historical legacy with contemporary global influences.

References

Alshidhani, A. (2018). *Language, identity and politics in Kosovo*. Kosovo Institute for Social Policy Research.

Blue Europe. (2024). *Education reform and international integration in Kosovo*. Blue Europe Think Tank.

Cipuri, R. (2005). *Fjalor i termave ushtarakë në gjuhën shqipe* [Dictionary of military terms in the Albanian language]. Akademia e Shkencave e Shqipërisë.

Ervjola, A. (2018). *Education development in post-war Kosovo*. University of Prishtina Press.

Gashi, L. (2021). English language teaching reforms in Kosovo after 1999. *Journal of Balkan Education Studies*, 6(1), 45–60.

Hamza, A. (2009). Language and symbolism in post-conflict Kosovo. *Kosovo Journal of Social Sciences*, 3(2), 77–92.

Haziri, S. (2020). Foreign languages' influence on Albanian police lexicon. *East European Journal of Psycholinguistics*, 7(2), 56–65. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2020.7.2.haz>

Jennings, R. (2009). NATO intervention and linguistic change in Kosovo. *Journal of Conflict Studies*, 29(1), 101–118.

Rexhaj, B., & Saqipi, B. (n.d.). *The development of English language education in Kosovo*. University of Prishtina.

Sommers, M., & Buckland, P. (2004). *Parallel worlds: Rebuilding the education system in Kosovo*. World Bank.

RËNDËSIA E KËNGËVE EPIKE, BALADAVE SHQIPTARE DHE ANGLO-SAKSONE NË TRANSMETIMIN E KULTURËS SË NDERIT

Danela Kraja (Bala)

Universiteti i Shkodrës ‘Luigj Gurakuqi’

danelakraja@gmail.com

Abstrakt

Këngët epike dhe baladat janë pjesë shumë të rëndësishme të letësisë gojore. Ato kanë luajtur një rol shumë të madh në evokimin, ruajtjen dhe transmetimin e normave të shoqërive në të cilat u krijuan dhe u zhvilluan. Në thelb të këtyre krijimeve qëndrojnë vlerat morale dhe etike, të cilat janë pasqyruar më së miri në ndërtimin e portretizimit e personazheve, zhvillimin e temave, përdorimin e motiveve dhe në rrëfimin e ngjarjeve kryesore të tyre. Virtytet si: nderi dhe besa janë të rëndësishme jo vetëm për faktin që karakterizojnë dhe simbolizojnë protagonistët në epikat e baladat shqiptare e anglo-saksone, por janë rregullatore të marrëdhënieve personale e ndërpersonale në mungesë të ligjeve të shkruara. Rrëfimet e ardhura në ditët tona tregojnë se ruajtja e nderit personal, familjes, farefisit, shoqërisë dhe kombit kishin një domethënie shumë të madhe. Ky studim do të fokusohet në ngjashmëritë dhe dallimet që kanë në traditë sipas konteksteve kulturore, sociale e historike, si dhe rolin e përgjegjësive edukative. Do të analizohet mënyra se si konceptet e nderit dhe besës përkthehen në veprimet e personazheve dhe strukturën e rrëfimeve, si dhe roli i tyre në edukimin moral të brezave të rinj.

Fjalë kyç: *epika, balada, nderi, besa, moral*

Ky studim mbështetet në një qasje krahasuese dhe interpretative duke përdorur analiza tekstuale të këngëve epike dhe baladave të përzgjedhura, si nga tradita shqiptare (këngët e kreshnikëve, balada të njohura si Konstandini dhe Doruntina, Martesa e Halilit, Ashike Imeri e Begzadja e Bardhë), ashtu edhe nga tradita anglo-saksone, kryesisht The Lay of Beowulf. Analiza fokusohet në identifikimin dhe interpretimin e motiveve kryesore të nderit, besës, fjalës së dhënë, besnikërisë dhe sakrificës, si dhe në mënyrën se si këto vlera ndërtohen përmes karakterizimit të personazheve, zhvillimit të ngjarjeve dhe strukturës narrative.

Studimi përdor metodologjinë krahasuese, duke vënë në dialog dy tradita të ndryshme kulturore dhe letrare. Përmes krahasimit synohet të evidentohen ngjashmëritë dhe dallimet në perceptimin, funksionin dhe simbolikën e kulturës së nderit dhe besës, duke marrë parasysh kontekstet e ndryshme historike, shoqërore dhe kulturore në të cilat janë krijuar këto rrëfime. Kjo qasje mundëson nxjerrjen në pah të elementeve universale të kodit të nderit, si dhe veçorive specifike etno-kulturore të secilës traditë.

Në përfundim, kjo metodologji e kombinuar synon të japë një pasqyrë të thelluar mbi rëndësinë e këngëve epike dhe baladave shqiptare dhe anglo-saksone në ruajtjen dhe transmetimin e kulturës së nderit dhe besës, duke theksuar funksionin e tyre estetik, etik dhe edukativ në formimin e ndërgjegjes kulturore dhe morale.

Rëndësia e këngëve epike dhe baladave shqiptare dhe anglo-saksone në transmetimin e kulturës së nderit

Këngët epike dhe baladat janë pjesë shumë të rëndësishme të letësisë gojore. Ato kanë luajtur një rol shumë të madh në evokimin, ruajtjen dhe transmetimin e normave të shoqërive në të cilat u krijuan dhe zhvilluan. Në thelb të këtyre krijimeve qëndrojnë vlerat morale dhe etike të cilat janë pasqyruar më së miri në ndërtimin dhe portretizimin e personazheve, zhvillimin e temave, përdorimin e motiveve dhe në rrëfimin e ngjarjeve kryesore të tyre. Virtytet si: nderi dhe besa janë të rëndësishme jo vetëm për faktin që karakterizojnë dhe simbolizojnë protagonistët në epikat e baladat shqiptare e anglo-saksone, por janë rregullatore të marrëdhënieve personale e ndërpersonale në mungesë të ligjeve të shkruara të kohës në të cilën u krijuan. Rrëfimet e ardhura në ditët tona tregojnë se ruajtja e nderit personal, familjes, farestit, shoqërisë dhe kombit kishin një domethënie shumëdimensionale. Ky studim do të fokusohet në ngjashmëritë dhe dallimet që kanë në traditë sipas konteksteve të ndryshme si ato kulturore, sociale e historike, si dhe rolin e përgjegjësive edukative. Do të analizohet mënyra se si konceptet e nderit dhe besës përkthehen e përjetohen në veprimet e personazheve dhe strukturën e rrëfimeve, si dhe roli i tyre në edukimin moral të brezave të rinj.

Rrëfimet që bëhen në këto krijime prekin shtresa dhe realitete të ndryshme shoqërore, por ato qëndrojnë si bazë themelore e shtyllave shumë të rëndësishme të cilat përfaqësojnë tipare kryesore të personalitetit të njeriut. Normalisht që heronjtë e këngëve epike dhe baladave përveç tipareve të tyre dalluese kanë edhe të përbashkëtat e tyre, ku ndërmjet të tjerave mund të përmenden ato që spikasën si: të nderit, besës, fjalës së dhënë. Ndër kultura dhe popuj ata kanë perceptime dhe ndikime të ndryshme. Besa përshkruhet në histori, këngë e balada që tashmë janë kthyer në legjenda e mite. Mbajtja e fjalës së dhënë është një tipar shumë i rëndësishëm që pasqyron karakterin e popullit, kuvendet e betejat e ndryshme që janë bërë për mbajtjen e saj, si dhe sakrificat e skajshme sepse për njerëzit është e pakuptimtë jeta pa nder dhe dinjitet. Në shumë raste humbja e nderit shoqërohet me turpin, i cili është i barabartë me vdekjen për nga perceptimi. Përgjatë vargjeve të këngëve epike dhe baladave rrëfëhet më së miri arsyeja e shumë betejave dhe luftërave si në ato shqiptare dhe ato anglo-saksone. Ruajtja e nderit dhe mbajtja e fjalës së dhënë janë simbol i shpirtit të këngëve epike dhe baladave, si dhe pjesë e kodeve dhe normave morale të vendeve përkatëse.

Çdo vend mbështetet në kulturën e traditat e tij çka e dallon atë nga vendet e e tjera. Doket e zakonet patën një rëndësi të madhe, sepse ato ndikuan në krijimin e këngëve e në

ndërtimine e heronjve si personazhe kryesore. Çdo vend dhe çdo kohë ka traditat e tij të cilat vijjnë përgjithësisht për të rregulluar e normalizuar jetën në një kohë kur kishte mungesë legjislacioni të shkruar. Doket janë sjellje të fiksuara ndaj një dukurie apo shfaqjeje në raste familjare e shoqërore, në lindje, në dasma, në vdekje, në festa, në lojëra e argëtime, në prodhimtari. (Ulqini. 2007, f. 111)

Doket kishin edhe ata statutin e tyre dhe donin kohën e duhur për t'u formuar dhe për t'u quajtur të tillë. Në doke ngjizen elemente të mendësisë, të psikikës, të ligjeve tradicionale, të besimeve fetare e të bestytnive. Janë të përgjithshme kur i përkasin trungut etnik që së bashku me gjuhën dhe elemente të tjera kulturore i dallojnë nga fqinjët, kurse të posaçmet lidhen me veçanti krahinore e fetare. (Ulqini. 2007, f. 111)

Kulturat e ruajtjes së nderit dhe mbajtjes së besës gërshetohen shumë bukur në krijimtarinë popullore. Besa nuk nënkupton aspektin e ngushtë të nxitjes në pjesëmarrjen në beteja, por ajo është pjesë e përditshmërisë të klasave të ndryshme të popullit të thjeshtë, por edhe të shtresave të larta. Njerëzit krijojnë marrëdhënie shoqërore, tregtare, luftarake dhe fjala është pjesë kryesore e lidhjeve të tyre. Ajo i shoqëron gjithmonë në marrëdhëniet familjare, shoqërore, si dhe ato të punës. Ajo krijon lidhje të forta dhe të qëndrueshme duke bërë që njerëzit të mos reagojnë të ndikuar nga instiktet, por të mendojnë, gjykojnë dhe reflektojnë. Ajo është jetike dhe shoqëron mbartësin e saj gjatë gjithë jetës së tij, në ndërgjegjen dhe krenarinë e tij duke lënë gjurmë edhe pas vdekjes. Në shumë raste pasi një person ndërron jetë dëgjohet të thuhet: 'Rroi me nder'. Nderi dhe besa krijojnë një simbiozë të veçantë dhe nuk mund të qëndrojnë të ndarë nga njeri- tjetri. Ato janë pjesë e karakterit të personit, por edhe përfaqësuese të dinjitetit dhe reputacionit të kombit. Në disa rrethana, me raste në ditët e sotme, nuk është e pazakontë të dëgjohet të thuhet: 'Në besën tënde jam', dhe madje edhe në çështjet e hasmërisë ajo ka qenë mjet i domosdoshmëm për të ndaluar edhe përgjakje të ndryshme dhe për të bashkuar njerëzit. Me nder nënkuptohet spektri i gjerë ku përfshihen nderi dhe besa ndaj familjes, kombit, farefisit, komshinjve, shoqërisë, dhe posaçërisht e veçanërisht mikut.

Siç shprehet Mark Krasniqi në veprën e tij 'Mikpritja në traditën shqiptare' 'S'ka dyshim se mikpritjen shqiptari e pati përbërës të qenësishëm të jetës së vet, që ishte shndërruar në një kult deri në përmasa sakrale e mitike.' Më tej ai shprehet 'Nderimi dhe kujdesi për mikun në traditën tonë ka një domethënie të thellë. Me pranimin e mikut në shtëpi, familja mikpritëse merr përsipër edhe mbrojtjen e tij gjatë gjithë kohës që ai është në bukën e kujdesin e saj.' (Krasniqi, 2005)

Besa, si një marrëdhënie shumë e çmuar, zë një vend të rëndësishëm e të veçantë në letërsi. Asaj i janë kushtuar vargje të tëra në krijimtarinë letrare, muzikore, artistike si pikturë, këngë, drama, dokumentarë e filma të ndryshëm. Këndvështrimi se si konceptohej ajo në heronj do të mund të ishin vargjet e këngës: 'Martesa e Halilit' (Visaret e popullit, Botime Françeskane, 2007, f: 39):

A p'e shef dekën me sy?

Kurr ma ngusht, Halil, a thue je kenë?'

'Pa nigjo, more krajle kapedane,

S'a ngusht njeri deri n'dit të dekës:

Deka vjen mbas mikut t'pre,

Deka vjen mbas besës s' thyeme'

Një rast që vlen të përmendet është ai i Konstandinit dhe Doruntinës se si mbajtja e premtimit çon të vdekurin nga varri. Konstandini nuk gjen prehje nëse nuk përmbush amanetin e dhënë nënës së tij. Ai ngrihet nga varri dhe nën dritën e hënës kapton fusha e male, merr motrën dhe ia sjell së ëmës.

Besa si pjesë e krijimtarisë popullore gjendet edhe në shumë shprehje popullore si: 'Besa e shqiptarit si purteka e arit.' Ajo është ligji, baza e kodit të nderit e të sjelljes të shqiptarët, por edhe të anglo-saksonët. Një shprehje popullore shqiptare thotë: 'Sjellja e zbukuron njeriun', ndërsa të kënga epike 'The Lay of Beowulf' thuhet: 'Sjella e admirueshme është rruga ndaj fuqisë kudo mes njerëzve'. Njeriu nuk mund të jetojë pa nder, jeta e heronjve është e lidhur ngushtë edhe me reputacionin e tij. Në fakt një hero mund të jetë një personazh i thjeshtë i ardhur nga populli, i cili nuk njihet për bëma të mëdha ama në një situatë të caktuar është kthyer në një simbol si pasojë e një rrethane. Në këngët anglo-saksone fama e heronjve në situata të caktuara mund të fitohet lehtë, por është e vështirë ta mbash dhe kjo arrihet nëpërmjet veprave, fjalëve, vendimeve e sjelljeve jo vetëm në beteja, por edhe në jetën e përditshme.

Në shumë takime heronjtë lidhen në besë për të ndërmarrë një veprim të caktuar, një mirëbesim në të cilin njerëzit në shumë raste kanë edhe shpresat e sigurisë, paqes e qetësisë së tyre. Në këngën epike 'The lay of Beowulf' pas betejës që personazhi kryesor, Beowulf-i, realizon me Grendel-in i jepet një armë si shenjë e nderimit që i bëhet për shkak të trimërisë, forcës dhe zgjuarsisë, shkathtësisë që kishte ndaj përbindëshit, si dhe çlirimit të popullit nga ai.

Fjala e nderit, si pjesë e kodit moral, qëndronte në themel të të gjitha marrëdhënieve shoqërore që kishin në atë kohë, por që vazhdon edhe sot. Fjala e dhënë është një shtyllë dhe shërben si nxitëse përtej marrëdhënieve shoqërore e luftarake. Ajo është pikënisja e ndërtimit dhe krijimit siç mund të përmendet rasti i kalasë dhe legjendës së Rozafës.

Motivet e besës dhe fjalës së dhënë janë motivet kryesore dhe më të pëlqyera të këngëve epike dhe baladave. Ato paraqiten në forma të ndryshme, si: besa që i japin heroi- heroit me vetëdijen dhe me vullnetin e tyre të plotë pa u shtrënguar nga dikush, apo nga ndonjë

fuqi autoritare si kryetari i çetës, ose mbreti, për mbrojtjen e vendit, qëndrimin pranë dhe ndihmës në çaste të vështira, kur kanë mbetur vetëm, madje edhe besa ndaj armikut. Mund të vazhdohet me besën që heronjtë dhe luftëtarët i japin njëri- tjetrit, besën ndaj anëtarëve të familjes, sidomos të bijve ndaj nënave dhe familjes kur bëhej fjalë për të martuar motrën larg, të dashuruarit e të fejuarit për të patur një lidhje bashkë, të martuarit kur shkojnë në luftëra dhe japin besën që do të kthehen pas një periudhe të caktuar.

Besa është një nga virtytet për të cilat është folur shumë dhe mënyra e të kuptuarit dhe mbajtjes të saj ka tërhequr shumë personalitete të japin mendimet e tyre sipas botëkuptimit që ato kanë. Ajo, në fakt, është e rrënjësor thellë në karakterin e çdo individi. ‘Vlerat kulturore janë koncepte të përgjithshme, janë kritere në bazë të cilave anëtarët e një kulture përcaktojnë se çfarë është e dëshirueshme ose e padëshirueshme, e mirë apo e keqe, e bukur apo e shëmtuar.’ (William, 1970, f. 27) Besa është e shenjtë dhe njerëzit që e japin janë të lirë në dhënien e saj, ata e ndjejnë që duhet të bëjnë diçka për personin për të cilin bëhet fjalë. Njerëzit që e mbajnë fjalën e dhënë janë me karakter të fortë, të qëndrueshëm dhe krenarë. Ata nuk kanë nevojë për dëshmitarë, apo për akte noteriale për ta mbajtur atë, sepse është ndërgjegjja e tyre që i detyron ta mbajnë atë sido që të vijnë rrethanat. Ajo është ndër virtytet më thelbësore të njeriut. Nuk është e thënë që njeriu të jetë domosdoshmërisht një hero, ai mund të mos jetë trim apo i fuqishëm për të luftuar, mund të mos të ketë përmasa trupore të mëdha, por është i përgjegjshëm, besnik dhe i fortë në mbajtjen e saj, si nga ana shpirtërore dhe nga ajo karakteriale.

Personazhet kryesore, kur japin fjalën, bëjnë të pamundurën për të realizuar mbajtjen e saj duke dalë edhe nga varri, apo duke mos mundur të kallen në dhe. Në rastet kur është i vështirë realizimi i mbajtjes të saj shfaqet një dukuri tjetër, ajo e mbivendosjes të besës, kur heronjtë e shohin të pamundur për shkaqe që nuk varen nga besëdhënësit, ose kur janë në burgje. Ata detyrohen të betohen në vëllazëri, të japin një besë të dytë. Duke qenë nën efektet psikologjike që shkakton mosmbajtja e saj, nëse janë të burgosur heronjtë preferojnë e pranojnë të kthehen edhe një herë në burg, pasi duan të mbajnë fjalën, sepse është në përfundim afati kohor që ata kanë vendosur. Ata rrezikojnë edhe jetën e tyre, sepse premtojnë që do të vriten nëse nuk kthehen e garancia që ata mund të japin është vetëm fjala e dhënë. Ky motiv i ka frymëzuar krijuesit e të gjitha kohërave dhe të gjitha zhanreve që të bëjnë krijime shumë të bukura. Në rastin e këngës ‘Ashike Imeri e Begzadja e Bardhë’, Ashike Imeri i kishte dhënë fjalën Begzades të Bardhë që do të martoheshin së bashku, por që fatkeqësisht nuk mundën ngaqë nëna e Begzades nuk e lejoi. (Zoto, 2006, f. 222)

Besn e Zotit Begzades ja kam pa’ dhanë

edhe vet’ ja kam majtë,

se kjo nuse hiç faj nuk më ka.

Besnikëria është një nga motivet kryesorë që trajtohet dhe mbi të cilin ndërtohet dhe qëndron ‘The Lay of Beowulf’ - ‘Eposi i Beowulf-it’. Heronjtë rrezikojnë edhe jetën e tyre vetëm e vetëm për të qëndruar besnikë ndaj popullit dhe mbretit. Beowulf-i tregon besnikërinë e tij ndaj mbretit Hrothgar me ardhjen e tij për të çliruar vendin nga përbindëshi Grendel, i cili kishte vite që terrorizonte vendin. Mbajtja e besës (ai e ndjente mbajtjen e saj, sepse e mendonte si një nder që familja e tij duhejt t’i kthente mbretit Hrothgar) ishte edhe shtysa e parë që ndikoi në vajtjen e Beowulf- it për të takuar mbretin Hrothgar dhe për të shprehur gatishmërinë e tij për t’a ndihmuar atë në një moment të vështirë që i bashkohet edhe aryseve të tjera. Cilësitë më të rëndësishme të një heroi në këngën epike ‘The lay of Beowulf’ janë: trimëria, guximi, përgjegjshmëria, shkathtësia, ndershmëria dhe besnikëria.

Besa ka një vend të veçantë në kodin heroik dhe të nderit, në përmbajtjen dhe përbërjen e strukturës së tij. Sidoqoftë, çdo inisiativë mbështetet nga shoqëruesit, kalorësit e kreshnikët e tjerë, sepse të vetëm nuk mund të arrinin asgjë e nuk mund të shkonin larg. Mizoria e Grendel-it ishte aq e madhe sa që shumë luftëtarë ishin tërhequr dhe ishin pajtuar me faktin që ai ishte një krijesë që nuk mundej dot. Gjasa të tjera mund të jenë që atyre ndoshta iu dhimbsej jeta dhe përpiqeshin ta shtynin sa më shumë që mundnin. Megjithatë besnikëria te kënga epike e Beowulf-it shpërblehet. Ajo i jep pozitë, nder, dashamirësi, vlerësim, dinjitet e pasuri heronjve, të cilët, atë që marrin e shpërndajnë te heronjtë dhe njerëzit e thjeshtë duke rritur kështu reputacionin e tyre edhe si bamirës. Megjithatë Beowulf- it nuk i interesonte pasuria. Ai luftonte për popullin e tij dhe kjo shihet qartë në pjesën e fundit të këngës kur, pasi kanë kaluar vite dhe Beowulf- i nuk është më i ri, përsëri shkon të luftojë kur vendi ka nevojë për të. Në këtë rast ai duhet të luftojë me dragoin dhe të lirojë popullin e tij nga e keqja që e kishte pllakosur. Në dyluftim ai arrin ta mundë atë, por plagoset keq dhe vdes. Trajtimi i një teme të tillë tërheq vëmendjen e kureshtjen dhe e bën këngën interesante për të parë e për të dëgjuar si vazhdon më tej historia dhe si përfundon ajo. Megjithatë tema e motive të tilla ndihmojnë në realizimin e figures së plotë të heronjve, rritjen e nderit, përgjegjësisë dhe reputacionit që ata kanë te mbreti, bashkëluftëtarët e tjerë, si dhe te populli i thjeshtë duke u bërë shkas që si rezultat i mbajtjes të saj të fitojnë edhe lirinë.

Motivi i besës është një kult i rëndësishëm i përdorur gjerësisht në këngët epike dhe balada. Ajo është jashtëzakonisht e rëndësishme në të gjitha kombet, po në këngët shqiptare shumë prej tyre spikatin bazuar në këtë motiv. Kështu për shqiptarët do të thuhej: ‘Besa ishte një institucion tejet i rëndësishëm i shoqërisë tradicionale shqiptare, veçori etnike e vlerësuar edhe nga të huajt.’ (Boucart, 1922, 4.287)

Besa ngrihet mbi çdo pedestal dhe qëndron atje, mbi të gjithë dhe mbi gjithçka. Heronjtë identifikohen me mbajtjen e fjalës të dhënë e për ta ishte një detyrë mbajtja dhe çuarja në vend e saj. Nëse nuk e mbajnë atë ata ndjehen të zhvlerësuar, të zhburrëruar e pa lavdi. Kultu i besës gjendet dendur në këngët epike dhe shprehet në mënyra të ndryshme si p.sh.

besa e luftëtarit për mbrojtjen e atdheut, trojeve dhe kufijve, për mbrojtjen e heronjve, mikut apo miqve, mbrojtjen e nderit e dinjitetit të familjeve, nënave, grave dhe motrave të tyre. Besa është simboli dhe një nga tiparet kryesore të një vendi. Ajo ka qenë evidentuar jo vetëm mes heronjve, por ka vazhduar traditën e saj deri në ditët e sotme. Në një fjalim të tij papa Pali VI do të thoshte: ‘Ne ju shofim me kënaqësi sepse e dijmë se shpirti me të cilin ju e kujtoni këtë ditë asht ai i gjithëmonshmi i fisit tuej, i cili gjith herë mbi çdo gja e interesë ka vu vlerat e trashigueshme të besës, nderit, e të burrnisë.’ (Papa u flet shqiptarëvet, Shejzat,1968, f. 144)

Ndër të tjera, mund të përmendet edhe besa që japin, jo vetëm mes njëri – tjetrit, por edhe me qeniet mitologjike si zanat, orët e shtojzovallet. Kështu nuk janë të pakta rastet kur burrat nisen në luftë dhe u kërkojnë grave te tyre që t’i presin për një periudhë të caktuar kohore (relativisht të gjatë) duke u lënë edhe një simbol rinjohjeje si p.sh. një unazë. Ata kthehen, sepse nuk harrojnë, e sido që t’u vijnë rrethanat duhet ta mbajnë fjalën e dhënë. Besa është aq e rëndësishme sa ajo mund të konsiderohet edhe, si një institucion, forcë besimi e shtyse për të ecur para, sepse ajo është si një ligj, ajo është përfaqësuese e jetës dhe sjelljes tradicionale të njeriut, si dhe bën pjesë në të gjitha kodet dhe kanunet dhe ceremonitë e gëzimit dhe të hidhërimit e në rituale të ndryshme. Besa mund të përshkruhet si një normë morale, e cila ndikon fuqishëm në solidaritetin njerëzor. Mbajtja e besës mund të jetë një ogur i mirë për të parandaluar edhe fatkeqësitë rënda, siç mund të jetë incesti e vrasja.

Kjo është një temë që zë një vend të madh në këngët e kreshnikëve dhe ka si qëllim solidaritetin njerëzor në arritjen e një morali të thellë e të pastër. Besa është e shenjtë për ta dhe dhënia e mbajtja e saj janë virtyte që bëjnë të identifikohen heronjtë, kreshnikët dhe luftëtarët. Njerëzit, të cilët nuk i përmbahen asaj shihen me përbuzje e në disa raste konsiderohen si armiq. Një ndër rastet më solemne është kur ajo jepet për të mbrojtur miqtë dhe nëpërmjet saj ata betohen në ruajtjen e jetës, shëndetit dhe nderit të tyre. Njerëzit e japin besën dhe qëndrojnë të fortë përpara vështirësive dhe rreziqeve që u kanosen herë pas here, si dhe arrijnë të realizojnë me sukses vështirësi dhe ndërmarrje të vështira. Besnikëria është virtyti kryesor në kodin e nderit të heronjve. Ajo jepet nga luftëtarët ndaj mbretit të tyre, ashtu siç veprojnë thanët te eposi i Beowulf-it, por edhe nga mbreti ndaj luftëtarëve të tij. Motivi i besës gjendet po ashtu edhe te këngët e kreshnikëve. Muji e Halili janë besnikë ndaj njëri - tjetrit, kreshnikët janë besnikë ndaj prijësve të tyre, gratë ndaj burrave dhe anasjelltas. Të gjithë kanë një qëllim të përbashkët, mbrojtjen e vendit ndaj armiqve që i kanosen.

Besa është aq e rëndësishme, saqë ajo është e pjesë e himnit kombëtar shqiptar dhe shërben për të mbajtur të gjithë të bashkuar.

Përreth flamurit të bashkuar,

Me një dëshirë e një qëllim.

Të gjithë atje duke u betuar

Ta lidhim besën për shpëtim...

Besa është një motiv, i cili justifikon mbajtjen të bashkuar të kombësive, si në jetën e organizuar në mënyrë kolektive, por edhe atë individuale, sepse ajo ka disa funksione. Ajo është edhe armëpushim, në çastin kur lidhet mes familjeve, ose fiseve në gjak. Ajo është e pranishme në të gjitha sferat e jetës. Besën e japin me vetëdije të plotë dhe janë të lirë ta japin vetë, pa qenë të shtrënguar nga situata të caktuara. Besa lidhej kudo e gjithqysh. Për aksione gjithkombëtare, ku kërkohej tubimi më i madh i njerëzve, besa lidhej në fushë, p.sh. te Verrat e Llukës afër Deçanit, te Çezmja e Koplikut e e madje edhe në pyll, te Rrasa e besës e në vende të tjera. Në raste të tjera, ajo lidhej te oda e burrave, sidomos në Odën e Junikut. Por, ka pasur raste të lidhej besa edhe në kishë e xhami, në praninë e priftit e të hoxhës. Kjo duhej të kishte rëndësi të posaçme sepse bëhej një objekt sakral, në shtëpi të Zotit. Kjo ka qenë ‘besa e Zotit’ (Krasniqi, 2011, f. 75) Besa është dukuri universale me natyrë etno- morale dhe etno- juridike në jetën e popujve të lashtësisë dhe të bashkësive fshatare gjatë mesjetës. Besa si virtyt moral, e ka zanafillën nga lashtësia, para lindjes së shoqërisë të organizuar në shtet e të formacioneve shtetërore, si një mjet i shprehjes së solidaritetit të bashkësive fisnore. Ajo mbështetej në kultin e fjalës së dhënë, e cila sipas mendësisë së besimeve të lashta ishte akt hyjnor e i paarritshëm. (Tirta, 2003, f. 337)

Besa është një tipar i rëndësishëm i virtyteteve të njeriut, të cilat janë më të rëndësishme se shumë pasuri të tjera, qofshin ato materiale, famë apo pushtet. Kodi i nderit ka krijuar ligjet e veta, të cilat kishin një vlerë shumë të madhe në ruajtjen e stabilitetit dhe paqes të njerëzve në një kohë kur nuk kishte institucione, siç mund të jenë gjykatat. Pasi ta humbësh besën dhe ndershmërinë në vetveten do t’i humbësh edhe shumë gjëra tjera. (Ahmeti, 2010, f. 77) Kodi i nderit dhe kodi heroik ishin kushteta e njerëzve dhe vlerat e tyre nuk mund të zëvendësohen pavarësisht zhvillimeve të kohës dhe ndryshimeve të sjelljes dhe mentalitetit të njerëzve. Në literaturën shkencore besa trajtohet në përgjithësi, si: fjalë e dhënë, fjalë e nderit, e premtimit, si garantim se ai do të zbatohet (Krasniqi, 2011, f- 7) patjetër.

Evokimi i vlerave të tilla zë një vend shumë të rëndësishëm në letërsi dhe histori dhe është shumë i rëndësishëm jo vetëm rikujtimi i tyre. Ruajtja dhe përçimi i vlerave të tilla më tej ka vlera pasi një komb ka një traditë, identitet historik dhe kulturor, të cilët pasurohen gjithnjë e më shumë. Këndimi, leximi, përjetësimi, komentimi dhe interpretimi i këngëve dhe baladave duhet të vazhdojë në mënyrë që ato jo vetëm të ruajnë por edhe të ndikojnë në formimin e edukimin e pasuesve të saj. Këngët epike dhe baladat funksionojnë si transmetuese si mekanizma të transmetimit të kulturës së nderit nëpërmjet krijimit, këndimit, evokimit dhe përçarjes së tyre brez pas brezi.

Përfundime

Ky studim synoi të analizojë rolin e këngëve epike, baladave shqiptare dhe anglo-saksone në transmetimin e kulturës së nderit dhe besës. Analiza tregoi se këto krijime përfaqësojnë forma të rëndësishme të letërsisë gojore, të cilat funksionojnë si mekanizma normativë dhe edukativë në shoqëritë tradicionale.

Gjetjet konfirmojnë se konceptet e nderit, besës dhe besnikërisë janë elemente themelore në ndërtimin e figurës së heroit dhe në zhvillimin e strukturës narrative, si në traditën shqiptare ashtu edhe në atë anglo-saksone. Në të dyja rastet, këto vlera rregullojnë marrëdhëniet shoqërore dhe përfaqësojnë një kod moral që i paraprin sistemeve formale juridike.

Analiza krahasuese sugjeron se, ndonëse mënyrat e artikulimit dhe kontekstet kulturore ndryshojnë, funksioni etik i këngëve epike dhe baladave mbetet i ngjashëm: ruajtja e stabilitetit shoqëror, forcimi i solidaritetit dhe edukimi moral i individit.

Në përfundim, studimi argumenton se këngët epike dhe baladat nuk janë vetëm dëshmi të trashëgimisë kulturore, por edhe mjete aktive të formimit të ndërgjegjes morale dhe identitetit. Ruajtja dhe studimi i tyre mbetet çështje thelbësor për kuptimin e vlerave tradicionale dhe për transmetimin e tyre te brezat pasardhës.

Referencat:

- Ahmeti, H. (2010). *Aforizma*. Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës.
- Bassnett, S., & Lefevere, A. (Eds.). (1990). *Translation, history and culture*. Pinter Publishers.
- Botime Françeskane. (2007). *Visaret e popullit*. Botime Françeskane.
- Boucart, J. (1922). *Les confins albanais administrés par la France (1916–1920)*. [Publisher unknown].
- Çetta, A. (1978). *Këngë kreshnikësh dhe legenda*. Rilindja.
- Elsie, R. (2001). *A dictionary of Albanian religion, mythology, and folk culture*. New York University Press.
- Gërmizaj, S. (2012). *Probleme të teorisë dhe praktikës së përkthimit*. Instituti Albanologjik i Prishtinës.
- Gjegji, S. (1991). *Kanuni i Lekë Dukagjinit* (2nd ed.). Shtëpia Botuese “Gjonlekaj.”
- Hasluck, M. (1954). *The unwritten law in Albania*. Cambridge University Press.
- Jacques, E. E. (1995). *The Albanians: An ethnic history from prehistoric times to the present*. McFarland & Company.

- Këlmendi, A. (2009). *Gjurmë të besimit para-kristian te shqiptarët*. Instituti Albanologjik i Prishtinës.
- Krasniqi, M. (2005). *Mikpritja në traditën shqiptare*. Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës.
- Munday, J. (2016). *Introducing translation studies: Theories and applications* (4th ed.). Routledge.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
- Pym, A. (2014). *Exploring translation theories* (2nd ed.). Routledge.
- Shejzat. (1968). Përvjetori i Skënderbeut në Romë: Papa u flet shqiptarëvet. *Shejzat*, (4–6), 144.
- Shkurtaj, Gj. (2006). *Etnografija e foljes shqipe*. Shtëpia Botuese e Librit Universitar.
- Tirta, M. (2003). *Etnologjia e shqiptarëve*. GEER.
- Tirta, M. (2004). *Mitologjia ndër shqiptarë*. Akademia e Shkencave e Shqipërisë.
- Ulqini, K. (2007). *Kundrime etnologjike*. Camaj-Pipa.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Williams, R. A. (1970). *American society: A sociological interpretation* (3rd ed.). Knopf.
- Zoto, V. (2006). *Balada shqiptare* (V. Zoto, Ed.). Dasara.

ROLI I TË FOLMES SË TË RINJVE NË FORMËSIMIN E IDENTITETIT SOCIAL DHE KULTUROR: NJË ANALIZË SOCIOLOGJISTIKE E SHQIPES URBANE

Donika Baku

Komuna e Tetovës

Shkolla e Doktoratës, UEJL

donikabaku93@gmail.com

Abstrakt

Të folurit e të rinjve përfaqëson një nga segmentet më dinamike të gjuhës, ku ndikimet sociale, kulturore dhe teknologjike ndërthuren në mënyrë të vazhdueshme. Në gjuhën shqipe, kjo dinamizëm reflektohet veçanërisht në mjediset urbane, ku të rinjtë ndërtojnë forma të reja të komunikimit që shpesh devijojnë nga norma standarde. Problemi kryesor që shqyrton ky studim është mungesa e dokumentimit dhe analizës sistematike të këtyre ndryshimeve në të folmen e përditshme rinore, si dhe ndikimi që ato kanë në formësimin e identitetit social dhe kulturor. Qëllimi i këtij punimi është të analizojë veçoritë sociolinguistike të të folmes së të rinjve shqiptarë në mjedise urbane, me fokus në përdorimin e huazimeve, zhargonit, shkurtimeve digjitale dhe kodeve të përziera. Metodologjia përfshin grumbullimin e të dhënave përmes intervistave gjysmë-strukturuara me të rinj të moshës 16–25 vjeç, analizës së bisedave në rrjete sociale (si Instagram, TikTok dhe WhatsApp), si dhe vëzhgimit të situatave të komunikimit informal në grupe shoqërore. Rezultatet paraprake tregojnë një tendencë drejt krijimit të një “idioleti rinor”, ku përzierja e shqipes me anglishten dhe përdorimi i shprehjeve të reja shërbejnë si mjete për të afirmuar përkatësi dhe dallim social. Këto gjetje ngrenë nevojën për një rishikim të qasjeve tradicionale ndaj normës gjuhësore dhe ofrojnë një perspektivë të re mbi gjuhën si reflektim i identitetit gjeneracional.

Fjalë kyç: *Të rinjtë, identitet gjuhësor, shqipja urbane, huazime gjuhësore, rrjetet sociale*

Hyrje

Në kontekstin e ndryshimeve të shpejta sociale, teknologjike dhe kulturore, gjuha e të rinjve shfaqet si një fushë veçanërisht dinamike për studim. Të folurit rinor jo vetëm që pasqyron transformimet shoqërore, por edhe ndihmon në formësimin e identitetit individual dhe kolektiv (Svendsen, 2015). Gjuha përdoret si mjet për vetëpërcaktim, për ndërtimin e përkatësisë shoqërore, dhe për refuzimin ose përkrahjen e normave kulturore që brezat më të vjetër mund të përfaqësojnë.

Në shqipen urbane, ndikimet moderne – sidomos ato të mediave digjitale dhe rrjeteve sociale kanë nxitur përdorimin e huazimeve, shkurtimeve, zhargonit dhe përzierjeve të kodeve. Studimet ndërkombëtare kanë treguar se përmes komunikimit digjital, të rinjtë zhvillojnë stile të reja gjuhësore që shpesh sfidojnë normat e gjuhës standarde (Androustopoulos & Juffermans, 2014). Një analizë krahasuese në librin *Language, Youth*

and Identity in the 21st Century nxjerr në pah se, në hapësira urbane multikulturore, të rinjtë manifestojnë variante gjuhësore që ndërthuren me klasën sociale, identitetin etnik dhe gjininë (Nortier, Svendsen, Blackledge., 2015), të cilat përkrahin këto mënyra të reja të komunikimit.

Ky punim synon të analizojë veçoritë sociolinguistike të të folmes së të rinjve shqiptarë në mjedise urbane: huazimet gjuhësore, zhargonin rinor, përdorimin e mediave sociale dhe përzierjen e kodeve. Qëllimi është të shqyrtohet se si këto veçori lidhen me identitetin social dhe kulturor, dhe si ndikojnë marrëdhëniet midis normës gjuhësore dhe praktikës së përditshme.

Kuadri teorik

Sociolinguistika studion marrëdhënien midis gjuhës dhe shoqërisë, duke shqyrtuar mënyrat se si faktorë socialë ndikojnë në përdorimin dhe ndryshimet gjuhësore (Wardhaugh & Fuller, 2015). Një nga aspektet më të rëndësishme të kësaj fushe është studimi i të folmes së të rinjve, e cila shpesh përmban elementë të rinovuar që reflektojnë identitetin gjeneracional dhe ndryshimet në strukturat shoqërore (Eckert, 2000). Në studimet ndërkombëtare, të rinjtë janë parë si aktorë aktivë në krijimin e varianteve të reja gjuhësore përmes përdorimit të huazimeve, zhargonit dhe kodeve të përziera (code-switching), veçanërisht në mjedise urbane dhe multikulturore (Nortier et al., 2015). Përdorimi i rrjeteve sociale ka përshpejtuar këto procese, duke krijuar një platformë ku gjuhët ndërveprojnë dhe transformohen me shpejtësi (Androutsopoulos, 2014). Identiteti social dhe gjuhësor janë të lidhura ngushtë në studimet sociolinguistike, ku gjuha shërben si një mjet për të ndërtuar përkatësi në grupe shoqërore dhe për të shprehur dallimet ndërmjet tyre (Bucholtz & Hall, 2005). Tek të rinjtë, gjuha shpesh funksionon si një “shenjë” për t’u dalluar nga brezat më të vjetër, duke përdorur forma të reja gjuhësore që shprehin modernitetin, rebelimin apo kreativitetin (Eckert, 2000).

Në rastin e shqipes, studimet kanë filluar të eksplorojnë ndikimin e anglishtes dhe kulturave të tjera përmes huazimeve, por nevojitet më shumë hulumtim në kontekstin urban dhe digjital, ku të rinjtë janë më të ekspozuar ndaj këtyre ndikimeve (Lloshi, 2013; Kullolli, 2017). Sociolinguistika shqyrton marrëdhënien midis gjuhës dhe strukturave sociale (Wardhaugh & Fuller, 2015). Brenda këtij kuadri, të folurit e të rinjve shihet si një indikator i ndryshimit gjuhësor dhe si instrument për formësimin e identitetit (Eckert, 2000). Studiues si Rampton (1995) argumentojnë se të rinjtë përdorin alternimin e kodeve për të menaxhuar marrëdhënie sociale dhe për të shprehur afri apo distancim.

Në literaturën bashkëkohore dallohen disa fusha kryesore:

Huazimet dhe globalizimi gjuhësor

Sipas Thomason & Kaufman (1988), huazimet janë tregues të kontakteve kulturore dhe sociale. Tek të rinjtë shqiptarë, huazimet nga anglishtja shpesh lidhen me teknologjinë,

modën dhe sferën digjitale (Lloshi, 2013; Kullolli, 2017). Myers-Scotton (1993) thekson se zgjedhja e fjalëve të huazuara ka funksion simbolik dhe mund të shërbejë si markues identitar.

Zhargoni rinor si mjet social

Zhargoni përfaqëson një leksik paralel, shpesh i kuptueshëm vetëm brenda grupeve rinore (Halliday, 1976). Ai shërben si mjet për të krijuar ndjesinë e grupit dhe për t'u diferencuar nga brezat e tjerë (Eckert, 2008). Në studime europiane, zhargoni shpesh lidhet me kreativitetin gjuhësor dhe inovacionin (Androutsopoulos, 2014).

Alternimi i kodeve (Code-switching)

Code-switching-u është analizuar si shprehje e identitetit social dhe dygjuhësisë funksionale (Gumperz, 1982; Auer, 1998). Tek të rinjtë, ai përdoret për të nënvizuar tonin, humorin ose për të krijuar efekte stilistike.

Ndërtimi i identitetit gjuhësor

Sipas Bucholtz & Hall (2005), identiteti është proces i vazhdueshëm negociimi përmes praktikave diskursive. Gjuhësia e të rinjve mbart funksione vetëpërcaktuese, shenjëzuese ("indexical") dhe simbolike. Eckert (2012) thekson se variacioni gjuhësor tek të rinjtë nuk është rastësor, por lidhet me pozicionimin social që ata kërkojnë.

Media sociale si terren gjuhëformësues

Studimet e Tagg (2015) dhe Seargeant & Tagg (2014) tregojnë se komunikimi digjital krijon forma të reja shkrimi dhe fjalor njëkohësisht të globalizuara dhe të lokalizuara. Këto perspektiva teorike e vendosin këtë studim në traditën e analizave sociolinguistike të variacionit rinor dhe identitetit.

Metodologjia

Ky studim përdor një qasje cilësore për të analizuar veçoritë sociolinguistike të të folmes së të rinjve shqiptarë në mjedise urbane. Metoda kryesore është intervista gjysmë-strukturuar, e cila lejon eksplorimin e thellë të mënyrave të përdorimit të gjuhës, motivacioneve dhe kuptimeve sociale që qëndrojnë pas tyre (Kvale & Brinkmann, 2009).

Përveç intervistave, u përdor analiza e përmbajtjes së bisedave në rrjete sociale si Instagram, Facebook, TikTok dhe WhatsApp, duke u fokusuar në mënyrën e përdorimit të huazimeve, shkurtimeve dhe kodeve të përziera (Tagg, 2015). Kjo ndihmon në kuptimin e dinamikës së të folmes rinore në një mjedis komunikimi të rëndësishëm për ta.

Pjesëmarrësit u përzgjedhën me metodën e mostërimit të qëllimshëm (purposeful sampling), duke përfshirë 25 të rinj në moshën 16–25 vjeç nga qytete të ndryshme urbane

shqiptare (Tiranë, Prishtinë, Shkup). Ky grup moshash përfaqëson brezin ku gjuhët e reja rinore janë më të dukshme dhe më aktive (Preece, 2011). Të dhënat u analizuan me metodën e analizës diskursive dhe tematikës, duke identifikuar temat dhe modelet kryesore të përdorimit të gjuhës dhe funksionet sociale të tyre (Gee, 2014).

Diskutimi

Analiza e të dhënave tregon se të folurat e të rinjve shqiptarë në mjedise urbane janë një përzierje dinamike e elementeve lokale dhe globale, ku huazimet dhe code-switching-u shërbejnë si instrumente për ndërtimin e identitetit social dhe kulturor. Kjo përputhet me teoritë e Eckert (2000) dhe Bucholtz & Hall (2005), sipas të cilëve gjuha është një mjet kryesor për ndërtimin e vetë-identitetit në brezat e rinj.

Ndërsa huazimet nga anglishtja pasqyrojnë ndikimin e fuqishëm të globalizimit dhe mediave digjitale, përdorimi i zhargonit dhe përzierjet gjuhësore shfaqin dëshirën për t'u dalluar dhe për të krijuar një kulturë të përbashkët rinore që sfidon normat tradicionale. Kjo lidhet ngushtë me studimet e Nortier et al. (2015), të cilët theksojnë rëndësinë e hapësirave urbane si laboratore të zhvillimeve të reja gjuhësore. Gjithashtu, përdorimi i gjuhës rinore ka implikime për politikën gjuhësore dhe arsimin, duke treguar nevojën për të pranuar dhe reflektuar këto variante në sistemet arsimore dhe mediatike për të pasuruar dhe ruajtur gjuhën në një kontekst bashkëkohor.

Përfundimet dhe rekomandimet

Ky studim ka treguar se të folura e të rinjve shqiptarë në qytete përbëhet nga një mozaik i pasur i elementeve gjuhësore që reflektojnë ndikimet globale dhe nevojën për ndërtimin e një identiteti rinor unik. Huazimet, zhargoni dhe code-switching-u janë jo vetëm fenomene gjuhësore, por edhe shprehje të dinamikës sociale dhe kulturore.

Rekomandohet që studimet e ardhshme të thellojnë analizën në nivele më të ndryshme sociale dhe gjeografike, duke përfshirë grupet e ndryshme etnike dhe rajonet rurale për të pasuruar kuptimin e zhvillimeve sociolinguistike në Shqipëri dhe në diasporë. Gjithashtu, është e rëndësishme që politika gjuhësore dhe sistemi arsimor të jenë më të hapur ndaj varianteve rinore të gjuhës, duke promovuar një qasje fleksibile dhe gjithëpërfshirëse që reflekton realitetin gjuhësor të kohës.

Referencat

Androutsopoulos, J. (2014). Mediat digjitale dhe ndryshimet gjuhësore rinore. *Discourse, Context & Media*, 4–5, 1–6.

Auer, P. (1998). *Code-switching in conversation: Language, interaction and identity*. Routledge.

- Bucholtz, M., & Hall, K. (2005). Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4–5), 585–614.
- Eckert, P. (2000). *Linguistic variation as social practice*. Blackwell.
- Eckert, P. (2008). Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics*, 12(4), 453–476.
- Eckert, P. (2012). Three waves of variation study. *Annual Review of Anthropology*, 41, 87–100.
- Gumperz, J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge University Press.
- Halliday, M. A. K. (1976). Anti-language. *American Anthropologist*, 78(3), 570–584.
- Kullolli, R. (2017). Huazimet gjuhësore në të folmen rinore. *Revista e Gjuhësisë Shqipe*, 24(1), 45–67.
- Lloshi, Xh. (2013). *Anglishtja në shqipen bashkëkohore*. Toena.
- Myers-Scotton, C. (1993). *Social motivations for code-switching*. Oxford University Press.
- Nortier, J., & Svendsen, B. A. (Eds.). (2015). *Language, youth and identity in the 21st century*. Cambridge University Press.
- Rampton, B. (1995). *Crossing: Language and ethnicity among adolescents*. Longman.
- Sergeant, P., & Tagg, C. (2014). *The language of social media*. Palgrave Macmillan.
- Tagg, C. (2015). *Exploring digital communication*. Routledge.
- Thomason, S. G., & Kaufman, T. (1988). *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. University of California Press.
- Wardhaugh, R., & Fuller, J. (2015). *An introduction to sociolinguistics* (7th ed.). Wiley-Blackwell.

QASJET BASHKËKOHORE NË METODOLOGJINË E MËSIMDHËNIES: SFIDA DHE PRAKTIKA NË KONTEKSTIN SHQIPTAR

Elda Shehi

Shkolla 9-vjeçare “Selim Alliu”, Peshkopi
shehi_elda@yahoo.com

Abstrakt

Metodologjia e mësimdhënies mbetet një ndër elementët më përcaktues të cilësisë së procesit arsimor. Në kushtet e globalizimit dhe të zhvillimeve të shpejta teknologjike, mësuesit përballen me sfida të shumta për të përshtatur strategjitë didaktike me nevojat e nxënësve dhe kompetencat që kërkon kurrikula bashkëkohore. Ky studim synon të eksplorojë përdorimin e metodave aktive dhe interaktive në mësimdhënie, duke u fokusuar tek roli i tyre në nxitjen e të menduarit kritik, motivimit dhe përfshirjes së nxënësve. Përmes një qasjeje analitike dhe reflektuese, studimi paraqet përvoja të drejtpërdrejta nga praktika e mësimdhënies në arsimin parauniversitar në Shqipëri, duke u mbështetur gjithashtu në literaturën teorike mbi didaktikën bashkëkohore. Rezultatet tregojnë se integrimi i metodave si puna në grup, debati i strukturuar dhe përdorimi i teknologjisë edukative ndikon pozitivisht në përmirësimin e rezultateve të nxënësve dhe krijon një mjedis më bashkëpunues në klasë. Megjithatë, sfidat mbeten të pranishme, veçanërisht për shkak të mungesës së burimeve, ngarkesës së programit mësimor dhe rezistencës ndaj ndryshimit në disa kontekste shkollore. Përfundimet e këtij studimi theksojnë nevojën për trajnime të vazhdueshme të mësuesve dhe për mbështetje institucionale në implementimin e metodave bashkëkohore. Ky punim kontribuon në debatin shkencor mbi didaktikën dhe ofron rekomandime praktike për përmirësimin e procesit mësimor në shkollat shqiptare.

Fjalë kyç: *metodologji bashkëkohore, mësimdhënie, motivim, nxënës aktiv, teknologji*

Hyrje

Arsimi bashkëkohor po përballlet me ndryshime të shpejta, të nxitura nga zhvillimet teknologjike, ndryshimet shoqërore dhe kërkesa për kompetenca të reja nga nxënësit. Në këtë realitet të ri, mësuesi nuk mund të mbetet thjesht transmetues i informacionit; ai duhet të veprojë si udhëheqës i procesit të të nxënësve, si nxitës i mendimit kritik dhe si organizator i aktiviteteve që vendosin nxënësin në qendër. Qasjet bashkëkohore në mësimdhënie synojnë pikërisht këtë: krijimin e një mjedisi aktiv, bashkëpunues dhe praktik, ku nxënësi ndërton njohuritë përmes përjetimit, reflektimit dhe zbatimit.

Teoricienët më të rëndësishëm të fushës—Bruner (1960), Piaget (1972), Vygotsky (1978), Dewey (1938) dhe Kolb (1984)—kanë ndërtuar themelet e qasjeve konstruktiviste dhe të nxënësve përmes përvojës, të cilat sot janë bazë për metodat moderne të mësimdhënies. Të gjitha këto teori theksojnë rolin aktiv të nxënësit, ndërveprimin social, ndërtimin gradual të njohurive dhe rëndësinë e përvojës në procesin e të nxënësve. Po ashtu, teoria e inteligjencave të shumëfishta e Gardner (1983) nënvizon nevojën për të përdorur strategji

të ndryshme që u përgjigjen stileve të ndryshme të nxënie. Në kontekstin shqiptar, sidomos në arsimin parauniversitar, kërkesa për përditësim të praktikave mësimore është e domosdoshme. Programet e reja mbështeten gjithnjë e më shumë te kompetencat, por në praktikë mësuesit përballen me sfida të dukshme: ngarkesë të lartë mësimore, mungesë kohe për përgatitje, pajisje të kufizuara teknologjike dhe mungesë mbështetjeje praktike për zbatimin e metodave moderne. Megjithatë, përvoja në terren tregon se metoda si puna në grup, puna me projekte, teknologjia, leximet e drejtuara dhe format reflektuese (“Di – Dua të di – Mësova”) rrisin dukshëm motivimin, pjesëmarrjen dhe përvetësimin e njohurive të nxënësit.

Bazuar në përvojën time si mësuese e gjuhë shqipe në një shkollë 9-vjeçare, ky punim analizon mënyrën se si metodat bashkëkohore ndikojnë në procesin e të nxënit, çfarë sfidash hasen gjatë zbatimit dhe pse këto qasje mbeten rruga më efektive drejt një arsimi cilësor dhe bashkëkohor. Ky studim synon të sjellë një perspektivë të qartë praktike, të mbështetur në teori dhe në reflektime profesionale reale, duke kontribuar në diskutimin aktual për modernizimin e mësimdhënies në Shqipëri.

Korniza teorike

Qasjet bashkëkohore të mësimdhënies mbështeten në një sërë teorish të zhvillimit kognitiv, konstruktivizmit dhe të nxënit përmes përvojës, të cilat kanë formësuar mënyrën se si konceptohet procesi mësimor në shkollat e sotme. Këto teori vendosin në qendër idenë se nxënësi nuk është më përfitues pasiv i informacionit, por një ndërtues aktiv i njohurisë, i cili mëson më mirë kur është i angazhuar, kur bashkëpunon dhe kur e lidh materialin me përvojat e veta.

Konstruktivizmi si bazë e qasjeve modern

Një nga themelet e metodologjive bashkëkohore është konstruktivizmi. Bruner (1960) thekson se nxënësit ndërtojnë aktivisht dijen përmes proceseve të zbulimit dhe eksplorimit. Sipas tij, mësuesi nuk duhet të japë përgjigje të gatshme, por të krijojë situata ku nxënësi arrin vetë në përfundime. Kjo teori lidhet drejtpërdrejt me metodat që përdoren sot gjerësisht, si mësimi përmes projekteve, të nxënit përmes pyetjeve hulumtuese dhe aktivitetet bashkëpunuese.

Edhe Piaget (1972) është themelor në këtë drejtim, duke argumentuar se zhvillimi kognitiv ndodh nëpërmjet ndërtimit të strukturave mendore që forcohen përmes praktikës dhe eksperiencave të reja. Qasjet bashkëkohore në mësimdhënie—sidomos ato që kërkojnë punë aktive, lojë didaktike, analiza tekstesh dhe punë në grup—pasqyrojnë pikërisht parimin piagetian se nxënësi duhet të vendoset në situata ku ai mendon, eksperimenton dhe zgjidh probleme.

Roli i ndërveprimit social në të nxënit

Vygotsky (1978) shton një dimension kritik në teorinë e të nxënës duke nënvizuar rëndësinë e ndërveprimit social. Zona e zhvillimit të afërt (ZPD) argumenton se nxënësit mësojnë më mirë përmes bashkëpunimit, diskutimit dhe ndërveprimit me të tjerët—qoftë me bashkëmoshatarët, qoftë me mësuesin.

Ky parim gjen zbatim të drejtpërdrejtë në metoda specifike si puna në grup, puna në çifte, leximi i drejtuar, leximi zinxhir dhe projekti si metodë ndërtimi njohurie. Këto metoda u japin nxënësve një kornizë ku ata kanë mundësinë të udhëhiqen, të mbështeten reciprokisht dhe të sfidohen nga njëri-tjetri. Ky ndërveprim social i çon ata drejt niveleve të reja të të kuptuarit, duke i shtyrë kapacitetet personale sa më larg.

Një shtyllë tjetër themelore është të nxënës përmes përvojës. Sipas John Dewey (1938), nxënësit mësojnë në mënyrë më të qëndrueshme dhe më të thellë kur janë të përfshirë në aktivitete reale me kuptim praktik, ku ata mund të shohin vlerën e dijes në situata konkrete. Duke u bazuar te Dewey, David Kolb (1984) strukturizoi këtë proces në një model katërfazësh: përvoja konkrete, reflektimi mbi të, konceptualizimi i saj dhe, në fund, zbatimi praktik. Në praktikën e mësimdhënies së gjuhës shqipe, ky cikël merr jetë përmes projektsh të vogla krijuese, detyrave hulumtuese, leksioneve ku nxënësit vetë ndërtojnë rregullat gramatikore duke analizuar shembuj dhe udhëzimeve strukturore si "Di – Dua të di – Mësova". Nëpërmjet këtyre metodave, nxënësit e "jetojnë" njohurinë, duke e transformuar atë nga informacioni i marrë në një përvojë personale.

Për të përgjigjur diversitetit të klasës, teoria e inteligjencave të shumëfishta të Howard Gardner (1983) ofron bazën shkencore për qasje të diferencuara. Duke identifikuar lloje të ndryshme të inteligjencës, si ajo gjuhësore, logjiko-matematikore, hapësinore, muzikore, ndërpersonale dhe kinestetike, Gardner thekson se fëmijët kanë mënyra të ndryshme për të marrë dhe përpunuar informacionin. Në një klasë të gjuhës shqipe, kjo teori mbështet përdorimin e një spektri të gjerë metodash: nga aktivitetet vizuale dhe tabelat konceptuale për inteligjencën hapësinore, te rolet e leximit dhe dramatizimet për atë kinestetike, deri te projektet kreative dhe puna individuale e reflektuar për nxënësit me prirje intrapersonale. Kjo qasje e diferencuar bëhet jo vetëm e nevojshme, por thelbësore në klasat me një diversitet të lartë mësuesor, duke siguruar që çdo nxënës të ketë një pikë hyrjeje në procesin e të nxënës.

Nuk mund të konceptualizohet një qasje bashkëkohore pa marrë parasysh teknologjinë si ndërmjetës i të nxënës. Sipas Standardeve të ISTE (Shoqërisë Ndërkombëtare për Teknologjinë në Arsim), teknologjia shndërrohet nga një mjet thjesht ndihmës në një mundësi për të krijuar mjedise mësimore thelbësisht më interaktive dhe të personalizuar. Në kontekstin shqiptar, edhe përballë kufizimeve infrastrukturore, ekzistojnë mundësi për shfrytëzimin e saj: përmes prezantimeve të shkurtra, videove mbështetëse për temat letrare, mjeteve online për ushtrime gjuhësore dhe platformave që nxisin bashkëpunimin. Përvoja

në terren tregon se vetë prania dhe përdorimi i kufizuar i teknologjisë në klasë vepron si një faktor i fuqishëm për rritjen e motivimit dhe diversifikimin e mënyrave se si nxënësit ndërveprojnë me përmbajtjen.

Metodologjia e kërkimit në këtë studim është ndërtuar mbi dy shtylla: përvojën e gjatë profesionale në mësimdhënien e gjuhës shqipe në arsimin 9-vjeçar dhe aplikimin e drejtpërdrejtë dhe të dokumentuar të qasjeve bashkëkohore në një klasë specifike me 26 nxënës. Qëllimi ka qenë të kapet mënyra se si këto parime teoretike marrin formë në praktikën konkrete, duke identifikuar rezultatet, ndikimet dhe sfidat reale në kontekstin vendas. Qasja e përdorur është kualitative, duke kombinuar në mënyrë sistematike vëzhgimet në klasë, reflektimin profesional të mësuesit, diskutimet me kolegët dhe analizën e materialeve mësimore. Ky sintezë metodologjike ka lejuar një analizë të thelluar dhe nuancuar të ndikimit të metodave bashkëkohore në angazhimin, motivimin dhe arritjet e nxënësve.

Këto vëzhgime dhe praktika janë udhëhequr nga pesë parime kryesore:

1. Nxënësi në qendër, ku ai/ajo kalon nga roli i dëgjuesit pasiv në atë të kontribuesit, eksploruesit dhe bashkëpunëtorit aktiv.
2. Ndërtimi gradual i njohurive, duke i lejuar nxënësit të zbulojnë, analizojnë dhe formulojnë përfundime në vend që t'u paraqiten të gatshme.
3. Lidhja organike me realitetin, duke e lidhur përmbajtjen me përvojat e përditshme për ta bërë më të kuptueshme dhe të qëndrueshme.
4. Përshtatja ndaj diversitetit, duke njohur dhe nderuar stilet e ndryshme të të nxënësve të secilit nxënës.
5. Bashkëpunimi si motor kognitiv, duke e njohur ndërveprimin dhe diskutimin si mjete thelbësore për thellimin dhe testimin e ideve.

Në praktikën konkrete të klasës, një nga metodat më efektive për të mishëruar këto parime ka qenë puna në grup. Në klasën me 26 nxënës, kjo është zbatuar duke formuar grupe të përziera me 4-5 anëtarë, duke u siguruar që brenda secilit grup të përfaqësohen nivele të ndryshme aftësish. Kjo strukturë ka shërbyer si kornizë për aplikime të ndryshme: nga analiza e thelluar e teksteve letrare dhe ndërtimi i profileve të personazheve, te shpjegimi induktiv i rregullave gramatikore dhe detyrat krijuese si krijimi i posterve tematike ose përmbledhjet e teksteve.

Rezultati

Studimet dhe vëzhgimet e kryera në kuadër të klasës 9-vjeçare me 26 nxënës tregojnë një ndikim pozitiv të konsiderueshëm të metodave bashkëkohore. Nxënësit rezultojnë të jenë

dukshëm më të motivuar, e ndjejnë veten si pjesë integrale e proceseve vendimmarrëse dhe paraqesin një numër më të madh ide gjatë diskutimeve në klasë.

Një qasje veçanërisht efektive është rezultuar të jetë mësimi përmes projekteve (Project-Based Learning), i cili u krijon nxënësve kushte për të punuar në mënyrë të thelluar mbi një temë të caktuar për disa orë apo javë. Ky proces përfshin kërkim informacioni, analizë të burimeve dhe prodhimin e një materiali përfundimtar. Aplikimet praktike në gjuhën shqipe janë të shumëllojshme, duke përfshirë projekte mbi autorë shqiptarë, krijimin e posterve letrare që ilustrjnë personazhe veprash, dhe prezantime mbi tema gjuhësore, siç është historia e alfabetit. Kjo metodë u jep nxënësve mundësinë të marrin përgjegjësi, të punojnë në mënyrë të pavarur dhe të vlerësojnë kritikisht rezultatet e tyre.

Përdorimi i teknologjisë, megjithë kufizimet e pranishme në infrastrukturë, është integruar sa herë që ka qenë e mundur. Përvoja tregon se nxënësit reagojnë shumë pozitivisht ndaj saj, pasi teknologjia rrit motivimin dhe e bën orën mësimore më dinamike. Forma të përdorimit përfshijnë prezantime të shkurtra në PowerPoint, shfaqjen e videove të shkurtra për tema letrare dhe, kur infrastruktura e lejon, përdorimin e platformave online për ushtrime gjuhësore. Sfida kryesore në këtë drejtim mbetet mungesa e pajisjeve të mjaftueshme dhe vështirësitë në përdorimin efektiv të teknologjisë nga një pjesë e mësuesve.

Një metodë tjetër me rezultate të dukshme është leximi i drejtuar, e cila mbështetet në udhëheqjen e nxënësve gjatë leximit me ndërprerje të qëllimshme për shpjegime, pyetje, diskutime dhe reflektim. Kur aplikohet në tekstet letrare, kjo përfshin ndalje strategjike për të analizuar karakteret, pyetje për të nxitur parashikimin dhe mendimin kritik, si dhe theksimin e figurave letrare në kontekst. Metoda ka rezultuar shumë efektive për thellimin e të kuptuarit të tekstit dhe për përfshirjen edhe të atyre nxënësve që në mënyrë të natyrshme janë më pasivë.

Në mënyrë plotësuese, leximi zinxhir angazhon aktivisht të gjithë klasën, duke i dhënë radhazi secilit nxënës mundësinë të lexojë një pjesë të tekstit. Kjo metodë ndihmon në rritjen e vëmendjes, përmirësimin e shqiptimit dhe forcuarjen e ndjenjës së përgjegjësisë individuale. Vërehet se nxënësit që në situata të tjera hezitojnë të lexojnë, me këtë metodë gradualisht fitojnë vetëbesim.

Për të strukturuar më mirë procesin e të nxënësve, përdoret me sukses strategjia “Di – Dua të di – Mësova”. Kjo skemë ndihmon në aktivizimin e njohurive paraprake, përcaktimin e objektivave personale të nxënësve dhe në strukturimin sistematik të njohurive të fituara. Ajo zbatohet si në analizën e teksteve letrare ashtu edhe në trajtimin e temave gjuhësore.

Metodat e tjera të zbatuara në mënyrë efektive përfshijnë punën me kartolina dhe tabela konceptuale për organizimin vizual të ideve, modelimin (scaffolding) ku mësuesi ofron mbështetje të përkohshme deri sa nxënësi arrin pavarësinë, diskutimet e drejtuara për të

rritur aftësinë e argumentimit dhe detyrat krijuese si ese të shkurtra, dialogë dhe përshkrime.

Një aspekt thelbësor i këtij qasjeje është vlerësimi i procesit, i cili nuk kufizohet vetëm në testet periodike. Ai kryhet në mënyrë të vazhdueshme përmes vëzhgimit të pjesëmarrjes, vlerësimit të cilësisë së diskutimeve, punës në grup, produkteve të projekteve, vetëvlerësimit të nxënësve dhe përdorimit të rubricave vlerësuese. Ky vlerësim formativ është thelbësor për metodat bashkëkohore dhe ka kontribuar dukshëm në rritjen e vetëdijes së nxënësve për procesin e tyre të të nxënësve.

Megjithë efektivitetin e lartë, zbatimi i metodave bashkëkohore nuk është pa sfida. Këto përfshijnë mungesën e kohës së mjaftueshme brenda orës mësimore për shkak të programit të ngarkuar, normën e lartë mësimore për mësuesit e gjuhës shqipe (20 orë në javë) që i vështirëson përgatitjen e kujdesshme, nevojën për shumë orë përgatitore jashtë mësimin, mungesën e mjeteve didaktike të përshtatshme dhe vështirësitë në përdorimin efektiv të teknologjisë nga një pjesë e kolegëve.

Rezultatet dhe diskutimi i këtij studimi mbështeten në një triadë të dhënash: vëzhgimin e drejtpërdrejtë të procesit mësimor, reflektimet e vazhdueshme të mësuesit-praktikantit dhe reagimet e nxënësve. Analiza dëshmon se këto metoda ndikojnë dukshëm në cilësinë e të nxënësve, motivimin e nxënësve dhe funksionimin real të orës së gjuhës shqipe në kontekstin vendas.

Një gjetje kryesore është rritja e përfshirjes aktive e të gjithë nxënësve. Puna në grup ka rritur pjesëmarrjen e atyre që zakonisht mbeten në hije, ndërsa metodat e leximit të drejtuar dhe atij zinxhir kanë aktivizuar nxënësit gjatë analizës së teksteve. Mësimi me projekte ka forcuar përgjegjshmërinë dhe ka nxitur bashkëpunimin organik. Ndryshimi më i dukshëm është kalimi i nxënësve nga një rol pasiv drejt një role aktive zbuluese dhe krijuese.

Motivimi dhe interesi për lëndën kanë rritur ndjeshëm. Nxënësit shfaqin më shumë entuziazëm, veçanërisht gjatë orëve me projekte, dëshirë për të lexuar, energji në diskutime dhe kreativitet në detyrat krijuese. Reagimi është më pozitiv kur puna është praktike, udhëzimet të qarta, detyrat lidhen me interesat e tyre dhe rezultati është i prekshëm. Edhe përdorimi i kufizuar i teknologjisë kontribuon në krijimin e një atmosfere dinamike.

Përmirësimi i të kuptuarit të tekstit dhe i mendimit kritik përbën një tjetër sukses të qartë. Nxënësit arrijnë të shpjegojnë idetë kryesore, të dallojnë pasazhet me rëndësi, të analizojnë figurat letrare dhe të ndërtojnë argumente, duke treguar një kuptim më të thellë të strukturës së tekstit.

Një fitore e rëndësishme është rritja e vetëbesimit dhe e aftësive komunikative. Përmes metodave si leximi zinxhir, puna në grup dhe prezantimet, nxënësit bëhen më të sigurt në shprehjen e mendimeve, në përdorimin e gjuhës standarde dhe në bashkëpunim

konstruktiv. Ky zhvillim është i dukshëm sidomos tek nxënësit më të tërhequr, të cilët gjejnë një kanal për pjesëmarrje.

Krahasuar me literaturën dhe praktikën ndërkombëtare, rezultatet e këtij studimi janë në përputhje të plotë me parimet themelore të pedagogjisë bashkëkohore, duke përfshirë rëndësinë e të nxënësit aktiv (Bruner), rolin thelbësor të ndërveprimit social (Vygotsky), vlerën e përvojave konkrete (Kolb) dhe potencialin motivues të teknologjisë. Kjo konfirmon se metodat bashkëkohore janë jo vetëm të aplikueshme, por edhe shumë efektive në realitetin shqiptar.

Si përmbledhje, rezultatet tregojnë qartë se metodat bashkëkohore rrisin ndjeshëm cilësinë e procesit mësimor. Nxënësit rezultojnë më të motivuar, më aktivë dhe më të suksesshëm, ndërsa roli i mësuesit shndërrohet nga një figurë dominuese në një drejtues dhe facilitues. Megjithë sfidat e pranishme – të cilat nuk e zbejnë, por theksojnë nevojën për ndërhyrje institucionale – efektiviteti dhe vlera e këtyre metodave janë të pamohueshme. Për një zbatim më të gjerë dhe të qëndrueshëm, kërkohet mbështetje e vazhdueshme dhe politika konkretisht mbështetëse nga institucionet arsimore.

Përfundime dhe rekomandime

Përfundime

Studimi i kryer e konfirmon pa mëdyshje se qasjet bashkëkohore në metodologjinë e mësimdhënies përbëjnë një strategji efektive dhe rezultative për rritjen e cilësisë së procesit mësimor në shkollën 9-vjeçare. Aplikimi sistematik i metodave të fokusuara tek nxënësi, si puna në grup, mësimi me projekte, leximi i drejtuar, modeli "Di – Dua të di – Mësova", leximi zinxhir dhe integrimi i teknologjisë, sjell përfitime të dukshme dhe të matshme në dimensione akademike, kognitive dhe sociale.

Të dhënat e grumbulluara nga vëzhgimet në terren dhe reflektimet e praktikës klasore dëshmojnë katër rezultate kryesore. Së pari, përfshirja dhe niveli i motivimit të nxënësve rriten në mënyrë të prekshme, veçanërisht kur mësimdhënia bëhet një proces interaktiv, bashkëpunues dhe i lidhur ngushtë me situata reale jeteje. Së dyti, rezultate të qarta janë vërejtur në përmirësimin e të kuptuarit të tekstit dhe zhvillimin e mendimit kritik; nxënësit shfaqin aftësi të rritura për analizë, krahasim, argumentim dhe marrje të një roli aktiv në vetë ndërtimin e njohurive. Së treti, aftësitë komunikative dhe niveli i vetëbesimit të nxënësve pësojnë një rritje të konsiderueshme, e cila është rezultat i drejtpërdrejtë i punës në grup, prezantimeve dhe diskutimeve të strukturuar. Së katërti, teknologjia, edhe në përdorimet e saj më elementare dhe të kufizuara, shfaqet si një nga nxitësit më të fuqishëm të motivimit dhe përqendrimit në klasë.

Megjithë këto rezultate premtuese, studimi nënvizon në mënyrë të qartë ekzistencën e disa pengesave strukturore që vazhdojnë të kufizojnë zbatimin e plotë dhe optimal të metodave bashkëkohore. Këto përfshijnë ngarkesën e lartë të programit mësimor dhe dinamikën e ngushtë kohore të orëve shkollore, të cilat nuk lënë hapësirë të mjaftueshme për aktivitete

të thelluara dhe reflektim. Norma mësimore e konsiderueshme për mësuesit, veçanërisht për ato të gjuhës shqipe, kufizon në mënyrë drastike kohën e nevojshme për përgatitjen e materialeve didaktike cilësore dhe të ndryshme. Përveç kësaj, mungesa e një praktike adekuate me teknologjinë për një pjesë të mësuesve e bën integrimin e saj në mësim një proces të vështirë dhe jo gjithnjë efektiv. Së fundi, furnizimi i pamjaftueshëm me mjete didaktike moderne në shumë shkolla vazhdon të jetë një pengesë serioze për kreativitetin dhe diversifikimin e metodave.

Pavarësisht këtyre sfidave, përvoja e përditshme në klasë është bindëse: metodat bashkëkohore ndikojnë në mënyrë fuqishme dhe pozitive në procesin e të nxënit. Kjo dëshmon se mësimdhënia e qendëruar tek nxënësi nuk është thjesht një teori, por një realitet i realizueshëm dhe i efektshëm edhe brenda kontekstit specifik arsimor shqiptar.

Për ta përballuar sfidat dhe për të përforcuar dhe zgjeruar këto suksese, bazohemi në gjetjet e studimit për të parashtruar një sërë rekomandimesh konkrete.

Rekomandimet kryesore për përmirësim janë:

1. Thjeshtimi i programit mësimor. Është e domosdoshme që programet të rishikohen për të çliruar hapësirë kohore dhe konceptuale për të nxënit aktiv, projektet integruese, aktivitetet bashkëpunuese dhe leximet e thelluara. Përqendrimi duhet të zhvendoset nga një mbushje me sasi informacioni drejt zhvillimit të vërtetë të kompetencave.
2. Rishikimi i normës mësimore për mësuesit. Një ulje e normës mësimore, veçanërisht për mësuesit e gjuhës shqipe, është një parakusht thelbësor. Kjo do të lejonte përgatitje më të kujdesshme dhe kreative të materialeve, kohë për planifikim reflektues dhe, si pasojë e drejtpërdrejtë, një cilësi më të lartë të mësimdhënies.
3. Trajnime praktike për përdorimin e teknologjisë. Ofrimi i trajnimeve duhet të largohet nga teoria e thatë dhe të fokusohet në aspektet praktike: si të krijohen materiale dixhitale të thjeshta, si të përdoren mjetet prezantuese, platformat edukative dhe burimet online për literaturë dhe ushtrime. Këto trajnime duhet të jenë shumë specifike, demonstrative dhe të orientuara drejt zbatimit të menjëhershëm në kontekstin real të klasës.
4. Përmirësimi i infrastrukturës dhe i pajisjeve. Një investim i qëndrueshëm në infrastrukturën e nevojshme është i pandashëm nga modernizimi i mësimdhënies. Shkollat kanë nevojë urgjente për tabela interaktive, projektorë, mjete vizuale, koleksione të pasura materialesh letrare dhe dixhitale, si dhe laboratore të thjeshta teknologjike. Një mësimdhënie bashkëkohore nuk mund të ekzistojë në një vakum teknologjik.
5. Nxitja e bashkëpunimit ndërmjet mësuesve. Kultura e punës në izolim duhet të zëvendësohet nga ajo e bashkëpunimit. Rekomandohet fuqishëm planifikimi i përbashkët i orëve, shkëmbimi sistematik i materialeve, diskutimet e rregullta pedagogjike dhe praktika e bashkë-mësimdhënies. Përvoja tregon se mësuesit janë më të motivuar dhe të suksesshëm kur punojnë si pjesë e një komuniteti praktikash.
6. Integrimi gjerë i metodave në të gjitha aspektet e lëndës. Qasjet bashkëkohore nuk duhet të kufizohen vetëm në orët e leximit të tekstit letrar. Ato duhet të përfshihen në mënyrë organike në të gjitha nënfushat: në mësimin e gramatikës, në krijimtarinë

gjuhësore, në ushtrimet e drejtshkrimit, në projektet kulturore dhe në debatet. Kjo do t'i jepte orës së gjuhës shqipe një strukturë dinamike dhe do e bënte atë më të prekshme, praktike dhe të afërt me botën e nxënësit.

7. Nxitja e vetë-reflektimit të nxënësve. Një element kyç i zhvillimit të pavarësisë së nxënësit është aftësia për vetë-vlerësim. Sugjerohet përdorimi i mjeteve të thjeshta si ditarët e të nxënësit, forma të shkurtra vetëvlerësuese dhe sesione reflektive pas orës. Kjo praktikë rrit ndërgjegjësimin e nxënësve për procesin e tyre të të nxënësit dhe zhvillon aftësitë e tyre metakognitive.

Përfundimisht, rezultatet e këtij studimi vënë në pah një të vërtetë të qartë: metodat bashkëkohore përbëjnë një mjet të fuqishëm dhe të pamohueshëm për transformimin pozitiv të procesit mësimor. Ato nuk janë thjesht "teknika të reja" të përcjelljes së informacionit, por përbëjnë një filozofi të re të të nxënësit, e cila e vendos nxënësien në qendër dhe e transformon mësuesin nga një transmetues i vetëm i dijes në një udhëheqës, një facilitues dhe një partner në udhëtimin e zbulimit.

Edhe nën hijen e sfidave strukturore që ende e karakterizojnë sistemin arsimor shqiptar, ky studim dëshmon se zbatimi i këtyre metodave është jo vetëm i mundur, por edhe i frytshëm. Rruga për përparim, megjithatë, kërkon një përkushtim të koordinuar. Kjo përfshin mbështetje të pandërprerë institucionale, trajnime të vazhdueshme dhe cilësore, krijimin e kushteve më të mira pune dhe, mbi të gjitha, kultivimin e një kulture të re bashkëpunimi ndërmjet të gjithë aktorëve në fushën e arsimit. Vetëm nëpërmjet një përpjekjeje të tillë të koordinuar mund të ndërtohet një mjedis mësimor vërtet modern, efektiv dhe të qëndrueshëm — një mjedis ku nxënësit nuk thjesht mësojnë, por ku ata zhvillohen në individë kritikë, kreativë dhe të aftë të ballafaqohen me kompleksitetin e së ardhmes.

Referencat

Bruner, J. S. (1961). *The process of education*. Harvard University Press.

Bruner, J. S. (1996). *The culture of education*. Harvard University Press.

Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Macmillan.

European Commission. (2018). *Key competences for lifelong learning*. Publications Office of the European Union.

Fadel, C., Bialik, M., & Trilling, B. (2015). *Four-dimensional education: The competencies learners need to succeed*. Center for Curriculum Redesign.

Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Routledge.

Marzano, R. (2017). *The new art and science of teaching*. Solution Tree Press.

OECD. (2020). *Teaching and learning international survey (TALIS)*. OECD Publishing.

Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press.

Piaget, J. (1972). *The psychology of the child*. Basic Books.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

Wang, M., & Winstead, L. (2016). Active learning strategies in language classrooms. *Journal of Language Teaching and Research*, 7(2), 349–357.

Woolfolk, A. (2019). *Educational psychology* (14th ed.). Pearson.

Zogaj, A., & Hoxha, V. (2020). Metodat bashkëkohore në arsimin bazë shqiptar: Sfida dhe zbatimi praktik. *Albanian Journal of Education Studies*, 5(1), 45–62.

E ARDHMJA E LETËRSISË SHQIPE: NGA LETËRSIA E BAZUAR NË MORALIN E SKLLAVIT DREJT LETËRSISË SË BAZUAR NË MORALIN E MJESHTRIT

Alesia Xhogu

Departamenti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti "Aleksandër Moisiu", Durrës, Shqipëri,
ale.sia13@hotmail.com

Abstrakt

Detyra e artit është të shuajë etjen e shpirtit, dhe letërsia, si formë arti, duket se e ka humbur shtegun e saj. Qëllimi i këtij kërkimi shkencor është të krahasojë letërsinë shqiptare para viteve '90 me atë të sotmen. Dy sisteme politike krejtësisht të ndryshme, si ai komunist dhe ai demokratik, në dukje kanë prodhuar të njëjtin model letrar: letërsinë e bazuar në moralin e skllavit. Megjithatë, në pesë vitet e fundit po shfaqet një prirje e re.

Letërsia e bazuar në moralin e mjeshtrit, përfaqësuar nga librat motivues, po fiton terren sidomos tek të rinjtë. Kjo prirje shënon një ndryshim të dukshëm: një largim nga letërsia e ideologjizuar e së kaluarës drejt një letërsie që ushqen zhvillimin personal dhe nevojën shpirtërore.

Në këtë kërkim është përdorur metoda krahasimore përmes dy anketave: njëra iu drejtua 15 mësuesve, pedagogëve dhe shkrimtarëve që kanë përjetuar sistemin komunist, ndërsa tjetra 50 të rinjve që përfaqësojnë një brez të lirë në zgjedhje.

Rezultatet tregojnë se të rinjtë po i drejtohen librave motivues si një mjet i rritjes personale dhe shpirtërore, jashtë kornizave ideologjike dhe dogmave. Ky fenomen shtron pyetje të reja për të ardhmen e letërsisë shqiptare dhe rolin e saj në një shoqëri që synon emancipimin individual dhe kolektiv.

Fjalë kyç: *Letërsi, filozofi, shoqëri, mendësi, spiritualizëm*

Hyrje

Qëllimi i këtij kërkimi shkencor është të hedhë dritë mbi fenomenin e ri-rendja e të rinjve pas librave motivues- duke analizuar shkaqet e krijimit të këtij fenomeni. Letërsia e bazuar në moralin e skllavit i referohet letërsisë së realizmit socialist si një injektim nga jashtë brenda ndërsa letërsia e bazuar në moralin e mjeshtrit i referohet zhanerit modern të zhvillimit intuitiv dhe brendësor të njeriut. Ky punim u ngjiz nga: denoncimi ndaj letërsisë së motivuar nga periudha komuniste, reflektimet filozofike, nxitur prej intuitës dhe si detyrim të diktuar nga profesioni im si mësuese e gjuhës angleze, dhe mori trajtën e një kërkimi shkencor me anë të metodologjisë cilësore-krahasimore: Metoda krahasimore e përdorur në këtë kërkim shkencor është krahasimi empirik nëpërmjet dy anketave të realizuara: Anketë drejtuar 15 mësuesve/pedagogëve dhe shkrimtarëve si përfaqësues të

një gjenerate e cila e ka jetuar sistemin komunist dhe anketë drejtuar 50 të rinjve si përfaqësues të një gjenerate e cila sintetizon dijen dhe lirinë e zgjedhjes. Nga përgjigjet e marra vihet re prirja e të rinjve drejt librave motivues si një çelës i cili i siguron zhvillimin dhe suksesin individual e parë në spektrumin e një nevoje shpirtërore jodogmatike.

Historiku i shkurtër politiko-kulturor i Shqipërisë

Shqipëria, shtet i Europës Juglindore, e cila shtrihet në pjesën jugperëndimore të gadishullit Ballkanik, përtej pozicionit të saj strategjik dhe pasurisë natyrore që posedon, ka luajtur rolin e saj historik dhe kulturor në lëmin e dijes. E mbingarkuar me pushtime të shumta, ka mundur të shpërndajë rrezet e saj të dijes në atdhe, Europë dhe jo vetëm, nëpërmjet figurave të rëndësishme si: Gjergj Fishta, Naim Frashëri, Eqerem Çabej, Ernest Koliqi, Fan Noli, Ismail Kadare e shumë të tjerë. Një hero si Gjergj Kastriot Skënderbeu, i vlerësuar nga Europa, por i tradhtuar nga nipi i tij Hamzai. Një figurë si Ismail Qemali, i vlerësuar si personalitet nga Europa, por e kundërta ndodhte me shtetin e tij. Një shkrimtar pretendent për çmim Nobel si Ismail Kadare, por i tradhtuar nga vetë populli i tij. Këto fakte të dokumentuara mund të jenë një etalon matës për studimin antropologjik të shtetit shqiptar. “E shkuara është prolog” – thotë Shekspiri, e kjo e shkuar e çuditshme e Shqipërisë hibride ka bërë të mundur këtë transformim të sistemit arsimor të ditëve të sotme. E poshtëruar nga shtetet fqinje, si rasti i studentëve e akademikëve shqiptarë, siç dëshmohet në librin “I izoluar”, botuar në Prishtinë më 2009, të cilët në dhomat e torturave përjetonin vuajtjet e ferrit nën britmat: “Qenkeni me prejardhje ilire, hë?”, “Ju duket vetja të fismë, hë?”, “Na këtë kamzhik për zanafillën tënde. Na dhe këtë për nënën shqiptaro-ilire që të ka pjellë.” E deri në atë periudhë të errët diktatoriale ku të shumtë kanë qenë shkrimtarët që e kanë përshkruar, nevojitet një rishikim i fakteve historike, për hir të konvertimit të popullit shqiptar në mendësi perëndimore. Njëri syresh, Petro Marko, i cili shprehej kështu për sistemin diktatorial: “Një makinacion me fustofelik i cili ngjall tmerr dhe terror”, nëpërmjet artit të tij i ka dhuruar të ardhmes një copëz pasqyrimi të periudhës së komunizmit. (Marko 2001)

Komunizmi, regjimi ku lufta ishte paqe, barazia ishte e barasvlefshme me varfërinë, arsimi i rrënuar, kontroll paranojak, shkurtimi/tkurrja e gjuhës shqipe, mungesa e lirisë së mendimit e të veprimtimit për 50 vjet me radhë, ka shpëlarë trurin e një populli të tërë. Kjo makinë shpëlarëse i ka rrënjët aq të thella sa edhe sot e kësaj dite pasojat e këtij regjimi ndihen ende. Mohimi i së shkuarës ishte një ndër parimet e komunizmit, i cili vihet re në asgjësimin e religjioneve dhe jo vetëm, e ndaj sot kemi të tashmen, e cila, përpara se të kthehet në të shkuar, ja vlen të studiohet.

“Kush kontrollon të shkuarën, kontrollon të ardhmen. Kush kontrollon të tashmen, kontrollon të shkuarën” (Orwell, 1949).

Çfarë është edukimi

"Fjala "edukim" i ka rrënjët në gjuhët proto-indiane-evropiane, në fjalën deuk. Fjala erdhi në latinisht në dy forma: educare, që do të thotë "të ushqesh" ose "të rritësh" dhe educatus, që përkthehet si edukim. Në anglishten e mesme ajo ishte edukuar, përpara se të ndryshonte në formën e saj aktuale. Arsimi filloi si përgjigje e natyrshme e qytetërimeve të hershme ndaj luftës për të mbijetuar dhe lulëzuar si kulturë. Të rriturit trajnuan të rinjtë e shoqërisë së tyre në njohuritë dhe aftësitë që do t'u nevojiteshin për të zotëruar dhe përfundimisht për t'i përcjellë. Evolucionin e kulturës dhe i qenieve njerëzore si specie varej nga kjo praktikë e transmetimit të njohurive. Në shoqëritë parashkolluese kjo arrihej gojarisht dhe me imitim. Tregimi i tregimeve vazhdoi nga një brez në tjetrin. Gjuha gojore u zhvillua në simbole dhe shkronja të shkruara. Thellësia dhe gjerësia e njohurive që mund të ruheshin dhe kalonin shpejt u rritën në mënyrë eksponenciale. Kur kulturat filluan të zgjerojnë njohuritë e tyre përtej aftësive bazë të komunikimit, tregtisë, mbledhjes së ushqimit, praktikave fetare, e kështu me radhë, arsimimi formal dhe shkollimi, përfundimisht pasuan. Shumë nga sistemet e para arsimore u bazuan në shkollimin fetar. Kombi i Izraelit në shek. 1300 p.e.s., ishte një nga të parët që krijoi një sistem shkollimi me miratimin e Tevratit. Në Indi, sistemi i arsimit Gurukul mbështeti shkollat tradicionale të të mësuarit rezidenciale hindu; zakonisht shtëpia e mësuesit ose një manastir ku mësuesi jepte njohuri për Fenë, Shkrimet, Filozofinë, Letërsinë, Luftën, Mjekësinë, Astrologjinë dhe Historinë (fjala sanskrite "Itihaas" do të thotë Histori).

Ndryshe nga shumë rajone të botës, arsimi në Kinë filloi jo me fe të organizuara, por bazuar në leximin e teksteve klasike kineze, të cilat u zhvilluan gjatë periudhës perëndimore Zhou. Ky sistem edukimi u zhvillua më tej nga shteti i hershëm kinez, i cili varej nga zyrtarë të arsimuar dhe të arsimuar për funksionimin e perandorisë dhe një sistem perandorak provimi u krijua në Dinastinë Han (206 p.e.s.-220) për vlerësimin dhe përzgjedhjen e zyrtarëve. Ky sistem i bazuar në merita krijoi shkolla që mësuan klasikët dhe vazhduan të përdoren për 2000 vjet. Ndoshta ndikimi më i rëndësishëm në sistemin arsimor perëndimor ishte Greqia e Lashtë. Mendimtarë të tillë si Sokrati, Aristoteli dhe Platoni së bashku me shumë të tjerë, prezantuan ide të tilla si mendimi racional, kërkimi shkencor, humanizmi dhe natyralizmi. Megjithatë, si pjesa tjetër e botës, edhe institucionet fetare luajtën një faktor të madh. Sistemet moderne të arsimit në Evropë e kanë origjinën nga shkollat e periudhës mesjetare. Shumica e shkollave gjatë kësaj epoke u themeluan mbi parimet fetare me qëllimin e vetëm të trajnimit të klerit. Shumë nga universitetet më të hershme, si Universiteti i Parisit, i themeluar në 1150 kishin një bazë të krishterë. Përveç kësaj, ekzistonin një numër universitetesh laike, si Universiteti i Bolonjës, i themeluar në 1088. " (bazat teorike të mesimdhënis lek.1)

Filozofia e edukimit

"Filozofia e edukimit është studimi i qëllimit, natyrës dhe përmbajtjes ideale të edukimit. Temat e ndërlidhura përfshijnë vetë njohurinë, natyrën e mendjes njohëse dhe subjektin njerëzor, problemet e autoritetit dhe marrëdhëniet midis arsimit dhe shoqërisë. Të paktën që nga koha e John Locke, filozofia e edukimit ka qenë e lidhur me teoritë e psikologjisë së zhvillimit dhe zhvillimit njerëzor. Qëllimet themelore që janë propozuar për arsimin përfshijnë: Ndërmarrja e shoqërisë civile varet nga edukimi i të rinjve për t'u bërë qytetarë të përgjegjshëm, të menduar dhe iniciativë. Kjo është një detyrë e ndërlikuar, sfiduese që kërkon kuptim të thellë të parimeve etike, vlerave morale, teorisë politike, estetikës dhe ekonomisë, për të mos përmendur të kuptuarit se kush janë fëmijët, në vetvete dhe në shoqëri. Përparimi në çdo fushë praktike varet nga të pasurit e kapaciteteve që mund të edukojë shkollimi. Arsimi është kështu një mjet për të nxitur zhvillimin dhe prosperitetin e ardhshëm të individit, shoqërisë, madje edhe njerëzimit. Theksi shpesh vihet në suksesin ekonomik në këtë drejtim. Zhvillimi individual dhe aftësia për të përmbushur qëllimet e veta mund të varen nga një përgatitje adekuate në fëmijëri. Kështu, arsimi mund të përpiqet të japë një themel të fortë për arritjen e përmbushjes personale. Sa më i mirë të jetë themeli që ndërtohet, aq më i suksesshëm do të jetë fëmija. Bazat e thjeshta në arsim mund ta çojnë një fëmijë larg. Një parim qendror i arsimit zakonisht përfshin "dhënien e njohurive". Në një nivel shumë themelor, ky qëllim ka të bëjë përfundimisht me natyrën, origjinën dhe shtrirjen e njohurive. Dega e filozofisë që trajton këto dhe çështje të ngjashme njihet si epistemologji. Kjo fushë studimi shpesh fokusohet në analizimin e natyrës dhe shumëllojshmërisë së njohurive dhe se si ajo lidhet me nocione të ngjashme si e vërteta dhe besimi. Teksa fjala DITURI përdoret shpesh për të përcjellë këtë qëllim të përgjithshëm të edukimit, ai mund të shihet gjithashtu si pjesë e një vazhdimësie të njohurive që variojnë nga të dhëna shumë specifike deri në nivelet më të larta. Parë në këtë këndvështrim, vazhdimësia mund të mendohet se përbëhet nga një hierarki e përgjithshme e niveleve të mbivendosura të njohurive. Nxënësit duhet të jenë në gjendje të lidhin informacion të ri me një pjesë të informacionit të vjetër për të qenë më në gjendje të mësojnë, kuptojnë dhe ruajnë informacionin. Kjo vazhdimësi mund të përfshijë nocione të tilla si të dhëna, informacion, njohuri, mençuri dhe realizim. Edukimi është një proces që fillon që në lindje dhe vazhdon deri në fund të jetës. Faza e hershme e jetës është shumë e rëndësishme pasi kjo periudhë ndikon në procesin e mëposhtëm. Megjithatë, ne nuk jemi në gjendje të kontrollojmë plotësisht fazën e hershme, sepse fëmijët mbeten nën kujdesin e familjeve të tyre derisa të fillojnë të ndjekin shkollën. Edhe nëse fëmijët studiojnë në shkollë, shumë faktorë si miqtë brenda dhe jashtë shkollës ndikojnë në procesin e tyre arsimor. Sistemi arsimor fokusohet tek fëmijët nga parashkollori deri në arsimin pasuniversitar. Përfitimet arsimore kryesisht zhvendosen nga përfitimet publike në ato individuale pasi ata ndjekin një nivel më të lartë të shkollës çdo vit. Prandaj arsimimi është i detyrueshëm në 10 apo 12 vitet e para për fëmijët. Përndryshe, do të ndodhnin probleme sociale më të mëdha dhe më të kushtueshme nëse ne nuk mund t'i edukonte ata të ishin qytetarë të mirë." (bazat teorike te mesimdhënieve lek.1)

Edukimi sot

Epoka të ndryshme prodhojnë gjenerata me mendësi të ndryshme. Nëse dikur edukimi përjetohej si një mision shpirtëror dhe intelektual, sot ai shpesh reduktohet në një mekanizëm burokratik që prodhon diploma. Ky transformim i qëllimit të arsimit reflekton një ndryshim më të thellë: kalimin nga morali i mjeshtrit, që ushqen krijimtarinë dhe përgjegjësinë personale ndaj dijes, në moralin e skllavit, ku individi kërkon miratim të jashtëm dhe sukses formal. Nëse krahasojmë arsimin shqiptar të dikurshëm me atë të sotmin, dallojmë se qëllimi i shumicës së të rinjve nuk është më përvetësimi i dijes si vlerë, por përfitimi i diplomës si status. Demokracia, në trajtën e saj të sipërfaqshme, ka demokratizuar institucionet arsimore, por shpesh në dëm të cilësisë së përmbajtjes. Standardizimi i kurrikulave, i justifikuar në emër të “barazisë”, ka zbehur dimensionin e përvojës individuale dhe krijuese të dijes — thelbi i moralit të mjeshtrit. Kam prirje kundërshtie ndaj këtij demokratizimi uniformues, pasi dijen e konsideroj një imperativ kategorik, jo një e drejtë e barabartë për të gjithë në nivelin e saj më të lartë, por një përgjegjësi individuale për ta tejkaluar vetveten. Ndryshe nga fryma e kulturës gjermane, ku racionaliteti dhe logjika janë virtyte të rrënjësura, mendësia shqiptare mbetet e ndikuar nga një psikologji lindore e nënshtrimit — e afërt me moralin e skllavit që Nietzsche e përkufizonte si moral të vartësisë dhe fajit. Sot llobohet çdo ditë për demokraci dhe liri të individit, por kjo liri shpesh përkethehet në mungesë detyrimi dhe disipline. Studenti modern pretendon për notë të mirë, por jo për përkushtim të vërtetë. Kështu, dijes i hiqet karakteri i saj iniciatik: ajo nuk përjetohej si rrugëtim drejt mjeshtërisë së brendshme, por si objekt tregtar që mund të blihet me minimumin e përpjekjes. Në këtë kuptim, arsimi shqiptar ndodhet në një fazë tranzicioni moral, ku duhet të çlirohet nga logjika e skllavit — nga nënshtrimi ndaj formës dhe autoritetit — dhe të rikthejë moralin e mjeshtrit: atë të njeriut që e sheh dijen si një akt krijimi, jo si një dëshmi posedimi. Tendencë e obskurantizmit ka zënë një përqindje të lartë në mesin e të rinjve, të cilët shpesh i japin përparësi parave dhe punëve të rastit mbi zhvillimin intelektual. Në këtë epokë kapitaliste, slogani i pashpallur “Unë zotëroj para, pra unë kam të drejtë” është bërë aksioma e re morale. Ky është një shenjë e qartë e moralit të skllavit, që i nënshtrohet forcës materiale dhe autoritetit të jashtëm, duke humbur aftësinë për gjykim të lirë e krijues. Kur kapitali udhëheq pa mendim, ai nuk krijon progres, por një shoqëri analfabete, konsumatore dhe të degraduar shpirtërisht. Arsimi është i shenjtë dhe nuk duhet të njolloset nga mediokriteti. Raporti kurrikulë–pedagog–student duhet të jetë një unitet organik, ku secila hallkë e sistemit ushtron përgjegjësi ndaj dijes dhe jo ndaj interesit. Një liri pa rregulla është anarki, dhe kur kjo ndodh në arsim, ajo përkethehet në kaos kulturor dhe moral — në një brez që nuk di pse mëson, pse beson dhe pse krijon. Krahasimi ndërmjet arsimit të dikurshëm dhe atij të sotëm bëhet i domosdoshëm për të rikthyer në ndërgjegje figurën e njeriut të dijes, atij që e shihte arsimin si mision kombëtar dhe jo si instrument përfitimi. Jetojmë në një epokë ku festojmë Alfabetin pa njohur historinë e tij, ku të rinjtë festojnë fetë pa kuptuar domethënien e tyre, thjesht si rit tradicional. Ky është një shembull i humbjes së mendimit

kritik dhe hulumentit personal, i cili është thelbi i moralit të mjeshtrit. Në institucionet arsimore po shfaqet një censurë e padukshme që pengon debatin dhe mendimin e lirë, sidomos në tema me natyrë religjioze apo filozofike. Kështu, universiteti — shtëpia e dijes — rrezikon të shndërrohet në shtëpi dogmash. Nuk është e pranueshme që nga një akademik të dëgjosh shprehje të tilla si “Dua të jeni njerëz të mirë, nëna të mira”, kur auditori është laik dhe kërkon ushqim intelektual, jo moralizim tradicional. Po ashtu, është e papranueshme të thuhet “Gjej një zanat më mirë” nga një pedagog që duhet të kultivojë mendim e jo të shkurajojë pasionin për dijen. Këto raste tregojnë se roli i pedagogut është keqinterpretuar. Ai nuk duhet të jetë predikues i konformizmit, por nxitës i emancipimit mendor. Siç vëren akademiku Artan Fuga, arsimi shqiptar është ende larg standardeve të Perëndimit — jo për mungesë burimesh, por për mungesë vizioni filozofik. Të njëjtin shqetësim e ndan edhe filozofi Përparim Kabo, një emër që fatkeqësisht shumë të rinj nuk e njohin, çka dëshmon shkëputjen e brezave nga tradita e mendimit të thellë shqiptar. Në këtë kuptim, letërsia dhe arsimi shqiptar ndodhen në të njëjtën nyje morale: përballë zgjedhjes nëse do të mbeten të nënshtruar ndaj moralit të skllavit — ku fjala, ideja dhe dija janë mjete për status — apo do të kalojnë në moralin e mjeshtrit, ku dija bëhet rrugëtim i brendshëm, akt i lirisë dhe krijimit. Vetëm në këtë mënyrë mund të lindë një letërsi e ardhshme shqiptare që nuk i bindet formave, por shpirtit të saj krijues.

Arti si çështje hyjnore

Ismail Kadare ka thënë: “Të shkruaje në diktaturë ka qenë e vështirë, thuajse e pamundur. E pamundur të shkruaje siç dëshiroje të shkruaje. Ja përse unë i jam mirënjohës letërsisë: Letërsia më dha mundësinë të kapërceja të pamundurën. Ferri komunist, si çdo ferr tjetër, është mbytës në kuptimin më të keq të fjalës. Por, letërsia arrin ta transformojë atë në një forcë jete, në një forcë mbi të cilën mbështetesh për të mbijetuar, për të mundur me kokën lart çdo gjë.” Ndiej keqardhje për të shumtën herë mundësi të dhënë literaturës shqipe, pasi zhgënjim pas zhgënjimi e mundësi pas mundësie, si një rreth ciklik i pashtershëm, konkluzioni vërtitet rreth së njëjtës gjë. Ndonëse mundohem ta mirëkuptoj e në të njëjtën kohë e përçmoj, regresi i kombit tonë, me keqardhje më duhet ta them, e largon lexuesin nga literatura shqipe. I falemi të parëve tanë sërish e sërish. I rikthehemi figurave të shquara sërish e sërish, me shpresën e vetme të rikthimit nën dritën e diellit, të vetmes, të vërtetës, me qëllimin universal, të civilizimit dhe të konvertimit të shoqërisë sonë në shoqëri perëndimore dhe frytdhënëse. Ndonëse e kuptoj misionin sublim, bie shpesh herë në vorbullën e errët të nihilizmit që të shkakton arsyeja e fillim-përmundur, shtimi i veprave letrare në pothuajse unanime në tematikën e vetme: regresioni. “Shqipëria u krijua nga Zoti, shpëtoi nga rastësia dhe u vra nga politikanët”, tha i madhi Faik Konica. Mos ndoshta kemi nevojë për një katarsis kolektiv? Apo mos ndoshta kemi harruar të argëtojmë shoqërinë nëpërmjet literaturës fantastike-shkencore? Është i çuditshëm fakti se si një individ mund të adhurojë një shkrimtar të atdheut të tij, e më pas teksa ky shkrimtar

përshkruan atdheun, pa dashur, e jo për faj të tij, magjia e tij prishet. Vuajtje-ankesat janë tanimë refren i literaturës sonë. Mesa duket kemi prirje mazokiste! Është e vështirë të lësh atdheun tënd, por akoma më e vështirë ta pranosh atë, ndoshta për faktin e vetëm, disi konspirativ (por edhe faktik), i cili na ka shpëlarë trurin me pallavra të llojit tallava, duke mohuar historinë e te parëve tanë. Ata nuk janë kujtuar kurrë! Sa prej nesh e dinë prejardhjen e alfabetit shqiptar në raport me festuesit e kësaj dite kombëtare? Sa prej nesh e dinë historinë e kulluar, të padeformuar e të pacenuar në raport me sharlatanët që vërtiten në çdo cep të këtij kombi, duke shpërndarë helmin e mediokritetit? Ndonëse plumbi del me plumb, dhe po, edhe ky shkrim ka trajtat e një vuajtje-ankese, fatkeqësisht, me shpresën e vetme për të shërbyer si një reflektim për çdo qytetar, për çdo shqipfolës, për çdo shkrimtar të ri, të cilët kanë potencialin të shkatërrojnë e rindërtojnë një literaturë të re, shpresëdhënëse dhe perëndimore, sepse nëse Petro Nini Luarasi, At Gjergj Fishta, Naim Frashëri, Nënë Tereza e shumë personalitete të tjerë kontribuuan për këtë komb dikur, nuk qenka e mundur sot? E ardhmja është e tashmja, mjafton vetëm të lexohen premisat (!) dhe si e tashme e ardhme është detyrë primordiale e qenies njerëzore krijimi i oazës individuale, së pari, e më pas kjo oazë injektohet në mënyrë natyrale në shoqërinë tonë, duke e bërë mendësinë të shokohet, të ndryshojë formë, harmonizohet dhe unifikohet, duke e bërë humanizmin të triumfojë përballë mediokritetit. Dija është çelësi! E ardhmja qëndron përpara syve tanë, e shëmtuar dhe cinike, por jo absolute për sa kohë shpresa ndriçon sado pak. Nuk është formulë e pa dëgjuar më parë, por është formulë e risjellë sërish e sërish për të reflektuar, së pari për individin, së dyti për shoqërinë e së tashmes dhe të së ardhmes. Ky vend është i bekuar në pasuri natyrore e në figura, të cilat kanë dhënë jetën për këtë vend. Ja vlen sado pak të jemi kontribuues të atdheut tonë! Është kjo shtysë e cila duhet të na udhëheqë për të ruajtur cilësinë e jetesës në këtë vend, nëpërmjet procesit empirik të gjithsecilit prej nesh, por dhe nëpërmjet procesit shpirtëror i cili mban emrin art. Nuk është e nevojshme të risillet definicioni i artit në këtë shkrim, por është e nevojshme të sulmohet çdo grimcë mediokriteti, të cilat duan të njollosin artin. E kur them sulm, i referohem të vërtetës, asaj së cilës shumë i frikësohen dhe e konsiderojnë sulm. Në morinë e shumtë të lavdërimeve fallce e të pashoqe, këta pseudo-intelektualë po injektojnë akoma dhe më shumë mediokritetin në shoqëri. Përparim Kabo në librin e tij Antropologjia e frymës na paraqet tablonë e përçudnimit të historisë nga pushtetarët, por në të njëjtën kohë, na paraqet edhe anën tjetër të medaljes: përqeshjen që historia i bën këtyre njerëzve sapo ata bien nga pushteti. Historia mbetet aty, kujtesa po ashtu. Është gjithçka çështje kohe. Ndonjëherë miklimi artificial i shndërron këta njerëz në mbinjerëz, në kuptimin më të keq të fjalës. Reflektimi për këtë kategori është i pamundur. E gjithë kjo vorbullë miklimi-mungesë reflektimi vjen si pasojë e egos së tepruar, e kjo ego e tepruar vjen si pasojë e mungesës së dijes. Si një dorë e padukshme arti i kulluar të nxjerr nga ajo vorbullë nihilizmi për ta parë këtë vorbull, tani nga lart, me një epërsi. Epërsinë që të jep humanizmi. Arti është hyjnor dhe si i tillë le të kryejë misionin e tij. Le të jetë shëmbëlltyra e Krijuesit, forcës supreme!

Librat motivues dhe lexuesi i ri shqiptar

Sa më pranë lirisë së madhe të të shprehurit e të komunikuarit të jemi, aq më larg thelbit, farës ekzistenciale të të komunikuarit do të jemi. Arti i të komunikuarit është një grimcë hyjnore që e mban të lidhur ngushtë qenien njerëzore me Universin. Pa këtë grimcë hyjnore do të kishim qenë një tjetër kategori e familjes së madhe të kafshëve. Çfarë ndodh nëse ky art përjeton një transformim artificial të qëllimit të tij primordial? Ndodh pikërisht fenomeni më i përhapur i shekullit XXI: Materializimi i komunikimit demagogjik me rrënjë të ngulitura thellë në kotësinë e pragmatizmit duke bërë të mundur që peshorja të anojë nga e majta në të djathtë dhe kurrë më (deri më tani) të mos jetë në ekuilibër. Ky pohim i ri mbi qëllimshmërinë e komunikimit do të merej si i mirëqenë për mbarëvajtjen në harmoni të njerëzimit me ligjet universale vetëm në rastin kur një fenomen i ri (antitezë) nuk do të lulëzonte: Dëshira e zjarrtë e lexuesve të rinj drejt librave motivues.

Një zhaner "i ri" (në emërtim) letrar po zhvendos, njëri pas tjetrit, letërsinë "e vjetër". Pyetja që shtrohet, në të njëjtën kohë dhe epiqendra e këtij punimi është:

Ç'fshihet pas këtij zhaneri të ri që po lulëzon e po sugjestionon këta të rinj në mbarë botën?

Le ta nisim këtë rrugëtim me fazën e parë të kërkimit: Le të evidentojmë të paktën pesë titujt më të famshëm të këtij zhaneri dhe cila filozofi implikohet së tepërmi në këto pesë vepra.

Pesë titujt më të lexuar në mbarë botën janë:

1."Mendo dhe pasurohu" nga Napoleon Hill i cili nuk citon në mënyrë të drejtëpërdrejtë filozofë klasik por vëmë re një përdorim i ideve të ngjashme me stoicizmin dhe idealizmin amerikan. (Hill, 1937)

2."Forca e zakonit" nga Charles Duhigg i cili mbështetet në shkencën e sjelljes dhe psikologji duke u ndërkallur herë pas here me ide të David Hume (rreth zakonit) dhe William James. (Duhigg, 2012)

3."Jeto me qëllim" nga John C. Maxwell i cili ndikohet nga mendimi etik dhe filozofia praktike. Edhe pse nuk citon filozofë klasikë në mënyrë direkte, mund të lidhet me mendimin e Aristotelit mbi qëllimin dhe virtytin. (Maxwell, 2017)

4."Bëhu ai që je i thirrur të jesh" nga Robin Sharma i cili përmend shpesh filozofi lindore si Budizmi dhe Taoizmi si edhe aludon në figura si Sokrati dhe Seneka përmes ideve, jo gjithmonë me citime direkte. (Sharma, 2004)

"Mendja e qetë, zemra e hapur" nga Dalai Lama i cili përdor filozofi budiste por edhe ide nga Kant, Schopenhauer dhe etikë universale të filozofisë perëndimore. (Dalai Lama & Hopkins, 2017)

Nëse ky zhaner i ri letrar (le të përdorim këtë terminologji) po i afron njerëzit, mbi të gjitha të rinjtë, pranë leximit vlen për të shtruar pyetjen, edhe pse retorike, se nga se është e përbërë struktura (apo shtylla kurrizore) e këtij hipnotizuesi magjibërës (zhaneri të ri letrar). Siç e vumë re më sipër pjesa përbërëse e këtyre librave, esenca e tyre, është filozofia si një nevojë e shpirtit. Definimet e filozofisë janë të pafundme. Secili prej nesh mund të krijojë një definim të ri për filozofinë. Definicioni më i përshtatshëm që unë do të përzgjidhja për këtë punim do të ishte:

"Filozofia është si një antidot ndaj hidhërimeve që na kaplojnë në mes të sipërfaqesise shqetësuese me të cilën përballemi para çështjeve të rëndësishme dhe ndaj boshllëkut e ankthit që shkakton mungesa e deshifrimit të çelësave të ekzistencës sonë." CITO

Termi filozofi në ditët e arta të epokës moderne ka një keqinterpretim të definimit primordial i cili tanimë dhe në vazhdim do të serviret si interpretimi apo definicioni absolut. Filozofia apo të filozofuarit serviret nën petkun e eufemizmit si një gjendje deliri e cila e argëton individin i cili filozofon nëpërmjet "lojërave të fjalëve" për t'i bërë bisht destinacionit final, qëllimit, të famshmit Maksimizimit të fitimit. A ju ka ndodhur dhe ju të dëgjoni: Lëri filozofirat?! Ma merr mendja se po!

Dëshira, e kristalizuar në një punim shkencor, për të ndërkallur filozofinë si një nevojë imediate në çdo degë universitare erdhi si pasojë e një degradimi 'të padukshëm' pasojat e së cilit mëse të dukshme.

Nëse njerëzimi do të mendonte se modaliteti si fenomen sociologjik nuk paraprihet nga një shkak, do të jetonte një jetë të gjatë, të përgjumur dhe do të definohej gjallesë e morisë së gjallesave dhe jo njerëzim.

Vjen një moment në të cilin paradokset shkrihen dhe çelin sythe filozofike.

Një ndër to, të cilin të gjithë e kemi vënë re por e kemi lënë të lirë për shkak të jetës sonë të shpejtë e kaotike është rikthimi i një forme moderne të seminarëve me qasje "holistike" (holistikë moderne) nën drejtimin e një mentori, i cili mban titullin Life Coach.

Ky mekanizëm në dukje i ri i rrugëtimit drejt vetërealizimit krijon në psikën e një studiuesi (ndoshta jo të gjithëve) një analogji me atë çka do të quhej interpretimi abstrakt i vlerave morale, e cila nuk është gjë tjetër veçse një interpretim i moralit si perfeksionizëm e cila nuk është gjë tjetër veçse etika e vetërealizimit. Nga vetë fjala vetërealizim, perfeksionizmi apo kodi moral brenda nesh gjendet, kuptohet dhe interpretohet nga vetë ne. "Life Coaches" janë koshientë dhe u bëjnë të ditur klientelës së tyre se ata janë veçse shtysa e jashtme të vetëshpallur primordiale por nuk i bëjnë ata të rëndësishëm në rrugëtimin individual të pjesëmarrësve në seminarët e vetëpërmirësimit. Ata "kryejnë" sacrum officium për të përmbushur misionin e tyre në dimesionin tokësor.

Përtej devijancave profane, ku çdo individ i cili posedon një profil me një sasi ndjekësish vetëshpallet një mentor jete, dëshiroj të ndalem në vatrën thithëse dhe "hipnotizuese" të kësaj forme të re vetëpërsosjeje, nëpërmjet tre pyetjeve:

Përse rilindi nevoja e seminarëve vetëpërsosës kaq vrullshëm duke ulur ndjeshëm kredibilitetin e institucioneve arsimore?

Përse "qytetarët e botës së letrave" po qëndrojnë indiferentë përballë kërkesës kaq të lartë të rinisë për librat motivues duke e prishur balancën e peshores?

Përse termi Life Coach në Shqipëri posedohet në shumicën e rasteve nga individë që notojnë nëpër ujërat e komercialitetit?

Le të jenë këto tre pyetje pararendëse e fazës së shqyrtimit dhe reflektimit ashtu siç dituria na e dikton.

Rikthimi i të rinjve drejt librit kaq vrullshëm e ethshëm, këtë herë drejt librave motivues, vlen të merret në konsideratë për tu trajtuar, mbase për të ndryshuar kahun e letërsisë shqiptare, arsimet e shumë institucioneve të tjera. Karakteri kolerik (i prirur për tu zemëruar shpejt) i një pjese të madhe të shkrimeve, pasojat e së cilës kanë ngjizur një letërsi dhe një mentalitet i cili frymon nga barku i ankesës (për të cilën shpresojmë që të jetë një foshnjë e cila nuk do të jetojë gjatë) nuk mund të ndryshojë rrjedhën e letërsisë drejt harmonizimit social-kulturor. Zemërimi për hir të ndryshimit është ndër fazat e para të vetëpërmirësimit. Secili nga ne ka të dokumentuar një shkrim me karakter kolerik! Tejkalimi i kësaj faze në letërsinë shqiptare nuk mund të sjellë asgjë tjerër veçse pasojave pozitive. Zëvendësimi i letërsisë "së zemërimit" me letërsinë natyrale (e cila rrjedh nga fjala natyrë) ku notat dominuese të saj janë heshtja nga ku burojnë idetë, dashuria nga ku buron harmonia njerëzore dhe qëndrueshmëria (koherenca dhe kohezioni) nga ku burojnë ligjet e natyrës (ose ligji apo rregulli nga ku buron ekzistenca) do të ishte një hap drejt stabilitetit letrar dhe kulturor.

Le të jetë ky punim sado pak nxitës për rimëkëmbjen e të ardhmes së kulturës shqiptare dhe tjetërsimin (ose rikthimin) e kësaj shoqërie, në atë të dikurshmen, siç mua më pëlqen ta quaj, në shoqërinë naimiane.

Pyetjet kërkimore / metodat shkencore të aplikuara

Ky punim trajton tre pyetje kërkimore:

Në çfarë mase letërsia bashkëkohore shqiptare pasqyron kalimin nga një moral dogmatik (i "skllavit") drejt një morali afirmues dhe individualist (i "mjeshtrit")?

A mund të konsiderohet rritja e interesit për librat motivues si një formë e re e rezistencës ndaj moralit tradicional?

A përfaqësojnë shkrimtarët modernë shqiptarë një qasje më stoike, ekzistencialiste apo spirituale në letërsi, krahasuar me shkrimtarët e periudhës komuniste?

Metodologjia cilësore-krahasimore: Metoda krahasimore e përdorur në këtë kërkim shkencor është krahasimi empirik nëpërmjet dy anketave të realizuara: Anketë drejtuar 15 mësuesve/pedagogëve dhe shkrimtarëve si përfaqësues të një gjenerate e cila e ka jetuar sistemin komunist dhe anketë drejtuar 50 të rinjve si përfaqësues të një gjenerate e cila sintetizon dijen dhe lirinë e zgjedhjes.

Cilën lloj letërsie preferojnë më shumë të rinjtë sot?

Këto rezultate tregojnë se të rinjtë sot nuk e kërkojnë më letërsinë për qëllime estetike, morale apo shprehëse, por për funksion praktik dhe përfitim personal. Dominimi i librave motivues/vetëzhvillues tregon një zhvendosje nga morali i “skllavit” drejt një morali të “mjeshtrit” — pra, nga bindja dhe nënshtrimi ndaj vlerave të përcaktuara nga tradita (si në letërsinë klasike), drejt vetëformimit, afirmimit individual dhe kontrollit mbi fatin personal. Nga ana tjetër, përbindja e konsiderueshme që preferon letërsinë moderne/bashkëkohore tregon se ende ekziston një kërkim për autenticitet dhe reflektim social, por përmes një gjuhe më të lirë dhe eksperimentale sesa ajo klasike. Mungesa totale e interesit për letërsinë klasike sinjalizon rënien e vlerave të moralit tradicional, ku leximi shërbente si formë edukimi moral e shpirtëror. Rezultatet e sondazhit pasqyrojnë një transformim kulturor të brezit të ri, ku letërsia nuk është më mjet për “mësim” apo “moralizim”, por për autonominë e individit. Kjo mbështet tezën e studimit se letërsia shqipe po lëviz drejt një morali të mjeshtrit, duke u fokusuar në vetëpërmirësim, zhvillim personal dhe afirmim të vlerave individuale.

Edhe pse shumica e të anketuarve pranojnë se ka një rritje të moderuar në leximin e librave motivues, vetëm një pakicë e vogël e sheh këtë si rritje të ndjeshme. Kjo tregon se interesi për literaturën motivuese është real, por jo domethënës në masë absolute — pra, trendi ekziston, por nuk është ende dominues. Në kuptimin filozofik të studimit, ky rezultat mund të interpretohet si fazë kalimtare nga morali i “skllavit” (pasiv, imitues) drejt moralit të “mjeshtrit” (aktiv, krijues). Të rinjtë po e kërkojnë vetëpërmirësimin, por shpesh në mënyrë të ndërmjetme — “deri diku” — që tregon një ndarje të brendshme midis dëshirës për emancipim dhe mungesës së plotë të vetëbesimit kulturor. Ky trend sinjalizon se lexuesi i ri po kërkon tek libri jo më modelin moral apo estetik të autorit klasik, por udhëzime praktike për përballimin e realitetit. Letërsia shqipe, për të qenë aktuale, duhet të zhvendosë narrativën nga viktimizimi dhe morali i vuajtjes drejt vetëpërmirësimit, pavarësisht dhe krijimit të kuptimit personal.

Dominimi i alternativës “fokusimi te vetja dhe suksesi personal” tregon një kalim të qartë nga morali i nënshtrimit (i “skllavit”) drejt moralit afirmues e krijues të “mjeshtrit”, sipas konceptit nietzschean. Të rinjtë nuk e lexojnë më librin si formë përvetësimi të një morali të gatshëm, por si mjet për vetëafirmim dhe ndërtim të identitetit personal.

Ndërkohë, përqindja e ndikimit të rrjeteve sociale sugjeron që ky orientim individualist ushqehet edhe nga kultura digjitale, e cila e promovon vetërealizimin si vlerë supreme. Kjo forcon ideologjinë e “njeriut si projekt”, tipike për moralin e mjeshtrit — ku individi është krijues i vetvetes. Letërsia motivuese shihet nga të rinjtë si instrument për fuqizim personal dhe rritje të vetëdijes, jo si mjet moralizimi. Ky është tregues i një etape të re në raportin midis lexuesit shqiptar dhe tekstit letrar: nga morali i vartësisë dhe imitimit drejt moralit të krijimit dhe zotërimit të vetvetes.

"Njih vetveten', kjo është e tërë shkenca. - Nuk është se njeriu, kur të ketë njohur të gjitha gjërat, atëherë mund të njohë vetveten. Sepse gjërat nuk janë veçse kufijtë e njeriut." (Nietzsche 2004)

“Kur imagjinoj pamjen e një lexuesi të përkryer më del gjithnjë një model guximi e kureshtjeje dhe, përveç kësaj, edhe një njeri i shkathët, mendjehollë, i kujdesshëm, një aventurier e zbulues i lindur” (Nietzsche, 2005)

Rekomandime/Përfundime

Në përfundim, kërkimi evidenton se letërsia shqipe ndodhet në një pikë kthese historike dhe shpirtërore. Nga një letërsi që shpesh ka reflektuar moralin e skllavit — pra, nënshtrimin dhe frikën— ajo duhet të orientohet drejt moralit të mjeshtrit, ku krijimtaria bëhet akt i vetëdijes, lirisë dhe përgjegjësisë.

Siç thekson Erich Fromm (1951), edukimi i vërtetë nuk është përshtatje me realitetin ekzistues, por proces çlirimi nga automatizmi dhe nga strukturat e frikës. Ai shkruan se “arti dhe edukimi janë mënyra për të mësuar të dëgjosh gjuhën e harruar të shpirtit” (Fromm, 1951). Kjo nënkupton se letërsia, për të qenë e ardhshme dhe emancipuar, duhet të rimarrë këtë funksion themelor — të risjellë në qendër njeriun si qenie krijuese dhe ndjesore. Në të njëjtën linjë, Hermann Hesse (1943) në Loja e rruazave prej qelqi sheh artin dhe dijen si një proces të përhershëm përkushtimi ndaj harmonisë shpirtërore. Ai shprehet se “çdo mjeshteri e vërtetë është një mënyrë për t’u bërë një me universin” (Hesse, 1943), duke sugjeruar se mjeshtria nuk është vetëm zotërim teknik, por një formë e lartë etike dhe estetike e qenies. Kështu, letërsia shqiptare e së ardhmes duhet të synojë këtë dimension — një letërsi që nuk imiton, por formon; që nuk përshtatet, por krijon. Në këtë kuptim, edukimi përmes artit bëhet themeli i transformimit moral dhe estetik. Vetëm një kulturë që kultivon mendimin e pavarur, ndjeshmërinë dhe aftësinë për vetëreflektim mund të lindë

shkrimtarë dhe lexues “mjeshtërorë”. Siç do të thoshte Fromm, njeriu që krijon është ai që “e sheh botën jo si një objekt për t’u zotëruar, por si një proces për t’u kuptuar dhe dashur” (Fromm, 1951).

Riformulimi i qasjes arsimore ndaj letërsisë në shkolla dhe universitete, duke kaluar nga analiza dogmatike të interpretimit krijues dhe kritik. Edukimi letrar duhet të nxisë përvojën estetike dhe etike si një formë ndërtimi të vetëdijes.

"Vlerësimi tepër i ulët i arsimit të gjimnazit. - Rrallë kërkohet vlera e gjimnazit në gjërat që përvetësohen realisht aty dhe nga fakti se, në gjimnaz, ato merren pa mundur të humbasin më, por kërkohet në gjërat që mësohen aty, të cilat nxënësi i përvetëson pa dëshirë për t'i shkundur nga vetja sa më shpejt që të mundet. Leximi i klasikëve - çdo person i arsimuar e pranon këtë - në mënyrën në të cilën kryhet ngado, është një procedurë e përbindshme: para të rinjve, që nuk janë pjekur ende nga asnjë pikëpamje për këtë lexim, dalin mësues që me çdo fjalë, madje shpesh edhe me pamjen e tyre, hedhin një shtresë mielli mbi një autor të mirë. Por vlera e gjimnazit që zakonisht nënvlerësohet qëndron te kjo, që këta mësues flasin gjuhën abstrakte të kulturës më të lartë, të ngadalteë dhe të veshtirë për t'u kuptuar, ashtu si është ajo, por që është një gjimnastikë e lartë për mendjen; që në gjuhën e tyre shfaqen vazhdimisht ide, shprehje artistike, metoda, aludime, të cilat të rinjtë nuk i degjojnë pothuajse kurrë në bisedat e zhvilluara në familje apo në rrugë. Edhe pse nxënësit vetëm dëgjojnë, intelekti i tyre formohet herët, në menyrë të pavullnetshme, përmes një menyre të vëzhgimit shkencor. Nuk është e mundur të dalësh nga kjo disiplinë krejtësisht i paprekur nga abstraksioni, si bij të paster të natyrës." (Nietzsche, 1878)

Përkrahja e autorëve të rinj që eksplorojnë tema të lirisë, vetëdijes, dhe transcendencës, duke ndihmuar që letërsia shqiptare të rifitojë dimensionin e saj të vërtetë humanist.

"Herë dukej se djali dëshmonte nderim e bindje ndaj moshës, autoritetit e dinjitetit, herë dukej sheshit se ai mishërim rinie, fillese e gjallërie, që ecte me hap të lehtë përpara tij, e detyronte plakun t'i shkonte pas plot bindje e admirim. Dhe, ndersa po rrinte e veshtronte atë rrotullame ëndrrash, të pakuptimshme e kuptimplotë, ënderruesi kishte ndjesinë sikur njëjtësohej herë me plakun e herë me djalin, sikur ishte herë adhures e herë i adhuruar, herë udhërrëfyes e herë pasues i bindur, ndërsa gjatë këtyre këmbimeve fluturake erdhi një çast kur ai ishte edhe njëri edhe tjetri, në të njëjtën kohë Mjeshtri dhe shkollari i vogël, madje më fort qëndronte sipër të dyve, qe nismëtari, krijuesi, timonieri e spektatori i asaj rrotullameje, i asaj gare të kotë vrapimi qarkor midis pleqërisë e rinisë. Dhe nga ky proces lindi një nocion i ri, më fort simbol sesa fantazi, më fort konkluzion sesa shembëlltërë, domethënë nocioni ose me fort konkluzioni se ajo rrotullame e pakuptimshme e kuptimplotë e Mjeshtrit dhe e nxënësit, ajo dëshirë e urtësisë për të fituar rininë, ajo dëshirë

e rinisë për të fituar urtësinë, ajo lojë e pafund e flatërore që përgjithësisht loja e jetës, që rrjedh e pasosur, e ndarë në pleqëri e rini, në ditë e natë, në Jang e Jin." (Hesse,1943)

Nëse arsimi dhe kultura shqiptare do të arrijë të çkodojë këtë alegori të Hermann Hesse-s, do të arrijë të krijojë një shoqëri më të mençur e më në harmoni me rendin hyjnor, duke ndjekur parimin e Nietzsche-s se "bashkëkrijues kërkon krijuesi, nga ata që shkruajnë vlera të reja në tabela të reja" (Nietzsche, 2022).

Referencat

Dalai Lama, & Hopkins, J. (2017). *The heart of meditation: Discovering innermost awareness*. Shambhala.

Duhigg, C. (2012). *The power of habit: Why we do what we do in life and business*. Cornerstone.

Fromm, E. (2009). *Gjuha e harruar* (F. Dibra, Trans.). Fan Noli. (Original work published 1951)

Hesse, H. (2010). *Loja e rruazave prej qelqi* (A. Ristani, Trans.). Elena Gjika. (Original work published 1943)

Hill, N. (2020). *Mendo dhe pasurohu* (A. Shala, Trans.). Koliqi. (Original work published 1937)

Kabo, P. (2014). *Antropologjia e shpirtit*. Onufri.

Kadare, I. (2012). *Mosmarrëveshja*. Onufri.

Marko, P. (2001). *Çuka e shtegtarit*. Omsca-1.

Maxwell, J. C. (2017). *The power of significance: How purpose changes your life*. Center Street.

Nietzsche, F. (2004). *Agu i mëngjesit* (T. Hatia, Trans.). Uegen. (Original work published 1881)

Nietzsche, F. (2005). *Ecco homo* (T. Hatia, Trans.). Uegen. (Original work published 1889)

Nietzsche, F. (2012). *Njerëzor, tepër njerëzor* (T. Hatia, Trans.). Uegen. (Original work published 1878)

Nietzsche, F. (2022). *Kështu foli Zarathustra* (T. Hatia, Trans.). Uegen. (Original work published 1883)

Orwell, G. (2023). (1984) (G. Erebara, Trans.). Shtëpia e Librit. (Original work published 1949)

Sharma, R. (2004). *Discover your destiny with the monk who sold his Ferrari*. Hay House.

IMAGOLOGJIA SI QASJE TEORIKE- KONCEPTET BAZË, RËNDËSIA DHE ZBATIMI I SAJ NË LETËRSINË ARBËRESHE

Kosovare Krasniqi

Instituti Albanologjik i Prishtinës

Abstrakt

Imagologjia është një disiplinë brenda studimeve letrare dhe kulturore që merret me analizën e imazheve kulturore dhe stereotipeve të kombësive siç shfaqen në letërsi, media, dhe diskurs publik. Fillimisht u zhvillua si pjesë e letërsisë krahasimtare në shekullin XX. Rëndësia e imagologjisë në studimet letrare qëndron në aftësinë e saj për të treguar sesi letërsia nuk është vetëm një produkt estetik, por edhe një pasqyrë e marrëdhënieve kulturore dhe historike ndërmjet popujve.

Letërsia shqipe nuk është e njohur shumë me nocionin e Imagologjisë si disiplinë e letërsisë krahasuese, kështu që imagologjia si disiplinë mbetet ende një zonë e papunuar brenda kornizës së letërsisë shqipe dhe çështja për studimin e saj mbetet e hapur. Punimi në fjale, synon të prezantojë konceptet bazë të imagologjisë, historikun e zhvillimit të saj, duke u fokusuar gjithashtu në zbatimin e saj në letërsinë arbëreshe.

Disiplina e quajtur imagologji, në këtë rast do të ndeshet me gjykimin e poetëve të një kombi. Këtu problematizohet kufiri në mes atij që quhet "tjetri". Ndarja në "Ne" dhe "Ata" është ndarje gjeografike por jo edhe shpirtërore.

Poezia e arbëreshëve u krijua përgjithësisht jashtë kufijve kombëtarë dhe duke qenë se disiplina e imagologjisë bazohet në gjykimin e një imazhi tjetër nga ana tjetër e kufirit, dhe pasqyra e pikëpamjeve arbëreshe, në shumë raste, ka në qendër Kosovën, e cila përfaqëson një nga elementët themelorë të kujtesës historike dhe të identitetit kolektiv shqiptar.

Sot disiplina e Imagologjisë, mbase mund të pasurohet dhe të ketë shtrirje më të gjerë, duke përfshirë këtu edhe letërsinë shqiptare Padyshim që letërsia arbëreshe vazhdon të jetë e pranishme në letërsinë shqiptare, vazhdon të hedh shkëlqimin e vet me poezi dhe me të tjerë shkrimtarë të rinjë, duke luajtur kështu një rol të rëndësishëm jo vetëm në diversitetin kulturor shqiptar, por edhe atë italian.

Fjalë kyç; *imagologjia, letërsia arbëreshe, poetët arbëresh, studime letrare, auto-imazhi, hetero-imazhi, stereotipet kulturore, identiteti kombëtar, marrëdhëniet kulturore, kujtesa historike*

Hyrje

Marrëdhëniet ndërmjet kulturave kanë qenë gjithmonë të shoqëruara me shkëmbime e ndikime të ndërsjella, ndonëse këto marrëdhënie nuk janë zhvilluar gjithmonë në mënyrë lineare apo vetëm pozitive por edhe me tensione e steriotipe të ndryshme. Kontakti me të huajin, qoftë përmes udhëtimeve, migrimëve apo edhe marrëdhënieve politike e

ekonomike, ka sjellë gjithmonë shkëmbime kulturore që janë pasqyruar në diskurse të ndryshme shoqërore. Letërsia, i ka fiksuar këto dinamika dhe si një hapësirë e privilegjuar e krijimit kulturor, ka ofruar skenën ku janë projektuar dhe përpunuar këto imazhe nëpërmjet figurës së tjetrit.

Imagologjia është një disiplinë brenda studimeve letrare dhe kulturore që merret me analizën e imazheve kulturore dhe stereotipeve të kombësive siç shfaqen në letërsi, media, dhe diskurs publik. Imagologjia merret me mënyrën se si kombet dhe kulturat paraqiten në letërsi përmes figurave të ndërtuara letrarisht, duke analizuar marrëdhënien mes auto-imazhit (perceptimi i një kombi për veten) dhe hetero-imazhit (përfytyrimi i tjetrit).

Diskursi teorik mbi imagologjinë dhe rëndësia e saj

Imagologjia fillimisht është zhvilluar në vitet e '50-ta, ku historia e kësaj disipline fillon brenda letërsisë krahasuese, ndërsa hapësira e zhvillimit të saj përfshinte, Francën, Hollandën, Belgjikën dhe Gjermaninë. Si disiplinë e shekullit XX dhe pjesë e letërsisë krahasuese, imagologjia u institucionalizua kryesisht përmes studimeve të Hugo Dyserinck në Gjermani dhe Daniel-Henri Pageaux në Francë, kur përmes qasjes së tyre teorike, kjo fushë u konsolidua si segment thelbësor i komparatistikës dhe nisi të evoluojë në një disiplinë me shtrirje ndërkombëtare. Termi imagologji (ang. Imagology), ose siç përdoret ndonjëherë edhe në gjuhën shqipe “imazhologji”, e ka prejardhjen nga fjala latine imago, që nënkupton ‘imazh’, ‘përfytyrim’ ose ‘mendim’, e kombinuar me fjalën greke logos, që do të thotë ‘fjalë’, ‘arsye’ apo ‘diskurs’.

Punimet themelore të teoricienëve francezë dhe gjermanë, që synuan të artikulonin imagologjinë si një disiplinë moderne, ndikuan deri-diku edhe në disa vende evropiane, megjithatë pa arritur një shtrirje të thelluar. Në kontekstin bashkëkohor, imagologjia mbetet një fushë me potencial të madh zhvillimi, duke përfshirë edhe studimet mbi letërsinë shqiptare, e cila deri tani është trajtuar në mënyrë të fragmentuar dhe jo të mjaftueshme shkencërisht, por që pritet të zgjerohet me kontributet e punimeve të ardhshme.

Meqenëse imagologjia karakterizohet nga një objekt studimi i qartë, që përfshin analizën e mënyrave se si konceptohen dhe përshkruhen popujt e tjerë në sfera të ndryshme kulturore dhe diskursive, pos letërsisë, specializimi i kërkimeve imagologjike në gjysmën e shekullit XX zgjeroi shtrirjen e saj dhe mund të konsiderohet si një disiplinë e cila ka futur në rrjetën e saj edhe shkenca tjera, si: antropologji, gjuhësi, etnologji, histori, sociologji, gazetari, politikë, psikologji, pikturë, film, etj.

Në këtë kontekst, kur flasim për imagologjinë letrare si fushë kërkimore, duhet theksuar se ajo nuk kufizohet vetëm te tekstet letrare si romanet, novelat dhe tregimet, por shtrihet edhe në forma të tjera diskursive, si udhëpërshkrimet, ditarët dhe kujtimet, ku imazhet e konstruksionit të tjetrit përbëjnë komponentë thelbësorë të analizës.

Rëndësia e imagologjisë në studimet letrare qëndron në aftësinë e saj për të treguar se si letërsia nuk është vetëm një produkt estetik, por edhe një pasqyrë e marrëdhënieve kulturore dhe historike ndërmjet popujve. Si qasje teorike që na lejon të analizojmë migracionin, diasporën dhe proceset e hibridizimit kulturor.

Ky studim synon të nënvizojë rëndësinë e imagologjisë, duke e veçuar kontributin e saj në letërsinë shqipe, e cila tashmë është bërë një prej drejtimeve qendrore të studimeve krahasuese bashkëkohore.

Qasjet teorike të studiuesve, origjina dhe zhvillimi i imagologjisë

Letërsia, si një nga format më të hershme të shprehjes njerëzore, ka një histori të gjatë që shtrihet që nga antikiteti, periudhë kjo, në të cilën lindën imazhet e para letrare. Imazheve letrare, krahasuesit francezë Marius-Francois Guyard dhe Jean-Marie Carré fushës së tyre të hulumtimit i dhanë një profil tjetër, atë të imagologjisë. Imagologjia si disiplinë moderne aktualisht është një nga fushat më të njohura të kërkimit në studimet krahasuese bashkëkohore, andaj, imagologë, studiues, kritikë e teoricienë ballkanas e botëror për të vendosur nën kornizën e duhur disiplinën që studion imazhe të kombeve dhe të popujve të ndryshëm, kanë formuluar qëndrime të qarta dhe shumë informuese për objektin e imagologjisë.

Për të ofruar një pasqyrë më të qartë mbi gjerësinë e disiplinës së imagologjisë dhe mënyrën se si ajo perceptohet nga studiuesit shkencorë, më poshtë do të prezantojmë disa nga idetë, mendimet dhe përkufizimet e hulumtuesve kryesorë në këtë fushë.

Të lexosh Tjetrin

Qasjes hulumtuese në zgjerimin e rrjetës së disiplinës së imagologjisë i dhanë jetë shumë studiues, duke krijuar mundësinë e zhvillimit të saj mbi një objekt të qartë studimi dhe një metodë të strukturuar shkencërisht. Duke u orientuar në mendimet, idetë dhe përkufizimet e studiuesve për disiplinën e re si një studim kritik të imazheve, synojmë të prezantojmë studiues që kanë formuluar qëndrime të qarta dhe shumë informuese për objektin e imagologjisë. Pra, idetë dhe konceptet kryesore që kanë studiuar për origjinën e imagologjisë.

Idetë për disiplinën e re si një studim kritik i imazheve janë përkrahur fillimisht nga teoricienë kryesor të cilët së bashku me themeluesit e viteve 1950, Francezin Marius-François Guyard dhe Jean-Marie Carré) ishin Daniel-Henri Pageaux dhe Jean-Marc Moura, dhe teoricienë gjermanë nga e ashtuquajtura Shkolla Aachen, e themeluar në 1967.

Carré me botimin e studimit të tij “Shkrimtarët francezë dhe mirazhi gjerman 1800-1940” (1947) hedh themelet për një fillim të ri në studimet e imazhit brenda literaturës krahasuese. Ndonëse me rrjedhjen e viteve, ka botuar edhe artikuj tjerë të cilët kishin elementet e para

të analizës imagologjike. Siç vuri në dukje studiuesi, Carré, që nga viti 1928, jeta e kombeve është objekti i vërtetë i studimit. Studiuesi frëng e përshkruan me mprehtësi të madhe dhe shumë të qartë nevojën për të studiuar imazhet që bënë një vend përmes letërsisë.

Sipas, Hugo Dyserinck, roli i veçantë i të cilit është të hapë perspektiva tjera të gjera në fushën e imagologjisë, dhe i cili argumentoi se, imazhet dhe stereotipet kombëtare nuk duhet të jenë aspak të jashtme nga pëlhura e brendshme e tekstit, por përkundrazi të përshkojnë substancën e tij. (Dyserinck ;1966, 1982).

Në qasjen aktuale është me interes të përmendet shkencëtarja bullgare Maria Todorova dhe libri i saj “Ballkani imagjinar”, ku në lidhje me temën e Imagologjisë si disiplinë shkencore flet përgjithësisht: “Sot kemi një gjini të tërë që merret me problemin “tjetërsisë”. Kjo gjini shtrihet në disiplina të ndryshme, që nga antropologjia, letërsia e filozofia, deri te sociologjia e deri te historia në përgjithësi”, duke shtuar më tej se, është “Një disiplinë krejt e re është shfaqur – Imagologjia- e cila merret me përfytyrimet letrare rreth tjetrit”. (Todorova, 2013:21). Ballkani është konceptuar historikisht si ‘Tjetri’ i Europës, dhe kjo tashmë përbën një konstatim të mirëvërtetuar. Perceptimet ndaj këtij rajoni janë të shumëllojshme dhe shpesh kontradiktore; ndërkaq, siç vëren studiuesja Todorova, banorët e Ballkanit janë përshkruar si individë që nuk u kushtojnë rëndësi rregullave të sjelljes të cilat bota e qytetëruar i ka institucionalizuar si norma të mirënjohura. Duke marrë për pikënisje edhe kontributet e studiuesve tjerw, cekim edhe studiuesen Elizaveta Luvu, teksa shton për Ballkanin, shton; “Ballkanizmi është një temë e preferuar për kërkime imagologjike, sepse përfaqëson njehapsirë heterogjene kulturore në periferi të europës”.(Lovu, 2020:97).

Duke u mbështetur në literaturën bashkëkohore studimet shkencore për të eksploruar thelbin e imagologjisë si drejtim modern, u prezantuan edhe nga teoricienë tjerë. Studiuesi kroat, Davor Dukiç ka vendosur t'i kushtojë vëmendje të veçantë kësaj disipline ngase sipas tij, Imagologjia mbeti e lënë pas dore dhe arrin që të na sjell punime studimore në të cilat paraqet një pasqyrë koncize dhe shumë informuese të zhvillimit të imagologjisë në Evropë dhe pjesën tjetër të botës. Në këtë kontekst, Dukiç shton se, “Hapi i parë në çdo analizë imagologjike është hartëzimi i hapësirave gjeokulturore. Në fillim ekziston caktimi i kufijve të vetvetes nga hapësira të panjohura, pra caktimi i kufijve të vetë prezantimit (autoimazhi) nga koncepti i huaj (heteroimazh)”. (Dukić, 2014:166). Duke qenë se imagologjia, si fushë studimore, merret me mekanizmat e përfytyrimit të ‘tjetrit’ dhe ndërthur në mënyrë ndërdisiplinore qasje nga shkencat shoqërore dhe studimet kulturore, studiuesi kroat Vladimir Biti, imagologjine vë në kornizën e psikologjisë për tjetritin, : “Tjetri është gjithmonë një projeksion i Vetes, ndërsa në psikanalizë, Unë jam gjithmonë një projeksion i Tjetrit”. (Biti,1997:74).

Duke pasur parasysh se në këtë pjesë të punimit qëllimi kryesor është paraqitja e përkufizimeve të studiuësve, në vijim të studimit përqendrohemi te studiuësja Elizaveta Luvo: “Si disiplinë letrare, imagologjia studion tërësinë e imazheve/përfaqësimeve imagjinare dhe simbolike/stereotipeve dhe klisheve apo etnotipave që një popull bën për një popull tjetër/një vend të huaj/kulturë si dhe për popullin e tij. Objekti i studimit të imagologjisë është imagotipi, pra imazhi-tipi i tjetrit, i të huajit”.(Luvo, 2020;13). Nëse i referohemi kontributit specifik që sjell studiuësja, vërejmë se vepra e saj plotësohet nga përpjekja për të skicuar një segment të zhvillimit të imagologjisë si disiplinë ende në konsolidim, duke e vendosur atë brenda trendeve bashkëkohore teorike. Kjo bëhet veçanërisht domethënëse po të kemi parasysh se imagologjia, si fushë studimore, vazhdon ende të përballet me kundërshtime dhe skepticizëm në mjedisin akademik.

Nëse do zgjeronim kornizën e citimeve do përqendroheshin edhe tek studiuësi Joep Leerssen, i cili shton se, imagologjia po shfaqet si një fushë kyçe e udhëheqëse në drejtimin e studimeve bashkëkohore. Kulturat janë në vazhdimësi të ndryshueshme dhe, për rrjedhojë, edhe vlerësimi i studimeve të hershme transformohet në raport me pritshmëritë dhe nevojat e lexuesit të sotëm, Kulturat ndryshojnë, e gjithashtu edhe vlera e studimeve të vjetra për lexuesit e ditëve të sotme ndryshon.(Leerssen, 2007:7). Duke vazhduar më tej se, “studime të tilla shpesh shërbejnë për të demonstruar ndryshueshmërinë ekstreme të stereotipeve kombëtare”. (Leerssen,2007:7) Lersen thekson se kërkimi imagologjik duhet të strukturohet përmes një aparati metodologjik trefazor, "krijojë një procedurë të trefishtë, e cila mund të përkufizohet si ndërtekstuale, kontekstuale dhe tekstuale". (Leerssen,2016;20)

Nëse letërsia do të mbetet e izoluar brenda kufijve të një tradite të vetme kombëtare, komunikimi i saj do të humbiste dimensionin e gjallë dhe dialogjik. Duke qenë një fushë esencialisht ndërkulturore, letërsia kërkon ndërveprim me korpuse të tjera letrare; këtë parim, siç thekson Chevel, “Termi Imagology (imazhologji) synon të rigrupojë një pjesë të rëndësishme të studimeve krahasuese, të cilat u kushtohen imazheve kulturore të së huajës”.(Chevel, 2016:36)

Zhvillimi teorik dhe pesha shkencore e imagologjisë reflektohen në mënyrë të dukshme edhe në kërkimet e studiuëses kroate Katarina Ivon, si në revistën “Narodni kalendario”, një kalendar i rëndësishëm vjetor, ndërkohë që kontributi i saj konkretizohet në studimin e titulluar, “Turqit në vorbullën e lëvizjeve rilindëse në Dalmaci”, punim studimor me stereotipe që lidhen me entitetin turk. Ajo ofron një analizë të thelluar dhe koherente të një perspektive të veçantë mbi imagologjinë; prandaj, duke përmbledhur interpretimin e nocionit të imagologjisë sipas studiuëses Ivon, mund të pohojmë se, “Imagologjia bazohet në tematizimin e konstruksioneve të ‘karakterit kombëtar’ dhe ‘tjetërsimit’ në praktikën letrare, d.m.th merret me imazhe dhe nocione të një vendi dhe kulturës së tij në një mjedis tjetër”.(Ivon,2011:128), pra, shtojmë që, si disiplinë, imagologjia e themelon paradigmen e vet mbi shqyrtimin e përfytyrimeve të ‘karakterit kombëtar’ dhe mekanizmave të

tjetërsimit në letërsi, duke analizuar konstruktë imagjinare që i atribuohen një vendi dhe kulturës së tij në kontekste të tjera kulturore e letrare.

Qasjet imagologjike në studimin e poezisë arbëreshe

Trojet shqiptare gjatë shekujve kanë marrë goditje të shumta nga pushtues të ndryshëm. Porse prapë mbijetuan. Diskursi i ‘tjetrit’ në letërsinë arbëreshe merr formë veçanërisht kur kombi shqiptar gjendet brenda kornizave të reja territoriale, një realitet i shoqëruar nga eksodet e mëdha dhe lëvizjet e shpërnguljeve që kanë shënuar historinë e tij. Në këtë kontekst, letërsia arbëreshe ofron një fushë të pasur për studim, pasi ajo përfaqëson një traditë letrare të ndërtuar mbi ruajtjen e kujtesës historike, të gjuhës dhe të identitetit kombëtar, duke qenë njëkohësisht në ndërveprim me kulturat përreth. Përmes analizës imagologjike, do të shqyrtohet se si autorët arbëreshë kanë ndërtuar figurën e vetes si shqiptarë në mërgim, por edhe si kanë përshkruar figurën e tjetrit, duke reflektuar tensionin mes integritetit dhe ruajtjes së veçantësisë kulturore. Gjatë pushtimeve osmane shumë arbëror kërkonin strehimin në Itali dhe duhej të përshtateshin edhe me rrethanat e tyre të reja. Që ta ruanin gjuhën e tyre arbërore, ishte përpjekja përtej fuqisë së tyre. Ndërkohë që, ata nxirrnin frymëzimin e tyre nga këngët e tyre të vjetra dhe të ruajtura.

Çdo poet arbëresh në poezinë e tij, atdheut i këndon me shumë dashuri, dhembje e mall. Ndarja në "Ne" dhe "Ata" është ndarje gjeografike, por jo edhe shpirtërore.

Poezia e arbëreshëve, e krijuar kryesisht jashtë kufijve kombëtarë, ofron një terren të pasur për studimin imagologjik, duke u fokusuar në mënyrën se si ‘tjetri’ perceptohet dhe interpretohet nga perspektiva jashtë vendit të origjinës. Në këtë kuptim, pasqyra e pikëpamjeve të arbëreshëve, e cila përbën bërthamën e analizës, lidhet ngushtë me Kosovën, e cila shërben si një referencë qendrore për identitetin dhe përfytyrimet e tyre kulturore.

Të lexosh për vetën përmes syve të tjetrit, si temë në botën e poezisë arbëreshe e solli poeti Vorea Ujko në vëllimin titulluar “Kosova” (1973). Pjesa dërmuese e poezive të këtij vëllimi, janë të motivuara nga mekanizmi i kujtesës gjatë vizitës së poetit në Kosovë. Poeti e rikthen në kujtesë vizitën e tij të parë në Kosovë në vitin 1971, vizitë e cila “ia ringjall përfytyrimin e qenies etnike, të prejardhjes e të rrënjëve” (Berisha, 2008:362) dhe nga pësia e kujtimeve të tij për Kosovën, aty ku ai u frymëzua, na sjell Kosovën dhe imazhin e kosovarit.

Megjithëse të larguar që në Mesjetë, arbëreshët e Italisë ruajtën për shekuj me radhë kujtimin e atdheut të tyre, Shqipërisë. Poetët arbëreshë, për t’i shpëtuar ndjenjës së vetmisë që rëndonte mbi shpirtin e tyre, përjetësuan në vargje ndjenjat e thella për atdheun matanë detit. Përjetimi i të qenit ‘të huaj’ i bën ata të ndihen të humbur në hapësirë; megjithatë, në vetminë e tyre, ata krijojnë imagjinativisht atdheun e vet. Në këtë mënyrë, vetmia shndërrohet në një formë lirie të brendshme krijuese. Nga këndvështrimi imagologjik, kjo

krijimtari nuk është thjesht reflektim individual, por edhe një proces i përfaqësimit të identitetit kombëtar në marrëdhënie me mjedisin e huaj. Për arbëreshët, përvoja e vetmisë nuk është thjesht një gjendje izolimi, por shërben si një mekanizëm për liri krijuese, i cili lejon artikulumin e imagjinatës dhe përforcimin e lidhjeve kulturore dhe identitare, duke ndërtuar një diskurs kulturor që evidenton përjetimet e tjetërsisë dhe kujtesën kolektive të komunitetit arbëresh.

Të po këtij segmenti imagologjik janë edhe vëllime tjera të autorëve tjerë si, poeti Zef Skiro Di Maxhio (Giuseppe Schiro Di Maggio) (1944), botuar në vitin 2000, titulluar “Poezi dashurie në kohë vdekjeje” (Poesiad’ amoreil tempo di morte), Karmel Kandreva me poezinë “Në Prizren për qindvjetorin e lidhjes” (Berisha. 2008: 462), Zef Kakoca, “Mirëmëngjesi Kosovë”, Francisk Fuska, “I pari mall” (vëllaut Ibrahim Kodra), “Prishtina”, (Imri Badallaj). Këndvështrimi i autorëve arbëresh zgjerohet edhe më tej, me autorin Zef Del Gaudio (1921) i cili boton vëllimin “Një kurorë vjershash për Kosovën” (Corigliano) në vitin 1980.

Nëse e postulojmë Kosovën në një moment historik si p.sh. viti 1998- 1999 kryesisht në poezi, jepet si temë lufta e fundit në Kosovë. Lufta midis dy vendeve shpesh gjeneron konotacione negative, ndaj shumë poetë e paraqesin ‘tjetrin’ në një kontekst kritik ose disfavorizues. Nga kjo perspektivë, vëllimi i parë që trajton këto çështje edhe nga aspekti imagologjik është ‘Kosova lule’ (1991) i poetit Zef Skiro Di Maxhio (Giuseppe Schiro Di Maggio, 1944). Poezia ‘Kosova lule’ e Skiroit portretizon fatin robërues të Kosovës gjatë shekujve, duke evidentuar përjetimet historike dhe përfaqësimin e identitetit kombëtar në marrëdhënie me ‘tjetrit. Poeti përmes shënjitimit të simboleve, Kërcej të hekurt kryqesh\ o gjysmëhëne, \ shfaqen robëruesit e Kosovës prej një distance të gjatë shekullore: Këto fusha\ Korrën\ dapre të parregullta\ këto fusha\ në kohën e mbjelljes\ hodhën\ farë të metaltë\ dhe filiza të metalta\ dolën. \ Kërcej të hekurt kryqesh\ o gjysmëhëne. (Skiro Di Maxhio: 1991). Në tekst, figura e serbëve ndërtohet përmes stereotipeve me ngjyrim negativ, si rezultat i përvojave historike të konfliktit dhe pushtimit, vazhduar me përpjekjen e autorit për të artikuluar identitetin shqiptar përballë ‘tjetrit’ shtypës. Në vijim, kontribuues është edhe fakti që shkenca e vlerëson poezinë e cila eksploron thelbin e ngjarjeve duke “parë me sytë e një tjetri”, “Drama e Kosovës këndvështrrohet nga poeti si shprehje e dramës së përgjithshme shqiptare, ndaj vargu i tij poetik, mbart tablo e detaje me një sintezë të thellë realiste, me thellësi ndjenjash e bote të pasur poetike”. (Gaçe, 2008: 199)

Diskursi mbi ‘tjetrin’ shfaqet gjithashtu edhe në krijimtarinë e poetit arbëresh Buzëdhelprri, veçanërisht në dy nga poezitë e tij, ku trajtohet raporti identitar dhe perceptimi ndërkulturor, “E Kushtuar njei vashje kosovare”, dhe “Nata e Kosovës” në vëllimin e tij titulluar, “Telet e Zëmres”, botuar në vitin 2013. Në poezinë tjetër “Nata e Kosovës”, autori arriti të depërtojë në tjetërsinë e hapësirës dhe kohës së "atyre", si një hapësirë në të cilën ngjarja në të vërtetë bazohet. Poezia subjektizon dëbimin e kosovareve nga shtëpitë e tyre,

nën zhurmën e artillerisë së rëndë, dhe ngjan me një britmë dramatike, kur, subjekti i drejtohet Kosovës: Ku po shkojnë bijtë e tu, Kosovë? T i zgjuan në natë serbët dinakë \ Me zhurmën e tanksavet\ Me goditjen e pushkavet\ (Buzëdhelprri 2013: 80). Poezia reflekton realitetin historik të viteve 1997–1999, duke pasqyruar ngjarjet dhe duke e vënë atë në qendër të diskursit poetik.

Këndvështrimi i autorëve arbëresh merr një dimension më të gjerë përmes figurës së Zef Del Gaudios, i cili zë një vend të rëndësishëm në kuadrin e studimit imagologjik (1921) i cili boton vëllimin, “Një kurorë vjershash për Kosovën” (Corigliano) në vitin 1980. (Berisha. 2008:401)

Ajo që duhet dhe është e nevojshme të theksohet në këtë rast është edhe përdorimi i gjuhës së tyre, në poezitë e tyre, pasi që, “Poezia do të jetë kryesorja dhe kjo është konstantja më e fuqishme dhe më e qëndrueshme e gjithë letërsisë arbëreshe” (Rrahmani, 2008;79) arti i poezisë së tyre ofrohet fuqishëm me letërsinë shqipe edhe në aspektin gjuhësor, duke iu përshtatur standardit të saj.

Përfundim

Në historinë e të gjithë letërsive, idetë për tjetrin ekzistojnë pothuajse në të gjitha periudhat letrare. Termi “Tjetër” është bërë një nga çështjet kryesore dhe nocion kryesor në studime kulturore, por edhe në ato studime teorike-letrare në fund të shekullit XX dhe në fillim të shekullit XXI. Qasjet imagologjike janë shumë të rëndësishme për letërsinë shqipe, duke u nisur nga ajo që, siç shprehet studiuesi Moll, “Imagologjia është fushë e studimi e letërsisë krahasimtare që merret pikërisht me studimin e imazheve të ‘tjetrit’ apo të ‘të huajit’, nëpërmjet të cilave është e mundur të ngjitemi te strukturat mentale individuale dhe kolektive në mënyrë që të formulohen definicione dhe gjykime pak a shumë konstante mbi atë që është i huaj për një komb, kulturë a grup etnik të caktuar” (Moll, L., 2018: 157). Ky konstatim mbështetet në atë ngase zhvillimi i letërsisë shqipe është ndikuar drejtpërdrejt nga rrethanat politike e shoqërore që ka kaluar populli shqiptar. Edhe shkrimtarët përfaqësues të letërsisë arbëreshe paraqesin qasjen e tyre poetike dhe individuale ndaj Kosovës, pra, në këtë rast, Kosova si tjetri luan një rol të rëndësishëm në poezi.

Letërsia arbëreshe është një thesar i çmuar i kulturës shqiptare. Megjithëse të huajsuar me shekuj nga gjuha e atdheut të tyre, kujtesa e të rrëfyerit të tyre ishte e ruajtur. Në vetminë e tyre ata vënë penën mbi letër dhe pasqyruan historinë, ndjenjat dhe aspiratat e një komuniteti që ka ruajtur identitetin e tij për më shumë se pesë shekuj larg atdheut.

Letërsia arbëreshe vazhdon të jetë një burim frymëzimi dhe një lidhje e gjallë mes shqiptarëve të Italisë dhe atyre në trojet shqiptare. E kaluara e tyre është e gjatë, por sot, letërsia arbëreshe vazhdon të zhvillohet, megjithëse përballë sfidave të asimilimit dhe rënies së përdorimit të gjuhës shqipe në komunitetet e reja.

Me fjalë të tjera, Letërsia arbëreshe dhe letërsia shqiptare janë dy fusha të rëndësishme brenda traditës letrare shqiptare, por me dallime të theksuara për shkak të kontekstit historik dhe gjeografik të tyre. Padyshim që letërsia arbëreshe vazhdon të jetë e pranishme në letërsinë shqiptare, vazhdon të hedh shkëlqimin e vet me poezi dhe me të tjerë shkrimtarë të rinjë, duke luajtur kështu një rol të rëndësishëm jo vetëm në diversitetin kulturor shqiptar, por edhe atë italian.

Referencat

Berisha, A. N. (2008). *Interpretime të letërsisë së arbëreshëve të Italisë*. Luigi Pellegrini Editore.

Berisha, A. N., Altimari, F., De Rosa, F., & Belmonte, V. (2009). *Antologji e letërsisë së arbëreshëve të Kalabrisë*. Università della Calabria.

Biti, V. (1997). *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Matica Hrvatska.

Bregasi, M. (2020). Imazhet letrare si përfaqësuese të identitetit kulturor. *Symbol*, 20, 83–103.

Buzedhelpri. (2013). *Telet e zemrës*. Faik Konica.

Chravel, Y. (2016). *Letërsia e krahastuar* (A. Gjiku, Trans.). Naimi. (Original work published 1997)

Dukić, D. (2014). *Vezirët dhe konsujt: Një analizë imagologjike* [E-book]. <https://example.com> (Reporter unconfirmed URL placeholder; please verify and replace with direct link if available)

Gaçe, B. (2008). *Letërsia arbëreshe* [Publisher not specified].

Iovu, E. (n.d.). *Imagologjia letrare: Shkolla, drejtim, metoda* [Doctoral thesis abstract]. Shkolla Doktorale e Shkencave Humane, Universiteti Shtetëror i Moldavisë. <http://example.com> (Reporter placeholder URL; please replace with verified direct link or source page if available)

Ivon, K. (2008). Suvremena strujanja u komparatistici [Review article]. *Magistra Iadertina*, 3(3). <https://hrcak.srce.hr/29123> (Reporter placeholder URL; please verify and replace with direct link)

Ivon, K. (2011). *Turci u vrtlogu preporodnih gibanja u Dalmaciji: Predodžbe o Turcima u narodnom koledaru* [E-book]. <https://example.com> (Reporter placeholder URL; please replace with direct link if available)

Leerssen, J. (2007). Imagology: History and method. In M. Beller & J. Leerssen (Eds.), *Imagology: The cultural construction and literary representation of national characters—A critical survey* (pp. 17–32). Rodopi. (Reporter note: This citation assumes a common, known publication. Please verify details.)

Leerssen, J. (2016). Imagology: On using ethnicity to make sense of the world. **Iberic@l, Revue d'études ibériques et ibéro-américaines*, 10*, 13–31. <https://doi.org/10.4000/iberical.1938> (Reporter note: This citation matches a known article. Please verify it fits your source.)

Leerssen, J. (n.d.). *Imagology: History and method* [Manuscript in preparation or unpublished]. Retrieved Month Day, Year, from <http://example.com> (Reporter note: This citation format is used for an unpublished, non-archived manuscript found online. Please replace placeholders and provide as much specific information as possible.)

Sciro di Maggio, G. (1991). *Kosova lule – Fiore Kosovo – Mondo albanese* [Publisher not specified].

Sinopoli, F., & Moll, N. (2018). Interpretare l'immagine letteraria dell'alterità: Prospettive teoriche e critiche comparate. In *L'immagine letteraria dell'alterità* (pp. 157–177). Lithos.

MËSIMDHËNIA E GJUHËVE DHE MULTIKULTURALIZMI, SFIDA NË BOTËN GLOBALE

Natalina Hoti

Universiteti Katolik “Zoja e Këshillit të Mirë”

n.hoti@nizkm.al

Abstrakt

Në kontekstin e globalizimit dhe të intensifikimit të ndërveprimeve ndërkulturore, mësimdhënia e gjuhëve të huaja përfaqëson një proces kyç për zhvillimin e kompetencave ndërkulturore dhe të qytetarisë globale. Ky studim analizon rolin e gjuhës jo vetëm si mjet komunikimi, por edhe si hapësirë për ndërtimin e identiteteve dhe vlerave kulturore, duke theksuar funksionin e saj në nxitjen e dialogut ndërmjet kulturave. Analiza mbështetet në një qasje ndërdisiplinore që përfshin didaktikën bashkëkohore të gjuhëve, politikatat arsimore multikulturore dhe praktikatat pedagogjike në kontekste të ndryshme edukative. Rezultatet tregojnë se kurrikulat gjuhësore të ndjeshme ndaj diversitetit kulturor dhe të mbështetura në parimet e multikulturalizmit ndihmojnë në formimin e identiteteve të hapura dhe gjithëpërfshirëse. Studimi argumenton se mësimdhënia e gjuhëve duhet të shkojë përtej transmetimit të njohurive gjuhësore, duke fuqizuar njëkohësisht nxënësit/studentët dhe mësuesit/pedagogët në aspektin ndërkulturor, si bazë për një shoqëri më të drejtë dhe më të ndërgjegjshme globalisht.

Flalë kyç: *mësimdhënie, gjuhë, multikulturalizëm, komunikim, edukim.*

Hyrje

Shoqëritë bashkëkohore, mobiliteti dhe globalizimi

Shoqëritë bashkëkohore përjetojnë një transformim të thellë, të nxitur nga mobiliteti global, migracioni ndërkombëtar dhe proceset e globalizimit, të cilat kanë ndryshuar në mënyrë të pakthyeshme strukturën demografike, kulturore dhe komunikative të botës moderne (Castells, 2010; Vertovec, 2007). Mobiliteti nuk është më vetëm një fenomen fizik që lidhet me lëvizjen e njerëzve nga një vend në tjetrin, por është bërë një kategori shoqërore e përhershme që ndikon në mënyrën se si individët ndërtojnë identitete të shumëfishta, krijojnë rrjete ndërpersonale dhe përvetësojnë kompetenca të reja kulturore e gjuhësore (Sheller & Urry, 2006; Blommaert, 2010).

Migracioni, si një nga shprehjet më të dukshme të këtij mobiliteti, ka sjellë me vete një rishpërndarje të pasurisë gjuhësore dhe kulturore në shkallë botërore (Canagarajah, 2013). Shkollat, universitetet dhe institucionet publike po bëhen gjithnjë e më shumë mikrokozmosë të diversitetit, ku bashkëjetojnë gjuhë, zakone dhe forma të ndryshme të shprehjes identitare (UNESCO, 2017; OECD, 2018). Ky fenomen, ndonëse pasuron peizazhin kulturor, sjell gjithashtu sfida të reja për sistemet arsimore, të cilat duhet të

përshtaten për të siguruar përfshirje, barazi dhe respekt për dallimet (Byram, 1997; Deardorff, 2006).

Në këtë kontekst, globalizimi nuk përkufizohet vetëm si hapje ekonomike apo teknologjike, por edhe si proces i ndërlidhjes kulturore (Robertson, 1992; Beck, 2006). Komunikimi ndërkulturor dhe ndërgjuhësor është bërë një kusht themelor për bashkëjetesë dhe përparim në një botë gjithnjë e më të ndërlidhur (Baker, 2015). Përmes mediave, internetit dhe teknologjive të reja, njerëzit ndajnë përvoja, ide dhe vlera, duke krijuar një hapësirë të përbashkët kulturore globale, ku kufijtë kombëtarë dhe gjuhësorë janë më të tejdukshëm se kurrë më parë (Castells, 2010; Risager, 2007).

Megjithatë, kjo hapje e madhe shoqërohet edhe me kundërbalancë të reja: tensione kulturore, rezistenca ndaj ndryshimit dhe rritje e nacionalizmave, që kërkojnë një rishikim të koncepteve të identitetit dhe përkatësisë (Giddens, 1991). Pikërisht në këtë sfond, mësimdhënia e gjuhëve fiton një rol strategjik: ajo bëhet mjet i ndërmjetësimit kulturor, i dialogut dhe i mirëkuptimit reciprok, duke ndihmuar brezat e rinj të zhvillojnë aftësi për të jetuar dhe komunikuar në një botë shumëgjuhëshe dhe shumëkulturore (Kramersch, 2011; Byram & Wagner, 2018; UNESCO, 2015).

Qasje teorike e mësimdhënies së gjuhëve

Gjuha është shumë më tepër sesa një sistem shenjash për transmetimin e informacionit; ajo përfaqëson mjetin themelor të komunikimit, të krijimit të kuptimeve dhe të ndërtimit të identitetit kulturor. Ajo shërben si mekanizëm i ndërveprimit social dhe si strukturë simbolike përmes së cilës individët shprehin përkatësi, vlera dhe mënyra të menduarit (Hall, 1997). Në këtë kuptim, gjuha është një sistem përfaqësimesh kulturore që formon perceptimin tonë mbi realitetin dhe mënyrën si e kuptojmë botën që na rrethon.

Sipas Hymes (1972), komunikimi nuk mund të kuptohet vetëm si proces gjuhësor, por si akt social, ku çdo formë gjuhësore lidhet me norma, role dhe kontekste kulturore specifike. Prandaj, zotërimi i një gjuhe përfshin edhe kompetencën komunikative, që nënkupton njohjen e mënyrave se si përdoret gjuha në mënyrë të përshtatshme në situata të ndryshme shoqërore e kulturore.

Në të njëjtën linjë, Byram (1997) e zgjeron këtë koncept duke theksuar se kompetenca ndërkulturore është thelbësore në procesin e mësimdhënies dhe të mësimin të gjuhëve, pasi ajo ndihmon individin të interpretojë dhe të ndërtojë kuptime përtej kufijve kulturorë. Ai nënvizon se gjuha është kanali përmes të cilit zhvillohet dialogu ndërkulturor dhe ndërtohet vetëdija për “tjetrin”, por njëkohësisht edhe reflektimi kritik mbi vetveten.

Nga ana tjetër, Kramersch (1998) e koncepton gjuhën si hapësirë simbolike ku ndërlidhen kultura, përvoja dhe identiteti. Përmes përdorimit të saj, individët krijojnë një “hapësirë të tretë” (third space), një zonë ndërmjetëse ku kuptimet kulturore nuk merren si të dhëna,

por negociohen dhe ripërkufizohen në kontekste të reja. Kjo e bën mësimin e një gjuhe të huaj jo vetëm proces kognitiv, por edhe proces identitar, sepse nxënësi/studenti përballet me mënyra të tjera të menduarit dhe të qenë në botë.

Në një perspektivë më globale, Risager (2007) thekson se gjuha është e lidhur ngushtë me dinamikën transnacionale të kulturës dhe se proceset e komunikimit gjuhësor nuk mund të kufizohen më në korniza kombëtare. Gjuha, sipas saj, është kanal i qarkullimit të ideve, diskutimeve dhe përvojave që formojnë identitetin në një botë të ndërlidhur. Prandaj, në kontekstin e globalizimit dhe migracionit, individët jetojnë në hapësira shumëgjuhëshe dhe shumëkulturore, ku ndërtimi i identitetit bëhet një proces i vazhdueshëm i negociuar përmes gjuhës.

Gjuha është njëkohësisht mjet komunikimi, pasqyrë e kulturës dhe instrument i ndërtimit të identitetit. Ajo lejon individin të shprehë përkatësi dhe dallim, të krijojë ura midis botëve të ndryshme dhe të afirmojë veten në një kontekst gjithnjë e më global e ndërkulturor. Si e tillë, gjuha nuk është vetëm kod komunikativ, por një proces dinamik kulturor dhe simbolik, që qëndron në themel të zhvillimit njerëzor dhe të edukimit ndërkulturor (Byram, 1997; Risager, 2007).

Në zhvillimin e këtij studimi, analiza është orientuar nga pyetjet kërkimore të mëposhtme:

Si ndikon mësimdhënia e gjuhëve në formimin e identitetit ndërkulturor?

Ndikimi i mësimdhënies së gjuhëve në formimin e identitetit ndërkulturor përfaqëson një proces kompleks dhe transformues, që shkon përtej zhvillimit të kompetencës gjuhësore, duke përfshirë vetëdijen kulturore, reflektimin kritik dhe negociimin e kuptimeve midis kulturave (Byram, 1997). Në këtë kuadër, edukimi gjuhësor synon zhvillimin e kompetencës ndërkulturore, e cila përfshin kuriozitetin, empatinë dhe aftësinë për reflektim kritik mbi vlerat personale dhe shoqërore (Byram, 1997). Në kontekste shumëgjuhëshe dhe globale, mësimdhënia e gjuhëve mbështet formimin e identiteteve hibride dhe transkulturore, duke e pajisur individin me aftësinë për të ndërmjetësuar kuptime dhe për të ndërtuar ura dialogu ndërkulturor (Risager, 2007; Baker, 2022). Si e tillë, ajo kontribuon drejtpërdrejt në zhvillimin e qytetarisë ndërkulturore dhe globale (UNESCO, 2015; Council of Europe, 2020).

Cilat janë qasjet më efektive për zhvillimin e kompetencës ndërkulturore?

Zhvillimi i kompetencës ndërkulturore në arsim kërkon qasje pedagogjike që e trajtojnë mësimin e gjuhës si proces social, kulturor dhe etik, duke tejkalluar fokusin tradicional në strukturat gjuhësore (Byram, 1997). Modele bashkëkohore si Intercultural Communicative Competence (ICC) theksojnë ndërthurjen e qëndrimeve, njohurive, aftësive interpretuese dhe reflektimit kritik në ndërtimin e individit ndërkulturor (Byram & Wagner, 2018). Paralelisht, qasje si CLIL, Translanguaging, Task-Based Learning dhe Project-Based

Learning krijojnë mjedise autentike dhe gjithëpërfshirëse, ku gjuha përdoret si mjet për ndërtimin e kuptimeve dhe bashkëpunimin ndërkulturor (Coyle et al., 2010; García & Wei, 2014). Veçanërisht, programet e Virtual Exchange u mundësojnë nxënësve ndërveprim real me bashkëmoshatarë nga kultura të ndryshme, duke zhvilluar kompetencë komunikimi global (Dooly & O’Dowd, 2018). Në të gjitha këto qasje, reflektimi kritik mbetet elementi kyç që e shndërron mësimin e gjuhës në proces emancipues dhe qytetar (Kramersch, 2011; UNESCO, 2015; Council of Europe, 2020).

Si mund të integrohen dimensionet kulturore pa rënë në stereotipe?

Integrimi i dimensioneve kulturore në mësimdhënien e gjuhëve kërkon një qasje kritike dhe reflektuese që shmang thjeshtëzimet kulturore dhe stereotipet etnocentrike, duke e trajtuar kulturën si proces dinamik dhe social (Byram, 1997; Holliday, 2011). Edukimi ndërkulturor nuk duhet të kufizohet në prezantimin e fakteve kulturore, por të nxisë analizën e mënyrës se si kuptimet dhe identitetet ndërtohen përmes diskursit dhe ndërveprimit (Risager, 2007). Qasja kritike ndërkulturore nxit reflektimin mbi pozicionimet kulturore personale dhe perceptimin e “tjetrit”, duke zhvilluar vetëdije dhe përgjegjësi etike. Në praktikë, metoda si analiza e diskursit, puna me tekste autentike dhe narrativat personale ndihmojnë nxënësit të kuptojnë kompleksitetin e kulturës dhe të transformojnë qëndrimet stereotipike (Kramersch, 2011). Në këtë proces, mësuesi/pedagogu vepron si ndërmjetës kulturor, duke krijuar hapësira dialogu dhe reflektimi kritik, të domosdoshme për zhvillimin e kompetencës ndërkulturore (Byram & Wagner, 2018; UNESCO, 2015; Council of Europe, 2020).

Sipas Hall (1997), gjuha nuk është një pasqyrë neutrale e realitetit, por një mjet aktiv që e ndërton atë. Ajo përbën sistemin kryesor të përfaqësimit përmes të cilit njerëzit prodhojnë kuptim, ndërtojnë botëkuptime dhe artikulojnë përvojën sociale. Për Hall, kuptimi nuk ekziston në vetë objektet apo fenomenet, por krijohet përmes proceseve diskursive, pra përmes mënyrës se si ne flasim, shkruajmë dhe mendojmë për botën.

Në këtë kuptim, gjuha është një praktikë shoqërore që strukturon perceptimin dhe ndërveprimin. Ajo nuk është thjesht një instrument për komunikim, por një sistem simbolik përmes të cilit individët ndërtojnë identitete, kategorizojnë botën dhe krijojnë marrëdhënie kuptimore (Fairclough, 1992). Kështu, mënyra se si flitet për një dukuri shoqërore (p.sh. “kultura”, “kombësia” apo “migracioni”) ndikon drejtpërdrejt në mënyrën si ajo kuptohet dhe përjetohet në praktikë.

Hall (1997) thekson se gjuha është vend i prodhimit të kuptimit dhe i ndërtimit të pushtetit simbolik: ajo përcakton se cilat kuptime pranohen si “normale” dhe cilat përjashtohen. Përmes këtij procesi, gjuha formon realitetin social, duke ndikuar në mënyrën si grupet shoqërore përfaqësojnë veten dhe të tjerët. Kjo është arsyeja pse analiza e gjuhës është një

mjet kritik për të kuptuar marrëdhëniet e pushtetit, ideologjitë dhe proceset e identifikimit (Foucault, 1980).

Në fushën e edukimit gjuhësor, ky koncept ka pasoja të rëndësishme. Mësimdhënia e gjuhëve nuk mund të shihet më vetëm si proces teknik i përvetësimit të strukturave gramatikore, por si një proces formimi shoqëror dhe kulturor, që ndikon në mënyrën si individët perceptojnë realitetin dhe ndërtojnë kuptimin e përkatësisë së tyre (Byram, 1997). Gjuha, pra, është mjete përmes të cilit ndërtojmë botën dhe veten, dhe përmes saj edukimi fiton një dimension emancipues dhe reflektiv.

Sipas Geertz (1973), kultura nuk duhet kuptuar si një grup zakonesh, besimesh apo praktikash të fiksuara në kohë, por si një sistem kompleks kuptimesh që njerëzit ndërtojnë, ndajnë dhe interpretojnë në ndërveprim me njëri-tjetrin. Në veprën e tij themelore *The Interpretation of Cultures*, Geertz e përkufizon kulturën si një “rrjet kuptimesh” (web of meanings) që njeriu vetë e ka tjerë dhe brenda të cilit ai është i ndërlikuar. Kjo metaforë thekson idenë se kuptimet kulturore nuk janë të dhëna, por prodhime të vazhdueshme të ndërveprimit social.

Në këtë perspektivë, kultura shihet si tekst simbolik që mund të “lexohet” për të kuptuar mënyrat në të cilat shoqëritë ndërtojnë realitetin, vlerat dhe marrëdhëniet e tyre. Çdo gjest, fjalë, ritual apo praktikë shoqërore është një shenjë që mbart kuptim dhe roli i studuesit apo i edukatorit është të interpretojë këto shenja në kontekstin e tyre specifik (Geertz, 1973).

Kështu, kultura nuk është një entitet i qëndrueshëm, por një proces dinamik i interpretimit dhe riprodhimit të kuptimeve (Hannerz, 1992; Brumann, 1999). Ajo ndryshon përmes kontakteve ndërkulturore, migracionit dhe globalizimit, duke krijuar forma të reja të identitetit dhe bashkëjetesës. Në arsim, kjo qasje semiotike dhe interpretative ndaj kulturës nxit një kuptim më të thellë të diversitetit: nxënësit mësojnë të shohin kulturën jo si “paketë informacioni” për të mësuar për të tjerët, por si proces kuptimor në të cilin ata vetë marrin pjesë dhe ndihmojnë (Kramsch, 1993; Byram, 1997).

Për rrjedhojë, mësimdhënia e gjuhëve që mbështetet në këtë konceptim të kulturës si rrjet kuptimesh të ndërvepruara i pajis nxënësit me aftësinë për të lexuar, interpretuar dhe negociuar kuptimet kulturore në mënyrë reflektive e kritike. Kjo ndihmon në zhvillimin e kompetencës ndërkulturore dhe në formimin e një qytetari global të vetëdijshëm për kontekstet simbolike e diskursive të botës ku jeton (Risager, 2007; Holliday, 2011).

Në kuptimin bashkëkohor, identiteti nuk përkufizohet më si një kategori statike apo e pandryshueshme, por si një proces dinamik, dialogjik dhe i vazhdueshëm ndërveprimi midis individit dhe kontekstit të tij shoqëror e kulturor. Sipas Kramsch (1998), identiteti është një konstrukt i negociuar që formohet nëpërmjet gjuhës dhe komunikimit: çdo akt

gjuhësor është një mënyrë për të ndërtuar dhe për të shprehur përkatësi, përvoja dhe pozicione shoqërore.

Në këtë perspektivë, gjuha nuk është vetëm mjet për të shprehur identitetin, por edhe hapësira ku identiteti prodhohet dhe transformohet. Kur individi mëson dhe përdor një gjuhë të huaj, ai hyn në një proces të ri identifikimi, ku ai mëson të ndërmjetësojë mes kulturës së vet dhe kulturës së tjetrit (Kramersch, 2009). Kjo hapësirë simbolike është vendi ku lind identiteti ndërkulturor, i cili është fluid, i shumëfishtë dhe i negociuar vazhdimisht në ndërveprimet e përditshme (Byram, 1997; Holliday, 2011).

Sipas kësaj qasjeje, identiteti është gjithmonë i përkohshëm, ai ndryshon në varësi të marrëdhënieve të pushtetit, kontekstit diskursiv dhe pozicionimit që marrin individët në komunikim (Norton, 2013). Për shembull, një nxënës/student që flet në një gjuhë tjetër përveç asaj amtare nuk riprodhon thjesht forma gjuhësore, por negocion vendin e tij në raport me grupin dhe kulturën pritëse, duke krijuar një vetëdije të re kulturore dhe sociale.

Në arsim, kjo qasje ka pasoja të thella pedagogjike: mësimdhënia e gjuhëve duhet të kuptojë identitetin si një proces në zhvillim dhe jo si kategori e mbyllur. Kjo nënkupton se procesi i të mësuarit të gjuhës është njëkohësisht proces i vetë-njohjes dhe i vetë-formimit kulturor (Kramersch, 2009). Përmes ndërveprimit ndërkulturor, nxënësit zhvillojnë aftësinë për të reflektuar mbi identitetet e tyre, për të pranuar kompleksitetin dhe për të bashkëjetuar me dallimet në mënyrë konstruktive.

Identiteti, në kuptimin e Kramersch, është një proces i hapur ku ndërthuren gjuha, kultura dhe përvoja personale. Ai nuk është thjesht “çfarë jemi”, por si ndërveprim me të tjerët dhe si e rikonceptojmë veten në marrëdhënie me botën. Pikërisht ky dimension e bën edukimin gjuhësor një proces emancipues, që ndihmon në formimin e individëve si qytetarë reflektivë dhe ndërkulturorë (Kramersch, 1998; Byram & Wagner, 2018).

Multikulturalizmi nënkupton bashkëjetesën e kulturave, gjuhëve dhe identiteteve të ndryshme brenda së njëjtës shoqëri, ku diversiteti pranohet si realitet shoqëror dhe si vlerë (Kymlicka, 1995; Taylor, 1994). Në kuptimin e tij bazë, multikulturalizmi i referohet strukturës së shumëllojshme të shoqërive moderne, që lind si rezultat i migracioneve, globalizimit dhe shkëmbimeve kulturore. Ai përfaqëson një model bashkëjetese, ku grupet kulturore ruajnë identitetin e tyre dhe marrin pjesë në jetën publike në mënyrë të barabartë.

Sipas Kymlicka (1995), multikulturalizmi është një kornizë politike dhe etike që synon të garantojë të drejtat kulturore dhe përfshirjen sociale të minoriteteve, duke e parë diversitetin jo si kërcënim për unitetin kombëtar, por si pasuri që forcon demokracinë. Në këtë këndvështrim, shteti multikulturor ka për detyrë të sigurojë mekanizma për njohjen, respektimin dhe pjesëmarrjen aktive të komuniteteve të ndryshme kulturore.

Megjithatë, në literaturën bashkëkohore, koncepti i multikulturalizmit shpesh shihet edhe si i kufizuar, sepse nënkupton një bashkëjetesë paralele të kulturave, pa një ndërveprim të thellë midis tyre (Vertovec & Wessendorf, 2010; Modood, 2013). Ky model mund të çojë në fragmentim kulturor nëse mungon komunikimi ndërmjet grupeve, duke e reduktuar diversitetin në ekzistencë formale dhe jo në dialog real.

Në fushën e arsimit, multikulturalizmi ka luajtur rol të rëndësishëm në nxitjen e respektit, tolerancës dhe përfshirjes në mjedise të larmishme kulturore (Banks, 2008). Programet arsimore multikulturore kanë synuar t'u ofrojnë nxënësve/studentëve njohuri mbi kulturat e ndryshme, duke i bërë ata të ndërgjegjshëm për shumëllojshmërinë dhe për domosdoshmërinë e barazisë në arsim. Megjithatë, sfida e sotme qëndron në kalimin nga modeli multikulturor i bashkëjetesës drejt modelit ndërkulturor të ndërveprimit aktiv, ku mësimi i gjuhëve dhe kulturave shërben si mjet për dialog, bashkëkuptim dhe krijim të kuptimeve të përbashkëta (Byram, 2008; UNESCO, 2015).

Prandaj, multikulturalizmi mbetet një bazë e rëndësishme normative dhe etike për ndërtimin e shoqërive demokratike dhe gjithëpërfshirëse, por për të realizuar plotësisht potencialin e tij edukativ, duhet të shoqërohet me qasje që nxisin interaksionin, reflektimin dhe ndërmjetësimin kulturor. Vetëm në këtë mënyrë bashkëjetesa kulturore mund të shndërrohet në bashkëkrijim kulturor, një proces dinamik që pasuron si individin, ashtu edhe komunitetin (Kramersch, 2009; Baker, 2022).

Ndërkulturalizmi përfaqëson një hap përtej multikulturalizmit tradicional, duke u fokusuar jo vetëm në bashkëjetesën e kulturave të ndryshme, por në dialogun, ndërveprimin dhe shkëmbimin aktiv të kuptimeve midis tyre (Byram, 1997; UNESCO, 2015). Në vend që kulturat të ekzistojnë paralelisht në hapësira të ndara, ndërkulturalizmi i sheh ato si pjesëmarrëse në një proces të përbashkët komunikimi, ku çdo akt ndërveprimi është mundësi për të mësuar, kuptuar dhe ndërtuar kuptime të reja.

Sipas Byram (1997), thelbi i ndërkulturalizmit qëndron në kompetencën ndërkulturore, një aftësi që përfshin jo vetëm njohjen e kulturave të tjera, por edhe reflektimin kritik mbi kulturën e vet, duke mundësuar një ndërmjetësim të ndjeshëm dhe të vetëdijshëm. Ai thekson se individi ndërkulturor është ai që kupton “tjetrin” përmes dialogut, që shmang stereotipet dhe që negocion kuptime në mënyrë respektuese e të barabartë. Në këtë kuptim, ndërkulturalizmi nuk është një gjendje, por një proces i vazhdueshëm mësimi dhe reflektimi (Byram, 2008).

Ndryshe nga qasja multikulturore, e cila shpesh thekson ruajtjen e dallimeve kulturore, ndërkulturalizmi thekson ndërveprimin e ndërsjellë, ku secili akt komunikimi bëhet hapësirë e re kuptimore. Ky proces kërkon kompetencë komunikative, ndjeshmëri emocionale dhe vetëdije kritike, që zhvillohen përmes edukimit gjuhësor, përvojës ndërkulturore dhe praktikave reflektive (Kramersch, 2009).

Në fushën arsimore, ndërkulturalizmi përfaqëson një paradigmë që bashkon gjuhën, kulturën dhe edukimin etik. Mësimdhënia e gjuhëve, në këtë kuadër, nuk synon vetëm transmetimin e njohurive, por formimin e qytetarit ndërkulturor, i aftë për të jetuar dhe vepruar në mënyrë të përgjegjshme në një shoqëri globale (Byram & Wagner, 2018; Baker, 2022). Sipas UNESCO (2015), arsimi ndërkulturor synon të “frymëzojë respekt të ndërsjellë, empati dhe kuptim të përbashkët përmes dialogut”, duke e shndërruar shkollën në një hapësirë të jetuar ndërkulturore.

Në këtë mënyrë, ndërkulturalizmi nuk është thjesht një politikë për menaxhimin e diversitetit, por një qasje etike dhe edukative që nxit bashkëkrijimin e kuptimeve dhe bashkëjetesën konstruktive në një botë gjithnjë e më të ndërlidhur. Ai mbështetet në idenë se kultura është proces dialogjik, ku çdo ndërveprim hap mundësi për njohje të re, mirëkuptim dhe zhvillim personal e shoqëror (Bakhtin, 1981; Byram, 1997).

Qasjet bashkëkohore në mësimdhënien e gjuhëve në kontekst global

Qasja CLIL (Content and Language Integrated Learning), e zhvilluar në vitet 1990 nga Marsh dhe Coyle, përfaqëson një strategji bashkëkohore për integrimin e mësimin të gjuhës së huaj me përmbajtjen akademike, duke e trajtuar gjuhën si mjet për ndërtimin e njohurive dhe jo si objekt të izoluar studimi (Coyle et al., 2010). CLIL synon njëkohësisht zhvillimin e kompetencës gjuhësore dhe përvetësimin e njohurive disiplinore, duke krijuar një mjedis autentik mësimi që nxit mendimin kritik dhe kompetencat ndërkulturore (Dalton-Puffer, 2011). Në themel të kësaj qasjeje qëndron modeli “4C” (Content, Communication, Cognition, Culture), i cili integron dimensionet gjuhësore, njohëse dhe kulturore në një kornizë holistike të të nxënimit (Mehisto et al., 2008). Në kontekste shumëgjuhëshe, CLIL konsiderohet një strategji efektive për arsim gjithëpërfshirës dhe zhvillimin e qytetarisë globale (Council of Europe, 2020).

Task-Based Learning (TBL), e njohur edhe si Task-Based Language Teaching (TBLT), është një qasje bashkëkohore e mësimdhënies së gjuhëve që vendos në qendër komunikimin autentik dhe përdorimin funksional të gjuhës përmes detyrave kuptimplota (Nunan, 2004). Në këtë qasje, gjuha trajtohet si mjet për arritjen e qëllimeve reale komunikative, duke zhvendosur fokusin nga mësimi i formës drejt përdorimit aktiv të saj në situata që imitojnë jetën e përditshme (Willis & Willis, 2007). TBL bazohet në teori konstruktiviste dhe socio-interaktive, duke e konceptuar të nxënimit si proces të negociimit të kuptimit dhe bashkëpunimit (Vygotsky, 1978). Përmes ciklit pre-task, task cycle dhe language focus, nxënësit zhvillojnë kompetencën gjuhësore, aftësi strategjike dhe ndërpersonale, si dhe kompetencën ndërkulturore, veçanërisht në kontekste shumëgjuhëshe dhe ndërkulturore (Byram & Wagner, 2018).

Koncepti i Intercultural Communicative Competence (ICC), i zhvilluar nga Byram (1997), përfaqëson një model kyç në mësimdhënien e gjuhëve, duke zgjeruar nocionin tradicional të kompetencës komunikative përmes integritit të dimensioneve kulturore, etike dhe reflektive të komunikimit. ICC nuk kufizohet në korrektesinë gjuhësore, por përfshin aftësinë për të ndërtuar mirëkuptim ndërkulturor, për të negociuar kuptime dhe vlera, si dhe për të reflektuar kritikisht mbi identitetet dhe paragjykimet personale (Byram & Wagner, 2018). Modeli i Byram, i strukturuar rreth pesë “savoirs”, thekson zhvillimin e qëndrimeve të hapura, njohurive kulturore, aftësive interpretuese dhe angazhimit kritik qytetar. Në këtë kuadër, gjuha funksionon si mjet ndërmjetësimi kulturor dhe krijon “hapësira të treta” ku ndërthuren përvoja dhe identitete (Baker, 2022). ICC ka ndikuar ndjeshëm në politikat dhe kurrikulat evropiane, duke u shfaqur si paradigmë qendrore për arsimin gjuhësor dhe qytetarinë globale (Council of Europe, 2020; UNESCO, 2015).

Përdorimi i burimeve autentike dhe platformave digjitale në mësimdhënien e gjuhëve përbën një komponent thelbësor të edukimit bashkëkohor ndërkulturor, duke lidhur mjedisin e klasës me realitetin komunikativ global (Gilmore, 2007; Dooly & O’Dowd, 2018). Burimet autentike, si mediat audiovizive, tekstet gazetareske, materialet digjitale dhe rrjetet sociale, ekspozojnë nxënësit ndaj përdorimit real të gjuhës dhe diversitetit kulturor, duke zhvilluar aftësinë për interpretim kritik, kuptim të regjistrave gjuhësorë dhe reflektim ndërkulturor (Kramersch, 1993; Gilmore, 2011). Paralelisht, platformat digjitale dhe mjediset online bashkëpunuese krijojnë hapësira për ndërveprim të drejtpërdrejtë ndërmjet nxënësve nga kultura të ndryshme, duke mbështetur praktika si virtual exchange dhe të nxënies bashkëpunuese ndërkulturor. Këto mjedise ndihmojnë jo vetëm në zhvillimin e kompetencës gjuhësore dhe digjitale, por edhe në ndërtimin e qytetarisë globale dhe empatisë ndërkulturore (UNESCO, 2015; Baker, 2022). Ndërthurja e autenticitetit dhe teknologjisë krijon një mjedis mësimor transkultural, ku gjuha, kultura dhe teknologjia ndërveprojnë në mënyrë dinamike, duke e shndërruar mësuesin në facilitator të përvojave reflektuese dhe ndërkulturore (Council of Europe, 2020).

Roli i gjuhës në ndërtimin e identitetit

Gjuha përfaqëson një dimension themelor në ndërtimin e identitetit personal dhe kolektiv, duke funksionuar jo vetëm si mjet komunikimi, por si hapësirë simbolike ku ndërthuren kuptimet, përkatësitë dhe përvojat kulturore (Kramersch, 2009). Përmes gjuhës, individët pozicionohen në raport me të tjerët, ndërtojnë imazhin e vetvetes dhe krijojnë lidhje me komunitete të caktuara shoqërore e kulturore, duke e bërë identitetin një proces dinamik dhe të negociueshëm (Norton, 2013). Në nivel kolektiv, gjuha shërben si shenjë e përkatësisë historike dhe kulturore, si dhe si mjet ruajtjeje dhe rezistence identitare, veçanërisht në kontekste migratore (Fishman, 1999). Në shoqëritë shumëgjuhëshe dhe multikulturore, përdorimi i më shumë se një gjuhe favorizon zhvillimin e identiteteve

hibride, duke i mundësuar individit të lëvizë midis kodeve dhe kulturave të ndryshme (Bhabha, 1994). Në këtë kuadër, edukimi gjuhësor ndërkulturor duhet të nxisë reflektimin mbi identitetin dhe dialogun me tjetrin, si bazë për qytetarinë globale (Byram, 2008; Byram & Wagner, 2018).

Mësimi i një gjuhe të huaj, proces transformimi identitar

Mësimi i një gjuhe të huaj përbën një proces thellësisht transformues që shkon përtej përvetësimit njohës dhe komunikativ, duke ndikuar drejtpërdrejt në ndërtimin dhe rikonceptimin e identitetit personal dhe kulturor. Përmes gjuhës së huaj, individi hyn në hapësira të reja simbolike dhe diskursive, duke zhvilluar identitete të shumëfishta, fleksibile dhe ndërkulturore (Norton, 2013). Sipas qasjes sociokulturore, mësimi i gjuhës përfshin negociimin e kuptimeve dhe pjesëmarrjen aktive në praktika të reja komunikative, ku identiteti ndërtohet në marrëdhënie me tjetrin. Ky proces shpesh çon në formimin e identiteteve hibride, veçanërisht në kontekste migratore dhe shumëgjuhëshe, ku integrimi dhe ruajtja e përkatësisë kulturore bashkëjetojnë (Bhabha, 1994; Pavlenko & Blackledge, 2004). Në këtë kuadër, edukimi gjuhësor ndërkulturor duhet të nxisë reflektim kritik mbi gjuhën si mjet formimi identitar dhe ndërmjetësimi kulturor, duke ndihmuar në zhvillimin e qytetarisë globale (Byram, 2008; Byram & Wagner, 2018; UNESCO, 2015).

Gjuha krijon ura të dialogut dhe bashkëkuptimit kulturor.

Gjuha përbën një nga mjetet më të fuqishme të ndërveprimit njerëzor, pasi përmes saj ndërtohen kuptime, dialog dhe mirëkuptim ndërmjet kulturave. Ajo funksionon si hapësirë ndërmjetësuese ku individët negociojnë identitete, përvoja dhe marrëdhënie sociale, duke e bërë komunikimin një proces kulturor dhe simbolik (Kramsch, 1993; Risager, 2007). Në këtë kuadër, komunikimi ndërkulturor kërkon aftësinë për të interpretuar dhe krahasuar vlera e diskurse të ndryshme, duke zhvilluar kompetencën ndërkulturore komunikative (ICC), e bazuar në empati, fleksibilitet dhe reflektim kritik (Byram, 1997; Byram, 2008). Në kontekstin e globalizimit, gjuha luan një rol qendror në ndërtimin e qytetarisë globale, duke mundësuar bashkëkrijimin e kuptimeve dhe vlerave si respekti dhe solidariteti (UNESCO, 2015; Baker, 2022). Për rrjedhojë, mësimdhënia e gjuhëve duhet të synojë përdorimin e gjuhës si mjet dialogu kulturor dhe ndërtimi të paqes ndërmjet komuniteteve (Council of Europe, 2020; Byram & Wagner, 2018).

Përfundime

Analiza teorike e paraqitur në këtë artikull dëshmon se mësimdhënia e gjuhëve në kontekstet e sotme globale nuk mund të kufizohet në dimensionin teknik të komunikimit, por duhet të shihet si një proces formimi kulturor, identitar dhe etik. Gjuha del si urë lidhëse midis kulturave dhe si mjet për zhvillimin e kompetencës ndërkulturore, e cila përfshin aftësinë për të komunikuar me respekt, për të kuptuar tjetërsinë dhe për të reflektuar mbi vetveten.

Në këtë kuptim, qasjet bashkëkohore në edukimin gjuhësor — të frymëzuara nga autorë si Byram, Kramersch dhe Risager — i japin mësimin të gjuhëve një funksion të ri: formimin e qytetarit global që di të ndërveprojë me diversitetin kulturor në mënyrë të përgjegjshme dhe krijuese.

Ky artikull ofron një lexim kritik dhe integruar të literaturës ndërkombëtare, me synimin për të ripozicionuar mësimdhënien e gjuhëve si proces ndërkulturor. Ai nënvizon nevojën për të kapërcyer modelet tradicionaliste të përvetësimit të gjuhës dhe për të zhvilluar qasje që bashkojnë komunikimin, kulturën dhe etikën ndërkulturore. Thekson faktin se kompetenca ndërkulturore nuk është shtesë e procesit mësimor, por përbën thelbin e tij, duke e bërë edukimin gjuhësor një instrument për dialogun, përfshirjen dhe paqen ndërkulturore.

Në nivel praktik, sistemet arsimore duhet të nxisin kurrikula gjuhësore të orientuara drejt kompetencës ndërkulturore, duke integruar module mbi edukimin global, qytetarinë aktive dhe të drejtat kulturore.

Mësuesit/pedagogët, nga ana tjetër, duhet të trajnohen si ndërmjetës kulturorë, të aftë për të menaxhuar diversitetin në klasë, për të shmangur stereotipet dhe për të ndërtuar një klimë të hapur e respektuese ndaj dallimeve.

Kjo kërkon bashkëpunim ndërinstitucional midis universiteteve, institucioneve arsimore dhe organizatave ndërkombëtare (si UNESCO dhe Këshilli i Europës), me qëllim zhvillimin e politikave të qëndrueshme për edukimin shumëgjuhësh dhe multikulturor.

Si studim teorik, ky artikull nuk përfshin të dhëna empirike apo vëzhgime të drejtpërdrejta në terren, çka kufizon mundësinë e verifikimit praktik të hipotezave të ngritura. Përqendrimi kryesisht në literaturën perëndimore mund të lërë jashtë disa perspektiva jo-evropiane mbi edukimin ndërkulturor, të cilat do të pasuronin më tej analizën. Megjithatë, kjo qasje teorike krijon një bazë konceptuale të qëndrueshme për kërkime të mëtejshme dhe për zbatime në kontekste konkrete. Po ashtu, vëmendje e veçantë mund t'i kushtohet vlerësimit të ndikimit të programeve ndërkombëtare, si Erasmus+, eTwinning dhe CLIL, në zhvillimin e kompetencës ndërkulturore dhe qytetarisë globale. Studime të mëtejshme mund të shqyrtojnë rolin e teknologjisë digjitale si mjet për dialogun ndërkulturor, përfshirjen sociale dhe fuqizimin e komuniteteve të marginalizuara, duke hapur perspektiva të reja për një arsim më gjithëpërfshirës dhe të qëndrueshëm. Në këtë mënyrë, hulumtimi mbi mësimdhënien e gjuhëve dhe multikulturalizmin mbetet një fushë dinamike dhe thelbësore për të kuptuar rolin e arsimit në ndërtimin e shoqërive më të hapura, më gjithëpërfshirëse dhe më humane.

Referencat:

- Baker, W. (2015). *Culture and identity through English as a lingua franca: Rethinking multiculturalism in ELT*. De Gruyter Mouton.
- Baker, W. (2022). From intercultural to transcultural communication. *Language and Intercultural Communication*, 22(1), 1–14. <https://doi.org/10.1080/14708477.2021.2001477>
- Bakhtin, M. M. (1981). *The dialogic imagination: Four essays* (M. Holquist, Ed.; C. Emerson & M. Holquist, Trans.). University of Texas Press.
- Banks, J. A. (2008). *An introduction to multicultural education* (4th ed.). Pearson Education.
- Beck, U. (2006). *The cosmopolitan vision* (C. Cronin, Trans.). Polity Press.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Blommaert, J. (2010). *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511845307>
- Brumann, C. (1999). Writing for culture: Why a successful concept should not be discarded. *Current Anthropology*, 40(S1), S1–S27. <https://doi.org/10.1086/200058>
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Multilingual Matters.
- Byram, M. (2008). *From foreign language education to education for intercultural citizenship: Essays and reflections*. Multilingual Matters.
- Byram, M., & Wagner, M. (2018). Making a difference: Language teaching for intercultural and international dialogue. *Foreign Language Annals*, 51(1), 140–151. <https://doi.org/10.1111/flan.12319>
- Canagarajah, S. (2013). *Translingual practice: Global Englishes and cosmopolitan relations*. Routledge.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society: The information age: Economy, society, and culture* (2nd ed., Vol. 1). Wiley-Blackwell.
- Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume*. Council of Europe Publishing.
- Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *CLIL: Content and language integrated learning*. Cambridge University Press.

- Dalton-Puffer, C. (2011). Content-and-language integrated learning: From practice to principles? *Annual Review of Applied Linguistics*, *31*, 182–204. <https://doi.org/10.1017/S0267190511000092>
- Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*, *10*(3), 241–266. <https://doi.org/10.1177/1028315306287002>
- Deardorff, D. K. (2020). *Manual for developing intercultural competencies: Story circles*. Routledge.
- Dooly, M., & O’Dowd, R. (Eds.). (2018). *In this together: Teachers’ experiences with transnational, telecollaborative language learning projects*. Peter Lang.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.
- Fishman, J. A. (Ed.). (1999). *Handbook of language and ethnic identity*. Oxford University Press.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977** (C. Gordon, Ed.). Pantheon Books.
- García, O., & Wei, L. (2014). *Translanguaging: Language, bilingualism and education*. Palgrave Macmillan.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. Basic Books.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Polity Press.
- Gilmore, A. (2007). Authentic materials and authenticity in foreign language learning. *Language Teaching*, *40*(2), 97–118. <https://doi.org/10.1017/S0261444807004144>
- Gilmore, A. (2011). “I prefer not text”: Developing Japanese learners’ communicative competence with authentic materials. *Language Learning*, *61*(3), 786–819. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9922.2011.00634.x>
- Hall, S. (Ed.). (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage.
- Hannerz, U. (1992). *Cultural complexity: Studies in the social organization of meaning*. Columbia University Press.
- Holliday, A. (2011). *Intercultural communication and ideology*. Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446269107>

- Hymes, D. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics* (pp. 269–293). Penguin.
- Kramsch, C. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford University Press.
- Kramsch, C. (1998). *Language and culture*. Oxford University Press.
- Kramsch, C. (2009). *The multilingual subject: What foreign language learners say about their experience and why it matters*. Oxford University Press.
- Kramsch, C. (2011). The symbolic dimensions of the intercultural. *Language Teaching*, *44*(3), 354–367. <https://doi.org/10.1017/S0261444810000431>
- Kymlicka, W. (1996). *Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights*. Clarendon Press. <https://doi.org/10.1093/0198290918.001.0001>
- Mehisto, P., Marsh, D., & Frigols, M. J. (2008). *Uncovering CLIL: Content and language integrated learning in bilingual and multilingual education*. Macmillan Education.
- Modood, T. (2013). *Multiculturalism: A civic idea* (2nd ed.). Polity Press.
- Norton, B. (2013). *Identity and language learning: Extending the conversation* (2nd ed.). Multilingual Matters.
- Nunan, D. (2004). *Task-based language teaching*. Cambridge University Press.
- OECD. (2018). *Preparing our youth for an inclusive and sustainable world: The OECD PISA global competence framework*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264285524-en>
- Pavlenko, A., & Blackledge, A. (Eds.). (2004). *Negotiation of identities in multilingual contexts*. Multilingual Matters.
- Risager, K. (2007). *Language and culture pedagogy: From a national to a transnational paradigm*. Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781853599613>
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture*. Sage.
- Sheller, M., & Urry, J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning A*, *38*(2), 207–226. <https://doi.org/10.1068/a37268>
- Taylor, C. (1994). *Multiculturalism: Examining the politics of recognition* (A. Gutmann, Ed.). Princeton University Press.
- UNESCO. (2015). *Global citizenship education: Topics and learning objectives*. UNESCO Publishing. <https://doi.org/10.54675/DRHC3544>

UNESCO. (2017). *Intercultural competences: Conceptual and operational framework*. UNESCO Publishing.

Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, *30*(6), 1024–1054. <https://doi.org/10.1080/01419870701599465>

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman, Eds.). Harvard University Press.

Willis, D., & Willis, J. (2007). *Doing task-based teaching*. Oxford University Press.

CULTURAL INCLUSION IN SECOND LANGUAGE TEACHING

Arsena Shkurti

Email: shkurtiarsena@gmail.com
“Aleksander Moisiu” University, Durres

Abstract:

Cultural inclusion in second language (L2) teaching represents a vital yet often overlooked dimension of modern education. This study explores how cultural awareness and identity shape language learning outcomes and classroom dynamics. Through qualitative analysis of teachers and students in multilingual settings, findings reveal that integrating cultural context enhances learners’ motivation, empathy, and linguistic competence. Teachers who use culturally responsive methods create more meaningful learning experiences and foster a sense of belonging among students. However, challenges remain due to limited training and resources. The research highlights the necessity of including intercultural competence in teacher education programs to ensure effective L2 instruction. Overall, promoting cultural inclusion not only improves language proficiency but also strengthens communication, respect, and diversity in educational environments.

Keywords: *Cultural inclusion, second language teaching, intercultural competence, motivation, diversity*

Introduction

In an increasingly globalized world, the ability to communicate in foreign languages has become a core competency of modern education. However, mastery of grammatical structures and vocabulary alone is insufficient for developing complete and meaningful communication. An often-overlooked aspect is cultural inclusion, which involves recognizing and integrating the traditions, values, and cultural norms of L2 speakers.

Cultural inclusion is not merely an add-on to language learning; it is a fundamental dimension influencing student motivation, intercultural competence, and overall teaching effectiveness. Recent studies have shown that when students engage with materials that reflect the culture of the target language, and when teachers employ inclusive strategies, the result is a significant improvement in active participation and cultural understanding (Byram, 1997; Kramsch, 1998).

This paper aims to analyze cultural inclusion practices in second language teaching and their impact on educational effectiveness, presenting empirical data from teachers and institutions.

Literature Review

Culture and Language as Interconnected Systems

Language and culture are inseparable components of human communication. As Kramsch (1998) argues, language expresses, embodies, and symbolizes cultural reality, meaning that learning a second language inevitably involves learning the cultural meanings attached to it. Hall (1976) similarly emphasizes that communication patterns, discourse styles, and pragmatic norms are culturally constructed, and therefore cannot be fully understood without cultural awareness. From this perspective, linguistic competence alone is insufficient; learners must also acquire cultural competence in order to communicate appropriately and effectively.

Hofstede's (2001) cultural dimensions' theory further explains how values such as individualism, power distance, and uncertainty avoidance influence communication styles and classroom interaction. In L2 contexts, mismatches between learners' cultural expectations and target-language norms may lead to misunderstandings, reduced participation, or anxiety (Byram, 1997). Consequently, cultural inclusion becomes a pedagogical necessity rather than an optional enrichment.

Intercultural Communicative Competence in L2 Education

Intercultural Communicative Competence (ICC) is a central concept in contemporary language education. Byram (1997) defines ICC as the ability to interact effectively and appropriately with people from other cultures, based on attitudes of openness, knowledge of social practices, skills of interpreting and relating, and critical cultural awareness. Deardorff (2006) extends this model by emphasizing internal outcomes such as empathy, adaptability, and respect, which lead to effective external communication.

The CEFR Companion Volume (Council of Europe, 2020) explicitly integrates intercultural competence into language proficiency, highlighting mediation, pluricultural awareness, and sociolinguistic appropriateness. This reflects a shift from purely structural approaches toward a holistic understanding of language learning as a social and cultural process (Liddicoat & Scarino, 2013).

Cultural Identity and Learner Motivation

Motivation in L2 learning is deeply influenced by learners' cultural identity and sense of belonging. Dörnyei (2001) argues that integrative motivation, which involves positive attitudes toward the target language community, plays a crucial role in sustained language learning. Norton (2013) further demonstrates that learners invest in language learning when they see it as connected to their identities and future social possibilities.

Cummins (2000) highlights that when students' home cultures are valued and represented in the classroom, their academic confidence and engagement increase. Culturally inclusive

environments therefore enhance not only affective factors but also cognitive development, supporting Vygotsky's (1978) view that learning is socially mediated.

Culturally Responsive Pedagogy in Multilingual Classrooms

Culturally responsive teaching recognizes students' cultural backgrounds as resources for learning rather than obstacles. Gay (2010) and Banks (2015) argue that inclusive curricula and teaching strategies promote equity, critical thinking, and intercultural understanding. In L2 classrooms, this involves using authentic materials, encouraging intercultural comparisons, and fostering dialogue about values, traditions, and communication styles.

Bennett's (1993) Developmental Model of Intercultural Sensitivity explains how learners progress from ethnocentric to ethnorelative perspectives. Instruction that intentionally addresses cultural differences can facilitate this development, enabling students to interpret meaning beyond literal language and to avoid stereotyping.

2.5 Teacher Preparation and Institutional Support

Teachers play a crucial role in mediating cultural understanding. However, research indicates that many teachers feel insufficiently prepared to integrate intercultural dimensions into their practice (Deardorff, 2011; Liddicoat & Scarino, 2013). Professional development programs that focus on intercultural pedagogy, reflective practice, and curriculum design are therefore essential.

Kramsch (2013) emphasizes the teacher's role as a cultural mediator who helps learners negotiate meaning between their own cultural frameworks and those of the target language. Institutional support, including policy alignment, access to resources, and curriculum flexibility, is necessary to sustain culturally inclusive practices (Banks, 2015).

Methodology

Quantitative Surveys

To capture a broad understanding of prevailing attitudes and practices, a quantitative survey was administered. The instrument, a 25-item questionnaire, was distributed to 120 L2 teachers recruited from a variety of educational institutions. The items focused on teachers' cultural practices in the classroom, their perceptions of the role of culture in language learning, and the professional challenges they encountered. The data collected from this larger sample were analyzed using descriptive statistics to identify general trends and overarching patterns across the participant group.

Qualitative Interviews

To gain a deeper, more nuanced perspective, a qualitative component was conducted. From the larger pool of survey respondents, 15 teachers were purposively selected for semi-structured interviews based on their years of experience and the diversity of their teaching contexts. These interviews, guided by open-ended questions, explored participants' pedagogical strategies for cultural integration, their personal reflections on intercultural teaching, and their perceptions of student responses. The interview transcripts were subsequently subjected to a rigorous thematic analysis to identify recurrent and meaningful themes, offering rich insight into the patterns of practice behind the statistical trends.

Ethical Considerations

Throughout the research process, strict ethical protocols were observed. All participants were fully informed of the study's purpose and procedures prior to their involvement. Written consent was obtained, and the principles of voluntary participation, anonymity, and confidentiality were strictly maintained to ensure the ethical integrity of the study.

Analysis and Discussion

Analysis of the combined quantitative and qualitative data revealed several key findings. First, a strong consensus emerged that cultural integration significantly increases student motivation. Teachers frequently reported observing higher levels of engagement and curiosity when instructional materials and activities authentically reflected diverse cultural perspectives.

Second, the data indicated a notable positive impact on students' intercultural awareness. Teachers described learners developing more reflective skills, demonstrating an increased ability to critically examine cultural stereotypes and question their own assumptions about societal norms.

Despite these benefits, the study also identified persistent structural challenges. A lack of targeted professional training and insufficient institutional support were cited as significant obstacles to the effective and consistent implementation of intercultural pedagogy.

These trends were powerfully illustrated in the interview data. For example, Teacher A noted, "When we bring real cultural stories, students are more engaged and ask deeper questions, not just about vocabulary." This sentiment underscores the motivational and cognitive depth facilitated by cultural content. Conversely, Teacher B highlighted a practical hurdle: "It's challenging to find materials that accurately reflect the culture while remaining appropriate for the students' level," pointing to the ongoing need for quality, accessible resources.

Collectively, these findings align with and substantiate established scholarship in the field (Byram, 1997; Gay, 2010; Kramsch, 1998). They reinforce the critical argument that moving beyond a tokenistic inclusion of culture to its thoughtful integration is essential for developing genuine intercultural communicative competence and enhancing overall educational effectiveness in L2 learning environments.

Results and Conclusions

This study confirms that cultural inclusion is essential for effective second language teaching. Students exposed to cultural content demonstrate higher motivation and more active participation.

Key recommendations:

1. Professional development programs for teachers focused on intercultural pedagogy.
2. Inclusive teaching materials reflecting cultural diversity.
3. Institutional support to create an open and inclusive classroom environment.

In conclusion, language learning is not solely a linguistic process but also a cultural one. Cultural inclusion serves as a foundation for meaningful and effective communication in a globalized society.

Acknowledgements

I, Arsenia Shkurti, wish to thank the participating educational institutions and all teachers who contributed their time and expertise to this study. Without their engagement, this research would not have been possible.

References

- Banks, J. A. (2015). *Cultural diversity and education* (6th ed.). Routledge.
- Bennett, M. J. (1993). Toward ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In R. M. Paige (Ed.), *Education for the intercultural experience* (pp. 21–71). Intercultural Press.
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Multilingual Matters.

Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume*. Council of Europe Publishing. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>

Cummins, J. (2000). *Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire*. Multilingual Matters.

Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241–266. <https://doi.org/10.1177/1028315306287002>

Deardorff, D. K. (2011). Assessing intercultural competence. *New Directions for Institutional Research*, 2011(149), 65–79. <https://doi.org/10.1002/ir.381>

Dörnyei, Z. (2001). *Motivational strategies in the language classroom*. Cambridge University Press.

Gay, G. (2010). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice* (2nd ed.). Teachers College Press.

Hall, E. T. (1976). *Beyond culture*. Anchor Books.

Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (2nd ed.). Sage.

Kramsch, C. (1998). *Language and culture*. Oxford University Press.

Kramsch, C. (2013). Culture in foreign language teaching. *Iranian Journal of Language Teaching Research*, 1(1), 57–78. <https://doi.org/10.30466/IJLTR.2013.20404>

Liddicoat, A. J., & Scarino, A. (2013). *Intercultural language teaching and learning*. Wiley-Blackwell.

Norton, B. (2013). *Identity and language learning: Extending the conversation* (2nd ed.). Multilingual Matters.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman, Eds.). Harvard University Press.

Katalogimi në botim – (CIP)

Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

001.89:378(062)”2025”

811.18:37(062)

Book of Proceedings : 4th Alumni Research Conference on Linguistics,
Literature, Didactics and Communication : 01.11. 2025 / organising Committee
Aida Alla ... [etj.]. - Prishtinë : Universiteti AAB, 2026. - 155 f. ; 24 cm

1. Alla, Aida 2. Kamberi, Mimoza 3. Buja, Vrullim
4. Dreshaj, Niman 5. Abrashi, Gazmend 6. Saliu, Hasan

ISBN 978-9951-832-38-0

ISBN 978-9951-832-38-0

9

789951

832380